

31.

***LEGYEN AZ ESÉLY
EGYENLŐ
– ESÉLYTEREMTÉS A SÁSDI
KISTÉRSÉGBEN***

*A Sásdi Többcélú Kistérségi Társulás –
TÁMOP 5.2.3 Integrált helyi programok a
gyerekszegénység csökkentése érdekében
című projektjének záró kötete*

PROJEKTKÖTET

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM BTK NTI ROMOLÓGLA ÉS

NEVELÉSSZOCIOLÓGLA TANSZÉK

- SÁSDI TÖBBCÉLÚ KISTÉRSÉGI TÁRSULÁS

PÉCS, 2014.

31.

**LEGYEN AZ ESÉLY EGYENLŐ
- ESÉLYTEREMTÉS A SÁSDI KISTÉRSÉGBEN**

**A SÁSDI TÖBBCÉLÚ KISTÉRSÉGI TÁRSULÁS – TÁMOP
5.2.3 INTEGRÁLT HELYI PROGRAMOK A
GYEREKSZEGÉNYSÉG CSÖKKENTÉSE ÉRDEKÉBEN
CÍMŰ PROJEKTJÉNEK ZÁRÓ KÖTETE**

PROJEKTKÖTET

Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és
Nevelésszociológia Tanszék –
Sásdi Többcélú Kistérségi Társulás

PÉCS, 2014.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszachenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék • 7624 Pécs, Ifjúság útja 6. • Felelős kiadó: Orsós Anna tanszékvezető • Sorozatszerkesztő: Cserti Csapó Tibor • Szerkesztette: Cserti Csapó Tibor • Kivitelezte: Priszt Bt. 7761 Kozármisleny, Toldi u. 18/2. • Hivatalos képviselő: Iványi Sándor • Borítóterv: Bolkoprint Kft. • Készült a Bolkoprint Kft. nyomdájában, 7623 Pécs, Rét u. 47. • Nyomdavezető: Szabó Péter • ISBN 978-963-642-581-4 • ISSN 1586-6262 • megjelent: 500 példányban •

Tartalom

„Legyen az esély egyenlő - esélyteremtés a Sásdi kistérségben” ...	7
Összefoglaló a projekttevékenységekről	10
Interjú Schumann Norberttel, a Gyerekesély Bizottság elnökével, a Vásárosdombói Általános Iskola igazgatójával	13
Interjú Székely Sziláddal, Sásd város polgármesterével, a Sásdi Többcélú Kistérségi Társulás elnökével	16

A PROJEKT ELEMEINEK BEMUTATÁSA

A Szakmaközi hálózatok működtetésének és a Hegyháti Szociális Alapellátási Központ kapacitásfejlesztésének tapasztalatai	20
Közoktatási programok	27
Kölyökkuckó Napközi	45
Napraforgó Napközi	55
A kisvaszari szegregátum bemutatása	62
Kisvaszar Községi Ház.....	85
Sport és szabadidős programok	97
Kistérségi vállalkozói adatbázis és kiadvány létrehozása.....	105
Szociális Szövetkezet létrehozása.....	107

TANULMÁNYOK

Cserti Csapó Tibor - Orsós Anna: Mélyszegénység – gyermekszegénység - a cigányok/romák helyzete és esélyegyenlősége ..	111
Varga Aranka: Hátrányos helyzet az iskolarendszerben	155
Lakatos Szilvia: Gyermekbántalmazás - Néhány média figyelmébe került eset és tanulságai.....	171

KÉPMELLÉKLET	177
--------------------	-----

„Legyen az esély egyenlő - esélyteremtés a Sásdi kistérségben”

A Sásdi kistérség a leghátrányosabb helyzetű kistérségek egyike. Igazi sikerként könyvelhetjük el, hogy az országban mindösszesen négy másik kistérséggel együtt kezdhettünk el egy 3 évig tartó programsorozatot.

A „**Legyen az esély egyenlő - esélyteremtés a Sásdi kistérségben**” elnevezésű, **TÁMOP 5.2.3.-09/1-2009-0005** számú pályázat 2011. jan. 1-jén indult. Ezen program megvalósítására a Sásdi Többcélú Kistérségi Társulásnak **562.926.275.-** Ft összegű támogatást ítelt meg a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség Humán Erőforrás Programok Irányító Hatósága.

A program a "Legyen jobb a gyermekeknek" Nemzeti Stratégia elveit, valamint a helyi szükségleteket és adottságokat vette figyelembe.

A projekt során létrehozásra került egy Kistérségi Gyerekesély Iroda, melynek feladata a projekttevékenységek megvalósítása, a szakmai háttér biztosítása.

Megalakult a Sásdi Kistérségi Gyerekesély Bizottság, ami képviseli a kistérségben élő szegény, hátrányos helyzetű gyermekek érdekeit és érvényt szerez azoknak. A Bizottság folyamatosan elemzi, értelmezi szükségleteiket, kezdeményez és cselekvési irányokat határoz meg. Elkészült a kistérség gyerekesély stratégiája, amelynek fontos eleme a korai képességgondozás, a gyermekek napközbeni ellátása és a közoktatás.

2011 és 2013 nyarán szükségletfelmérés történt az MTA és a pécsi egyetemisták segítségével.

A Gyerekesély Iroda koordinálásával az elmúlt 3 évben 150 szakmaközi műhely lebonyolítására került sor. A szakmaközi hálózat állandó tagjai a közoktatási, szociális-és gyermekjóléti, egészségügyi szolgáltatók képviselői. A műhelymunkákba bevontuk mindazokat a szakembereket, szervezeteket is, akik hatékony segítséget tudtak nyújtani egy-egy adott helyzet, feladat megoldásában.

A 3 év alatt számos képzésen vehettek részt a projekt dolgozói, az érdeklődő szakemberek: volt képzés az óvónők számára mozgásfejlesztéssel kapcsolatban, pályázatíró képzés az Iroda dolgozóinak, JAM program bevezetését megalapozó 3 modulos képzés, szociális területen dolgozók számára elméleti és gyakorlati részből álló képzés, adósságkezelői tanácsadói és gyümölcsstermesztő képzés; illetve 10 olyan képzés, amely a célcsoporttal foglalkozó szakembereknek szólt,

elsősorban a programban végzett munkájuk hatékonyságának növelése érdekében.

Kisvaszaron közösségi ház épült, ahol komplex, ingyenes szolgáltatásokhoz juthatnak a rászoruló családok (mosási, tisztálkodási lehetőségek). A tanulásban heti 2 alkalommal kaptak segítséget a tanulók, roma táncdal ismerkedhettek, kertészkedhettek, film,- gitár klubon vehettek részt az érdeklődők. Az iskolai szünetekben számos érdekes program közül választhattak: baba-mama klub, szünidei matiné, nyaralás a Balatonon.

A projekt lényeges eleme az oktatás: fontos, hogy a kistérségben élő hátrányos helyzetű gyermekek és családjuk esélyei javuljanak, hogy a tanulók minél eredményesebben végezzék el iskoláikat.

Ennek érdekében játszószobát alakítottunk ki Baranyajenőn, Mekényesen, és Sásdon létrehoztuk a Manóházat. Ezeknek a célja, hogy a hátrányokat enyhítse, biztosítsa a korai fejlődést. Az óvodákban gyógytestnevelő, az iskolákban logopédus, iskolapszichológus, fejlesztő pedagógus, patrónus tanár segítette a tanulókat.

A sásdi és vásárosdombói szakkörök, a gödrei szülő-tesó klub foglalkozásai a tehetséges és a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekeknek is segítettek, vagy éppen közös élményhez juttatták a tanulókat.

Az ingyenes nyári táborokra Bikalon, Vásárosdombón, Sikondán, Lengyel-Annafürdőn, Alsómocsoládon, Püspökszentlászlón és a Balatonon; illetve a kirándulásokra, a pályaorientációs napokra, a kistérségi gyermeknapokra, a mozi,- és színházlátogatásokra reméljük, nagyon sokáig emlékeznek majd a gyermekek.

A gödrei, kisvaszari és Mindszentgodisai szülői klubok a szabad idő hasznos eltöltését, a közösségépítést is elősegítették.

A Vásárosdombón létesített műfüves sportpálya lehetőséget adott a színvonalas kistérségi szintű ifjúsági és családi sportrendezvények lebonyolítására.

A Baranyajenői Napraforgó Napközi és a Mekényesi Kölyökkuckó Napközi a 6-18 éves korosztálynak nyújtottak segítséget a tanulásban és a szabadidő hasznos eltöltésében.

A Pedagógiai Szakmai Műhely keretében 15 alkalommal találkoztak a térség pedagógusai, megismerték egymás munkáját, és nem utolsósorban ötleteket adtak-kaptak egy-egy tanóra tervezéséhez. Az itt folyó munkát önálló kiadványban is megismerhették az érdeklődők.

Ugyancsak szakmai műhely működtetése történt a kistérségben dolgozó védőnők számára elméleti és gyakorlati képzéssel, esetelemzésekkel, hatékony kommunikációs technikák kialakításával. A 10 védőnő évente elkészítette a területükre jellemző védőnői kistükröt.

Kapacitásfejlesztés történt a Hegyháti Szociális Alapellátási Központban a szolgáltatások mennyiségi és minőségi javítása érdekében: 3 fővel. Az

adósságkezelő tanácsadó, a gyermekjóléti szolgálathoz tartozó családgondozó, illetve az asszisztens felvételével a szegénységgel küzdő családok számára magasabb, elérhetőbb színvonalú szolgáltatást tudunk nyújtani.

Elkészült egy kistérségi vállalkozói adatbázis, ami nemcsak a vállalkozóknak lesz hasznos, hanem a pályaválasztó fiatalok számára is információkat tartalmaz.

Nem utolsó sorban a mágocsi kistérségben egy foglalkoztatási modell került bevezetésre. Létrejött a Brezik Szociális Szövetkezet.

A 11 szakmai tanulmányút során a kollégák és érdeklődő szakemberek jó gyakorlatokat ismerhettek meg az országban.

Csoportkép a program dolgozóiról (készült a baktalórántházi tanulmányút során)

Összefoglaló a projekttevékenységekről

1_C.1.1.- A.1.3.4.

Kistérségi Gyerekesély Bizottság (stratégia, cselekvési- és forrástérkép készítése)

2_C.1.1. – A2.

Kistérségi Gyerekesély Iroda létrehozása és működtetése

3_C.1.1. – A5.

A kistérségben élő gyermekek, fiatalok és családjaik helyzetének, igényeinek és szükségleteinek felmérése 2 alkalommal, együttműködve az MTA Gyerekszegénység Elleni Programirodával

4_C.1.1. – B.6.

Szakmaközi hálózatok kialakítása, működtetése a gyermekek, fiatalok és családjaik érdekében működő intézmények és szolgáltatások munkatársainak részvételével az összehangolt, eredményesebb és hatékonyabb szolgáltatások és jelzőrendszerek érdekében

5_C.1.1. – B.7.

Kistérségi komplex közoktatási munkacsoport működtetése

A kistérségben hiányzó, vagy a szükségletekhez képest nem megfelelő mértékben rendelkezésre álló szaktudás és szakértelem programba vonása

6_C.1.1. – B.8.

Részvétel az MTA Gyerekszegénység Elleni Programiroda által szervezett képzéseken

7_C.1.1. – C.9.

*Napközi Mekényesen
Legalább egy, a kistérség óvoda és iskola nélküli településén élő gyermekek számára szóló, a felzárkózást szolgáló (napközi, vagy tanulószoba, vagy korrepetálás jellegű) és szabadidős szolgáltatások, valamint nyári napközbeni ellátás megszervezése és folyamatos működtetése*

8_C.1.1. – C.10.

Közösségi Ház Kisvaszaron

Közösségi ház és kapcsolódó komplex szolgáltatás létrehozása és működtetése a kistérség egy szegregátumában

9_C.1.2. – B.10.

Kistérségi pedagógiai szakmai műhely működtetése,

intézményi jó gyakorlatok terjesztése

10_C.1.2. – C.12.

Képesség-fejlesztést szolgáló óvodai programok a

Sásdi kistérségben

Az egészségügyi és pedagógiai ellátásokhoz való hozzáférés javítása, pl. az ellátásokat igénybe vevők vagy a szolgáltatók utaztatásával

11_C.1.2. – C.12.

Képesség-fejlesztést szolgáló iskolai programok a

Sásdi kistérségben

Az egészségügyi és pedagógiai ellátásokhoz való hozzáférés javítása, pl. az ellátásokat igénybe vevők vagy a szolgáltatók utaztatásával

12_C.1.2. – B.8.

Kapacitásfejlesztés a Hegyháti Szociális Alapellátási

Központban a szolgáltatások mennyiségi és minőségi javítása érdekében

A kistérségben hiányzó vagy a szükségletekhez képest nem megfelelő mértékben rendelkezésre álló szaktudás és szakértelem programba vonása

13_C.1.2. – B.7.

Prevenációs szakmai műhely működtetése a Sásdi

kistérségben dolgozó védőnők részére

A programban résztvevő, valamint a gyermekekkel és családjaikkal foglalkozó helyi szakemberek felkészítése, képzése, továbbképzése a hátrányos helyzetű gyermekek és családjaik körében végzett eredményesebb és hatékonyabb munka érdekében

14_C.1.2. – D.24.

Műfüves pálya kialakítása és kistérségi

sportrendezvények megszervezése a Vásárosdombói Általános Iskolában

Játszóterek, sportudvarok kialakítása és működtetése gyermekek és fiatalok számára

15_C.1.2. – D.22.

Fiatalok számára közösségi terek kialakítása és működtetése, szabadidős és sportprogramok megszervezése és működtetése

16_C.1.2. – D.18.

Kistérségi vállalkozói adatbázis készítése
Hiányzó, vagy a szükségletekhez képest elégtelen mértékben rendelkezésre álló szolgáltatások biztosítása

17_C.1.2. – D.18.

A helyi szükségletekre reagáló, fenntartható foglalkoztatási program a mágocsi mikrotérségben
Hiányzó, vagy a szükségletekhez képest elégtelen mértékben rendelkezésre álló szolgáltatások

18_C.1.2. – B.9.

Tanulmányutak - Tapasztalatcserék szervezése, jó gyakorlatok megismerése

Nyitókonferencia

Interjú Schumann Norberttel, a Gyerekesély Bizottság elnökével, a Vásárosdombói Általános Iskola igazgatójával

Kérem meséljen a programról!

A program azt a célt szolgálta a volt kistérség – ma járás - területén, hogy a területen élő nagyszámú hátrányos helyzetű gyermek esélyét növelje a továbbtanulásra, akár magában az iskolában maradásra, hiszen ez is nagy problémát jelentett itt. Baranya aprófalvas települései közé tartozik a sásdi járás területe. Annak idején az itt élő lakosság a komlói bányákban talált munkalehetőséget, illetve Dombóváron a Láng gépgyárban, majd a rendszerváltáskor mind a két foglalkoztató megszűnt, így az itt dolgozó emberek munkanélküliek lettek, tartósan munkanélküliek. Az egyéb munkát adó lehetőségek sem számottevőek, említhetjük a termelőszövetkezet, ami vállalkozásokra bomlott vagy a Mecseki Erdőgazdaságot, mely ezen a területen a létszámát nullára redukálta, s a Kisvaszari Erdészetet, mint önálló egységet megszüntette, beintegrálta a sásdi erdészetbe, tehát az itt élő képzetlen munkaerő elvesztette minden lehetőségét arra, hogy munkához jusson. Ennek a mai napig érezni hatását. A programban az érintett szülők gyermekeiről van szó. Ezek a gyerekek máshogy nem tudnak esélyt kapni, csak az oktatáson keresztül. Én egyébként is annak a híve vagyok, hogy ezt a problémát, ami az egész Dél-Dunántúlon, sőt az egész országban probléma, csak az oktatáson keresztül lehet megoldani. A jövő feladata a megfelelő képzési rendszer és koncepció kidolgozása erre vonatkozóan.

Nagyon jó ötletnek tartottam a Gyerekesély programot, örültem a pályázatnak. Komoly összegről volt szó, tehát úgy gondolom az itt élő gyerekek komoly esélyt kaptak arra, hogyha más területen nem is, de hasonló körülmények között tudjanak szabad időt eltölteni és az oktatáshoz hozzáférni. Olyan programokat szerveztek a pályázat keretein belül, melyekhez egyébként nem juthattak volna hozzá e gyerekek, illetve nagyon sok olyan tárgyi eszközzel, létesítménnyel gazdagodott a Sásdi járás, illetve a Sásdi járás területén működő oktatási

intézmények, amelyekhez csak így volt lehetőség hozzáférni, bár néhol önkormányzati kiegészítés is kellett a megvalósításhoz.

Milyen eredményeket értek el? Milyen eredményeket várnak?

A konkrét eredményeket nehéz felsorolni. Rengeteg program volt ugyanis. Vissza kéne menni gondolatban ebbe az elmúlt három és fél évbe, mely mind a gyermekek hasznos szabadidő eltöltését szolgálta. Ezek a programok még futnak, néhány még visszavan, de amiben én nagyon nagy előrelépést tapasztaltam az elmúlt időszakban az az, hogy az intézmények infrastruktúrája változást mutat, mégpedig pozitív irányba. Csak a saját példámot megemlítve, itt egy műfüves pálya került megépítésre, ami önkormányzati kiegészítést igényelt, mert a Gyerekesély program ezt teljes egészében nem tudta finanszírozni, viszont ez egy óriási lehetőség nekünk. Nem volt még szó arról a program indulásakor, hogy az oktatási rendszer ilyen módon változik meg, ahogy megváltozott és nagyon jól jön most ez a pálya, mert két év múlva mind a nyolc évfolyamban kötelező testnevelés óra lesz, ami heti negyven óra és ezt a tornatermünk nem bírta volna el, illetve semmilyen más foglalkozást nem tudtunk volna megtartani. A téli időkben így is nehezen kezeljük a problémát, de az aulát is tudjuk hasznosítani. A műfüves pálya tavasszal és ősszel nyújt óriási lehetőségeket, nem csak az itt tanuló diákoknak, hanem a környék intézményeiben tanulóknak is. A három és fél év alatt sportrendezvényeket tudtunk szervezni folyamatosan, amik a műfüves sportpálya nélkül nem kerültek volna megrendezésre. Emellett az itt és a környéken élő ifjúságnak is sportolási lehetőséget biztosít a pálya.

Vásárosdombón nem volt focipálya, csupán egy salakos pályánk volt, ami a végére használhatatlanná vált. Akár a programokat nézem, akár az idekerült tárgyi eszközöket, akár azokat a létesítményeket, amelyek létrejöttek az elmúlt három és fél év alatt, mindenképp előrelépést jelent ennek a térségnek és a gyerekek olyan élményekkel gazdagodtak, amelyekkel máshol nem tudtak volna. Ezek nagyon nagy anyagi ráfordítást igényeltek, amit csak a pályázaton keresztül lehetett finanszírozni. A pályázatban dolgozók nagyon lelkiismeretesen dolgoztak és patronálták a diákokat. Nyári táborok kerültek lebonyolításra, különböző kulturális rendezvények - például színházlátogatás – szervezése történt. Így összességében a Gyerekesély egy nagyon jó és hasznos program volt.

Mit gondol a program fenntarthatóságáról?

Hogy a jövője mennyire lesz fenntartható az alaposan megváltozott közoktatási rendszerben, azt még nem tudom. Az önállóságunk és a mozgásterünk leszünkül,

hiszen a tankerületeken keresztül nehezkesebb lesz a program fenntartása is. Ez nem az ő hibájuk, úgy gondolom ez a rendszer hibája, mert a tankerületek dolgozói is minden támogatást megadnak részünkre. Az önkormányzatok részéről, akik intézményvesztésként könyvelik el az iskolák központosítását – pedig nem vesztés -, háttérbe szorult a közoktatás és ez nagyon nagy baj. Más hozzáállás kéne, de ez nagyon sok beszélgetést igényel. Mind az önkormányzatokat, mind a szülőket meg kéne győzni arról, hogy attól még, hogy az iskolák állami fenntartásba kerültek, még az ő gyerekeik járnak ide.

Mit fűzne még hozzá a jövővel kapcsolatos gondolatokhoz?

Nagyon szeretném, ha lenne a programnak folytatása. Tudom, hogy a pályázati lehetőségek és a pénzügyi keretek beszűkültek, de végig kell gondolnunk azt, hogy a piacképes gazdaságot csak jó szakemberekre lehet alapozni. Hiszen tudjuk, hogy Magyarország egyik alapvető problémája, hogy kevés szakember van. A külföldi cégek sokszor azért települnek át egy másik országba, mert nincs nálunk megfelelő munkaerő és nem azért, mert olcsóbbat találnak.

Ezeknek a gyerekeknek, akik ilyen körülmények között élnek (és itt nem csak a sásdi járásról van szó, mert az országban sok hátrányos helyzetű járás, régió van) esélyt kell adni. Ezeket a gyerekeket ösztönözni kéne arra, hogy piacképes szakmát válasszanak, mert nem mindenkinek kell pincérnek, vagy bolti eladónak, esetleg fodrásznak mennie, ugyanis így nehéz lesz elhelyezkedni. Nagyon nagy felelőssége van az oktatási intézményeknek, az ott dolgozó pedagógusoknak és a szülőknek. Erre a Gyerekesély program szintén nagyon jó volt, mert rendszeresen nyílt lehetőség arra, hogy a 7-8. osztályos tanulóinkat rendszeresen olyan üzemekbe tudtuk eljuttatni, amik remekül működő vállalkozás példáját mutatták. De ezek az üzemek is munkaerőhiánnyal küzdenek, mert nincs megfelelő munkaerő. A gyerekekben tudatosult, hogy lehet boldogulni itthon is, nem mindenre a külföld a megoldás, ott is vannak problémák. Nyugat-Európa kapui is be fognak zárulni. Annak a híve vagyok, hogy Magyarországon kell boldogulni és lehet is boldogulni. Ha lehetőség nyílik ilyen és ehhez hasonló programoknak a véghezvitelére, akkor a résztvevő gyerekek olyan ismeretekre tudnak szert tenni, amiket használni tudnak. A szakképzést is meg kell reformálni. Amennyiben ezeket a dolgokat összefoglalják, akkor biztos vagyok benne, hogy lesz eredménye. A hátrányos helyzetű gyerekekre pedig továbbra is kiemelt figyelmet kell fordítani, mert ha ezt a problémát nem oldjuk meg, akkor még nagyobb problémákkal kell majd szembenéznünk, tehát összességében nagyon szeretném a program folytatását.

Az interjút készítette: Bontovics Balázs

Interjú Székely Sziláddal, Sásd város polgármesterével, a Sásdi Többcélú Kistérségi Társulás elnökével

Mi volt a program fő célkitűzése?

A kistérségi társulásnak alapvető célja a területfejlesztés és a felzárkóztatás. A Gyerekesély program, ha úgy tetszik ennek egy alapköve. Egyik fő célkitűzésünk, hogy tényleges intézkedés történjen, nem konkrétan infrastrukturális irányba próbáltuk meg a térség fejlesztését előmozdítani. Nyilván volt ilyen eleme is a tevékenységnek, de elsősorban a leszakadásnak és a hátrányos helyzetnek a legelemibb okait kutattuk. Nem az idősebb korosztálynál igyekeztünk beavatkozni, ahol már nehéz változtatni, hanem a korai gyermekkortól kezdődően indul az a leszakadási folyamat, amit az egyén már nem tud behozni. Ebből adódik, hogy az iskolában lemarad jegyekkel, később nem tud elhelyezkedni, a szocializálódási problémák is ebből fakadnak, ennek végeredménye a mélyszegénység jelensége. Rájöttünk arra, hogy a beavatkozási terület az életkor kezdeti szakaszában kell, hogy legyen.

A MTA Szociológiai Intézet kutatásaira alapozva készítettük el a pályázatunkat. Egy darabig ők voltak a pályázat mentorai. Kutatásaikra alapozva határoztak meg program elemeket, melyek hasznosak lehetnek a korai gyerekkorban a felzárkóztatás területén. Ez mindenképp többletfoglalkozást igényel. Megkeresték, hogy mi az oka a jelenség kialakulásának. Először is mindent a pénzhez vezettek vissza: szegény családokból származnak, nem volt megfelelő a szülői példa, nem volt törekvés a jobbra, nem látta a gyerek, hogy a szülő dolgozni megy, nem volt a gyermeknek viszonyítási alapja, nem törődtek annyit a szülők a gyerekekkel.

A gyerek első viszonyítási pontja a szülő, és ekkor jöttünk rá, hogy kell egy másik mintát is biztosítani. Különböző beavatkozási területeket jelöltünk meg: óvodákat, iskolákat. Képzett mentorokat foglalkoztattunk. A lényegét úgy lehet megfogalmazni, hogy ezekkel a gyerekekkel foglalkozni kellett, többet kellett foglalkozni, mert otthon keveset foglalkoznak velük, és amit foglalkoztak, az sem biztos, hogy a társadalmi minták mentén történt. Meg kellett mutatni, mik az alapvető társadalmi normák, mit szeretnénk mi.

Hogy kezdték el projekt megvalósítását?

Meghatároztuk, hogy mekkora a kistérségi társulás területén a célcsoport: a kutatások kimutatták, hogy mekkora a felzárkóztatandó gyermeklétszám. Felvettük a kapcsolatot az intézményekkel, akik örömmel fogadták, hogy többet foglalkozunk a gyerekekkel, mert nekik szűkösek voltak az anyagi kereteik. Amit tudtak megtettek, de volt ahová nem ért el a kezük. Az addig utcán csellengő gyerekekkel a mentorok kezdtek el foglalkozni, tanították őket a hétköznapi élet dolgaira. Az óvodában nem írni és olvasni tanították őket, hanem arra, hogy ne pisiljenek be, tehát a szocializációs alapokra. A felsőbb éveseknél pedig a következőkre: tudjon tanulni, tudja miért tanul ő vagy a másik, ne bántsa a másikat, ne vegye el a másik ételét. Fizikai problémákat is meg kellett oldani: a gyerek éhes, nem tud tanulni vagy haladni a többiekkel. Ezeket a problémákat, melyek számunkra ismertté váltak, megpróbáltuk megoldani.

Milyen elemei voltak a tevékenységnek?

A gyerekesély program különböző modulokból állt. Volt ugyan a felnőttek részére egy szociális szövetkezet is, amelyik a kistérség egyik településén próbált meg segítséget nyújtani, de alapvetően óvodai modulokból, felzárkóztató modulokból, iskolai modulokból, mentorális modulokból állt a program. Volt egy ERFA által finanszírozott rész, a minimális anyagszükségletét ezeknek a foglalkozásoknak biztosítani kellett. Az ételtől a ceruzáig vagy a foglalkoztató szobák felújításáig mindent biztosítani kellett. Voltak olyan fizikai dolgok, melyeket nélkül a programok megvalósíthatatlanok lettek volna. Ezeket is meg kellett venni. Játszóházakat csináltunk, ezek főleg a szülők kérésére valósultak meg, mert nem tudtak foglalkozni a gyerekekkel. Itt a szülőket is tanították, hogyan kell otthon foglalkozniuk a gyerekekkel.

Mit gondol a program fenntarthatóságáról?

Ez mindig elhatározás kérdése. Egy településen a kiépült infrastruktúra sok helyen ott maradt, humán erőt pedig lehet találni annak működtetéséhez. Ahol forráshiány van, ott a közfoglalkoztatáshoz lehet nyúlni. Amelyik település megfelelően el van látva, az megteheti, hogy foglalkoztat egy-egy szakembert. Ennek sok haszna van, hiszen az a gyerek, akivel foglalkoznak, nem úgy nő fel, hogy nem ismeri azt a társadalmat, amiben felnő. Hasznos emberi kapcsolatokra tesz szert. Tudja, hogy a másik miért dolgozik, és próbálja majd abba az irányba terelni az életét, hogy neki is legyen majd állása. Alapvető dolgokat megért, hogy mi az a munkaerőpiac. Tisztázza magában ezeket a kérdéseket: miért jó

dolgozni, nem szeret valaki dolgozni, mégis kell. Össze tud kapcsolni olyan fogalmakat, mint a munka, a jövedelem és az életminőség.

Ebbe a területbe biztos, hogy kell fektetni, hiszen látjuk, hogy a kormány rengeteg pénzt áldoz, különböző területeken beavatkozik, például ha a „Minden gyerek lakjon jól” programot tekintjük. Sásd városa is fontosnak tartja ezt a befektetést. Amikor nyáron nem volt iskola, foglalkozások akkor is voltak, tehát a fenntarthatóság elhatározás kérdése.

Vannak céljaink és teljesítendő feladataink. Amennyiben egy normális közösséget akarunk kialakítani, akkor oda kell figyelni ezekre a kérdésekre is. A település lakossága egy folyamaton megy keresztül. Lesz egy réteg, aki elmegy a településről, mások érkeznek. Lesz egy réteg, aki távolságot tart a település társadalmával. Vannak, akik először nem ismerik egymást, nem tudják, hogy miből él a másik, esetleg rossz utakat fog bejárni az egyén, amikor odakerül vagy esetleg már korai korban megismerkednek azokkal a feladatokkal, amikbe érdemes befektetni. Az eredményeket nehéz meghatározni. Biztos lehetne statisztikát készíteni, de ezek közvetlen mutatók csak.

Hogy ezt a programot tovább tudjuk vinni, ahhoz kormányzati szándék is szükséges. A kistérségi társulás mindegyik tagja úgy látta, hogy a program tényleg hasznos. Ezekkel az emberekkel foglalkoztak, megfogták a kezüket, nem engedték el őket. Ezekből az emberekből lesznek azok, akik segítenek eltartani ezt a helyi társadalmat. Ezen az úton haladtunk korábban is, most is van rá pénz. Annak idején azt mondtam, hogy ha önkormányzati fenntartásban maradnak az iskolák, akkor megpróbáljuk az iskolarendszerbe beilleszteni a programokat. Most állami fenntartásban vannak az iskolák, de nagyon sok pedagógus oda tendál, hogy ezen a területen dolgozzon. A fenntarthatósággal kapcsolatban megkeresett minket egyik államtitkár asszony, aki ténylegesen meg is értette miről van itt szó, hogy ez a program miért jó. Ma már látszik, hogy a társadalom milyen megosztott, aminek főleg gazdasági okai vannak, a gazdasági okok mögött mentális és személyes okok vannak. Az egy személyes ok, hogy az egyént hogyan képezte a társadalom, amiért lehet, nem tud beilleszkedni. Ha most nem foglalkoznak azonban ezekkel az emberekkel, akkor 20 év múlva el kell őket tartani. Mi sokat teszünk azért, hogy ne kelljen őket eltartani.

Milyen feladatokat látott el a programban Polgármester Úr?

Összhangot kellett teremteni a 27 településnél. Mivel a polgármestereknek sajátos gondolkodásmódjuk van, ezért nem mindenki adaptálta ezt. Amikor megérkezett hozzánk az MTA mentora, tartott egy prezentációt és elmondta, amit a programról tudni lehet. A polgármesterek közvetlen eredményeket

szerettek volna látni. Akkor elégedettek, ha elkészül valami a településen és az jó. Ezt a rövidtávú gondolkodást át kellett alakítani, hogy a hosszú távú hatásokat is megpróbálják értelmezni.

Mindenkit az ERFA-s rész érdekelt. Először megpróbáltuk felosztani intézményekre, kerületekre a programot, hogy egy-egy településen mi legyen majd. Első körben nem sikerült megegyezniük a települések vezetőinek, de egyenkénti beszélgetések után sikerült elérnünk azt, hogy az öns érdekéből közös érdek legyen, és be tudjuk adni a pályázatot. Ez egy térség központú program volt, és ebben a szemléletben kellett együttműködnie a települések vezetőinek.

Sajátjukká kellett tenni a programot. Azt, hogy emberek jönnek majd segíteni nekik és együttműködnek velük abban, amire nincs idejük vagy kapacitásuk. Ha külön kívánságuk van, abban is segíteni fognak. Hosszútávon az emberek örülnek ennek a programnak. A gyerekekkel foglalkoznak. A gyerekek kapnak enni. A vezetőkben pedig sikerült tudatosítanom, hogy az nekik is jobb, ha tesznek a településükön élőkért.

Ebben a tudatosításban vettem én igazán részt, utána pedig elkísértem a programot minden szakmai fórumon, amikor volt audit szintén részt vettem rajta, illetve minden nagyobb programon ott voltunk.

Mindig elszámoltunk saját magunkkal, hogy hol is tart a program. Az első gond az indulás és a beilleszkedés. El kellett magyarázni az embereknek, hogy miért vannak itt. Ezt úgy könnyebb, ha egy polgármester teszi, mert őt ismerik. El kellett mondani, hogy itt épül egy új ház, ahol majd ingyen lehet játszani vagy enni kapni, foglalkoznak a gyerekekkel, tanítják őket. A szülők addig is tudnak az ügyes-bajos dolgaikkal foglalkozni, de a gyerekükkel együtt is jöhetnek, mindenre van lehetőség. Ezeket a folyamatokat kellett az elején bemutatnunk nekem és a kollégáimnak minden településen.

Az én feladatomban mára az auditokra és a beszámolókra korlátozódott. El kell tudni mondani érthetően, hogy miért is jó ez a program, milyen eredményekkel jár. Fő feladatomban tekintem még azoknak a kapcsolatoknak a felkutatását és kialakítását, melyek hozzásegítenek bennünket a program fenntarthatóságához, folytatásához.

Az interjút készítette: Bontovics Balázs

A PROJEKT ELEMEINEK BEMUTATÁSA

Nagy Szilvia

Szociális- és gyermekjóléti szolgáltatások koordinátora

A Szakmaközi hálózatok működtetésének és a Hegyháti Szociális Alapellátási Központ kapacitásfejlesztésének tapasztalatai

Szakmaközi hálózatok működtetésének tapasztalatai

A Gyerekesély Program keretein belül szakmaközi hálózat létrehozása valósult meg intézményi - közoktatási, szociális és gyermekjóléti, védőnők, gyerekvédelmi szolgáltatások, egészségügyi szolgáltatók – együttműködéssel. A projekt átfogó szakmaközi hálózatának működtetése révén kiemelt figyelem irányult a hátrányos helyzetű gyermekek és családok szükségleteikhez jobban igazodó feladatellátásra. A szakmaközi hálózat munkájába bevonásra kerültek mindazok a szolgáltatásokat nyújtó szervezetek, hálózatok, amelyek a szakemberek munkáját hatékonyan segíthetik. A műhely az általa kidolgozott javaslatokat továbbíthatta a megfelelő szintű döntéshozói fórum felé.

A műhelymunkák generálása, fenntartása, visszacsatolása a szakmai vezető és a szakterületi koordinátorok feladata volt. Havi 1 műhelymunka került megszervezésre mind az 5 mikro-térségben 30 hónapra, a nyári hónapok kivételével. A projekt időtartama alatt mindösszesen 150 szakmaközi műhelymunka lebonyolítása valósult meg.

A megvalósítás

Az első szakmaközi megbeszéléseken azok célját, tartalmát vitattuk meg az 5 mikro-térségben, és munkatervet terjesztettünk az érintettek elé, amit el is fogadtak, valamint meghatároztuk a szakmaközi műhelymunkák működési rendjét.

A műhelymunkák témáit tekintve elsődleges feladat volt a Gyerekesély Program ismertetése, valamint, hogy érdekeltté tegyük a résztvevőket az állandó megjelenésre (például a gyermekek számára megvásárolható felszerelések meghatározásával, amelyek elősegítik a különböző programokon való részvételüket). Miután minden mikro-térségben ezt megvitattuk, elkészült egy lista, s ezt a Gyerekesély Bizottság elfogadta.

Meglepi volt, hogy milyen ötletek voltak – amelyek elsősorban a mikro-térségek gazdaságbeli különbségét is jól mutatják. Ugyanakkor azt is nehéz volt elfogadtatni, hogy ezek a felszerelések csak olyanok lehetnek, amelyek a Gyerekesély Program valamelyikéhez kapcsolódnak.

Témák

- A pályázati programelemek nagy része a **közoktatáshoz** kapcsolódik, ezért a műhelymunkák témái kialakításakor - meghívott szakértők bevonásával - törekedtünk ehhez igazodni;
- Az óvoda és iskola közti átmenet bemutatása Gelencsér Marianna gyógypedagógus közreműködésével,
- Rottné Szőke Zsuzsanna, és Tóth József pszichológus, akik az iskolai agresszióról, gyermek-és kamaszkorban megjelenő pszichés zavarok témájában tartottak előadást,
- Dr. Zacher Gábor előadása *Miérték?* címmel, a szülők és pedagógusok részére,
- A gyerekesély stratégia: különös tekintettel a korai képesség gondozás bemutatása, annak megvitatásával,
- A gyerekesély stratégia társadalmasítása a napközbeni ellátás, ill. a közoktatás témában,
- INDIT Közalapítvány bemutatkozása – *Az iskolai prevenció lehetőségei*,
- Dr. Jüngling Gyönyvér pszichológus: *Az iskola és a szülő kapcsolata*,
- Meszéna Tamásné előadása: *Változások a pedagógiai szakszolgálat működésében*,
- Tóth József pszichológus előadása: *„Z” generáció – Gyerekek, kamaszok, vagy kis felnőttek?*

A szociális területhez kapcsolódó témák

- A hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet és a veszélyeztetettség fogalma került tisztázásra,
- A programban nyári étkeztetés megszervezése, az önkormányzatok tekintetében a pályázati források felhasználásának összehangolása
- Az interprofesszionális munka gyakorlati lehetőségeinek bemutatása Dr. Barka Tamás szociálpolitikus előadásában,
- A Hegyháti Szociális Alapellátási Központtal közösen a gyermekjóléti szolgálat éves munkájának értékelése annak érdekében, hogy megtörténjenek a mikro-térségekből a visszacsatolások,
- *„Kompetencia határok és együttműködés a gyermekvédelemben”* Dr. Barka Tamás szociálpolitikus előadásában,
- Németh Nándor előadása: *„Bizalom és családok segítése a Máltai Szeretetszolgálat programjaiban”*,
- Elblinger Csaba pszichológus a családi krízisek kezelése témájában,
- Fischer László és Lakos József gyámügyi előadók a védelembé vételről és iskolai hiányzásokról,
- Mitrovics Zoltán pártfogó felügyelő: *„A fiatalok bünelkövetők és a szociális munka kapcsolata”*,
- A Sásdi kistérségben, gyermekes családok körében 2013. júniusban végzett szükségletfelmérés eredményeinek ismertetése.

A szakmaközi műhelymunkát vezeti a program pszichológusa

Két visszatérő problémakör

Az egyik a gyermekek közötti agresszió problémája, amit szakemberek bevonásával ismételten próbáltunk valamelyest feloldani. A résztvevők minden esetben konkrét megoldási módozatokat kértek, azonban a válaszokban általános alapelveket, ötleteket kaptak.

A másik probléma, amely rendszeresen szóba került, a fejtetvesség megfelelő kezelése. A védőnők véleménye szerint viszonylag magasak a fertőzőtségi arányok folyamatosan, ezért került sor Németh Nándor előadására, amelyben ismertette a bevált jó gyakorlatot a fejtetvesség generális leküzdése ellen szegregált lakókörnyezetben élő családoknál.

A szakmaközi műhelyeken kapcsolódtunk az éppen aktuálisan megvalósuló programokhoz is, mint a gyermeknapok, pályaorientációs kirándulások, nyári táborok (erdei tábor, bikali nyári tábor, vásárosdombói sportversenyek, és sporttábor, gödrei nyári napközi, balatoni tábor) előkészítési, szervezési munkálataihoz.

Összegzés

A műhelyek egyike számomra különösen tanulságos volt, amikor a Bass László által megalkotott szociopoly játékkal ismertettük meg a kollégákat. A játék elején mindenki megkapja a ma Magyarországon elérhető támogatásokat: vállalhatnak egy vagy több gyermeket, ez esetben családi pótlékot és GYES-t kapnak, regisztráltathatják magukat a munkaügyi központban, ahol segélyhez (bérpótló juttatás) jutnak, ezen kívül lakásfenntartási támogatást is kapnak az önkormányzattól. A játék folyamán közmunkából vagy alkalmi munkából szerezhetnek jövedelmet (esetleg bejelentett „valódi” munkához is juthatnak), kaphatnak eseti segítyt, és akinek szerencséje van, az találhat vagy nyerhet is pénzt. A játék folyamán mindenkinek kell élelmiszert vásárolnia (a KSH létminimum-számításain alapuló mértékben), be kell fizetnie a lakásfenntartás költségeit (ha nem teszi meg, akkor esetleg – áram híján – megromlik az enniválója, megbetegszik a hidegben, vagy megbüntethetik), ezen kívül a gyermekek iskoláztatása, a közlekedés, a ruházkodás, az orvosi ellátás is kiadásokkal járnak. Ha valakinek nincs pénze, akkor a kisboltban vásárolhat hitelbe, vagy az uzsorástól kérhet kölcsönt. A játékban az nyer, akinek sikerül túlélnie a hónapot.

A műhelyfoglalkozáson számos – főleg felső tagozaton tanító - osztályfőnök vett részt. A különböző mikro-térségekben máshogy reagáltak a játékra a

pedagógusok. Be nem vallottan az volt a cél, hogy valamiféle érzékenyítés történjen a munkanélküli, hátrányos helyzetben élő emberek felé. Nagyon sokféle vélemény hangzott el a játék közben. Volt, aki hiányolta, hogy miért nincs benne pl. kertművelés, háztáji gazdálkodás. Volt, aki azt hangoztatta, hogy a nevelő jelleget hiányolja, ezért nem is játszatja a 8. osztályosokkal. Egyesek szerint a játékból az tűnt ki, hogy a segélyezési rendszer ellenősztrőző lehet, azaz érdemes feketén munkát vállalni. Mások szerint – bár nem ez a játék célja – hiányzik a takarékoságra nevelés.

A szakmaközi műhely munkák megvalósításával eredménynek tekinthető, hogy a védőnők közötti kommunikációt nagymértékben javította, valamint szorosabbá vált az együttműködés a Hegyháti Szociális Alapellátási Központtal. Ha nem is minden alkalommal, de általában részt vettek a szakemberek a műhelyfoglalkozásokon.

A Hegyháti Szociális Alapellátási Központ kapacitásfejlesztésének tapasztalatai

A Hegyháti Szociális Alapellátási Központ szükségletorientált kapacitásfejlesztése valósult meg 1 fő gyermekjóléti szolgálathoz tartozó családgondozó, 1 fő adósságkezelő tanácsadó, 1 fő asszisztens felvétele és alkalmazása révén a program teljes ideje alatt.

A családok elszegényedése következtében az intézmény szakmai szolgáltatásainak magasabb szintre emelése, ezáltal a szegénységgel küzdő családok számára magasabb, elérhetőbb színvonalú szolgáltatások nyújtása, biztosítása volt az elsődleges cél. A kistérségben élő családok között jelentősen megnőtt az elszegényedés a közüzemi díjhátralékok felhalmozódása miatt. Ezáltal a problémákkal küzdő családok száma növekszik, mely megfelelő szolgáltatást igényelne, ehhez kapcsolódóan négy fő *adósságkezelői tanácsadó* képzése valósult meg 2012 szeptemberére. Az adósságkezelési tanácsadó tevékenységi köre a következő szolgáltatásokból épül fel: megoldási lehetőségek keresése közösen a klienssel anyagi nehézségeik csökkentése céljából, a részletfizetési kérelmek benyújtása (víz- illetve áramszolgáltató felé), Héra pályázatok benyújtása, folyamatos kapcsolattartás a települések polgármestereivel, köztisztviselőkkel, közalkalmazottakkal, az ügyfél megbízásából a hátralékbehajtást végző részvénytársaság szakembereivel, védendő fogyasztói kérelmek benyújtása, előre fizetős mérőóra felszerelésében, áramszolgáltatás visszakapcsolásában történő közreműködés. A klasszikus értelemben vett adósságkezelési szolgáltatás elem egyelőre nem került bevezetésre.

Az asszisztens legfőbb feladata a Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal által 2012. januárban létrehozott KENYSZI/TEVADMIN rendszerben a napi jelentés elkészítése, az intézmény összes szolgálatának vonatkozásában (támogató szolgálat – szállítás, személyi segítség, családsegítő szolgálat, gyermekjóléti szolgálat, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás).

A gyermekjóléti szolgálathoz tartozó családgondozó munkájának hozadéka, hogy a vásárosdombói, Mindszentgodisai, Mágocsi általános iskolákban prevenciós csoportfoglalkozások kerültek bevezetésre a 2012/2013-as tanévben. A csoport célja a fiatalok szociális, kommunikációs, konfliktusmegoldó, együttműködési készségeinek fejlesztése, illetve önismeretük mélyítése játékos csoportfoglalkozás során, verbális feldolgozással. A mai kor gyermekei számára az érzelmek azonosítása, átélése, kifejezése szintén fejlesztendő terület.

Az önismereti feladatokat segítenek reális énképet kialakítani, aminek protektív¹ szerepe jelentős a fiatalok mindennapi életében. Reális énkép birtokában csökken a devianciák kialakulásának kockázata, mérséklődik azon kortárshatások befolyásoló szerepe, ami szerhasználatra, különböző tárgyú függőség kialakulására vagy negatív viselkedési mintákra ösztönöz.

A játékos gyakorlatok és azok feldolgozása során fejlődött a társas kapcsolatok működtetésében elengedhetetlen kommunikációs, együttműködési, konfliktusmegoldó eszközkészlet. Áttekintették az agressziókezelés készség szintű elsajátításának és a meglévő szerfogyasztás esetén az ártalom csökkentésének lehetőségeit.

Érintett témakörök:

- Önismeret
- Kommunikáció - Konfliktuskezelés
- Tolerancia - Agressziókezelés
- Párkapcsolat - Szexualitás
- Szenvedélybetegség - Egészséges életmód - Egészséges életvitelre nevelés

A csoportmunka kiemelt célja a csoportkohézió erősítése, közösségfejlesztés, a közösségben rejlő megtartó erő és az egyéni fejlődést biztosító tér kialakítása. További cél olyan értékalapú kapcsolatok kialakulásának elősegítése a gyerekek között, amik a foglalkozás keretein túlmutatóan megmaradnak, kapaszkodót jelentenek számukra hosszú távon.

¹ védő, pártfogó, segítő

Alkalmazott módszerek:

- Pszicho-szociális készségfejlesztő csoportmunka (játékok), kettős csoportvezetés

A szociális munka csoportmunka módszerének alkalmazásával deviancia prevenció fókuszú, önismeret és személyiségfejlesztő játékokkal kerülnek feldolgozásra a gyermekeket érdeklő, érintő témák. Az eddigi tapasztalatok alapján a gyerekek körében kiemelhető problémacsoportok: önismeret hiány, motiválatlanság, céltalanság, jövőkép hiánya, kirekesztettség, tolerancia határ probléma, előítéletesség, normaszegés, valódi közösség hiánya.

Sajnálatos, hogy a 2013/2014-es tanévben nem tudtak megvalósulni prevenció foglalkozások, bízom benne, hogy a közeljövőben megfelelő szakember biztosításával folytatódhat az ilyen irányú munka.

Deli Mária

Közoktatási koordinátor

Közoktatási programok

A „Legyen az esély egyenlő- esélyteremtés a Sásdi kistérségben” TÁMOP 5.2.3. Gyerekesély program nagy része a közoktatás területén valósult meg. 2011 januárjában felkerestük az iskolákat és nevelőtestületi értekezleten mondtuk el a program iskolájukat érintő elemeit. Szülői értekezleteken tájékoztattuk a szülőket a célokról, a program nyújtotta lehetőségekről.

Kistérségi komplex közoktatási munkacsoport működtetése

Általános célunk: A projektem megvalósításának célja, hogy a pályázat alapvető irányelveivel összhangban a gyermekintézményekben, oktatási intézményekben javuljanak a hátrányos helyzetű, szegénységben élő gyermekek részvételi, tanulási és továbbtanulási, ezen keresztül a szegénységből való kikerülési esélyei egyaránt. El kívánjuk érni, hogy kistérségi szinten javuljon a gyermekeket és családjaikat segítő szolgáltatások minősége, eredményessége és elérhetősége.

Részcéljaink:

- Kiemelt célunk, hogy a pedagógiai szolgáltatásokat helyben tudják igénybe venni a rászoruló gyerekek: pszichológiai szolgáltatás, fejlesztő pedagógiai szolgáltatás, logopédiai szolgáltatás, gyógytestnevelői szolgáltatás kiterjesztése, helyben történő megvalósítása utazó szakemberek alkalmazásával, egyrészt az iskolákban és óvodákban, másrészt a pályázat keretein belül létrejövő közösségi házban és napköziben.
- Célunk, hogy az általános iskolákból mind nagyobb arányban tanuljanak tovább a diákok érettségig intézményekben - kiemelten érvényes ez a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű diákokra - és segítsük a középiskolában való bennmaradást.

Az Esélyegyenlőségi fejlesztő-szolgáltató munkacsoport: 5 fő gyógypedagógus és 1 fő gyógy-testnevelő alkalmazásával jött létre. Ennek a 2 elemnek a megvalósulásával történt meg a 2 új pedagógiai szolgáltatás hozzáféréseinek javítása.

Gyógypedagógusok

Az esélyegyenlőségi munkacsoportnak a tevékenységét 36 hónapra tervezték a pályázatról. Az 5 fő gyógypedagógus közül 1 fő a bikali iskolában, 1 fő a sásdi, 1 fő a vásárosdombói iskolában, 1 fő a Mindszentgodisai iskolában és óvodában dolgozott. 1 fő utazó gyógypedagógus a sásdi középiskolában, a Tormási óvodában, a Gödrei óvodában és iskolában, a Baranyajenői napköziben, ill. a sásdi játszószobában nyújtott szolgáltatást.

A gyógypedagógusok munkája a sajátos nevelési igényű, a részképesség zavarral (diszlexia, diszgráfia, diszkalkúlia, beilleszkedési-, tanulási- és magatartászavar) küzdő, és az enyhe értelmi fogyatékos tanulók fejlesztése a Nevelési Tanácsadó, illetve a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság által meghatározott óraszámban. A foglalkozásokon a tantárgyi követelmények teljesítéséhez szükséges részképességek (nagyfeszültség, finommozgás, grafomotorika, téri orientáció, testséma, rész-egész viszony, alakháttér differenciálás, auditív emlékezet, auditív differenciálás, vizuális emlékezet, vizuális differenciálás, szerialitás, figyelemkoncentráció, számolási készség, íráskészség, olvasási készség) fejlesztése történt. Az enyhe értelmi fogyatékos tanulók esetében előfordult, hogy a részképességek fejlesztése helyett azok szinten tartása a legfontosabb feladat. Ezekben az esetekben a tantárgyi megsegítés, a speciális tananyag feldolgozása is a gyógypedagógus feladata. A programba bekerültek azok a gyermekek is, akiket az osztályfőnökök vagy óvodapedagógusok javasoltak, és volt olyan tanuló, aki szülő vagy saját kérésére vett részt fejlesztő foglalkozáson. Számukra elsősorban csoportos tervek készültek.

Az öt gyógypedagógus munkába állásával több gyerek számára vált hozzáférhetővé a szolgáltatás helyben. A fejlesztő órára járó tanulók rendszeresen, szívesen jöttek a foglalkozásra.

Gyógypedagógusaink jól képzett szakemberek. Kedvesek, személyiségük vonzó a gyerekek számára. Lelkesek, minden lehetőséget kiaknáztak a gyerekek fejlesztésére. A programunk által biztosított fejlesztő eszközöket rendszeresen használták tevékenységük során, de maguk készítette játékokkal és feladatlapokkal is megörvendeztették a gyerekeket. Munkájukat dicsérték az intézményvezetők.

A fejlesztő foglalkozásokon kívül fogadóórák és családlátogatások alkalmával kapcsolatot tartottak a szülőkkel, rendszeresen konzultáltak az osztálytanítókkal, szaktanárokkal. A sásdi és Mindszentgodisai általános iskolában az első osztályos osztálytanító órai munkájában az integrált tanulókat segítve vettek részt.

Matematika óra a gyógypedagógus segítő jelenlétével

Eredmény, hogy a foglalkozásokon sokat javult az odajáró tanulók magatartása, feladattudata, kötelességtudata. Szintén eredményként könyvelhetjük el, hogy nem, vagy csak ritkán kellett fegyelmezással tölteni az időt, hogy a foglalkozásoknak kialakult a szokásrendje, amit a gyerekek betartottak. A felsős tanulók már mernek és tudnak segítséget kérni, hogy meg tudják fogalmazni nehézségeiket, kérik, hogy plusz órában is jöhessenek.

Sokat változott a gyerekek egymáshoz való viszonya is, nem csúfolják ki társukat, toleránsabbak, segítőkészebbek lettek. Több gyereknél olyan eredményes volt a rendszeres foglalkozás, hogy a Nevelési Tanácsadó véleménye alapján nincs további fejlesztésre szükség.

Az 5 fő gyógypedagógus tevékenysége idején összesen: 452 gyermeket ért el.

	Helyszín	Igénybevevők száma
1.	Bikal, általános iskola	46
2.	Sásd, általános iskola	101
3.	Vásárosdombó, általános iskola	83
4.	Mindszentgodisa, óvoda	43
	Mindszentgodisa, általános iskola	62
5.	Gödre, óvoda	33
	Gödre, általános iskola	30
	Tormás, óvoda	34
	Sásd, szakközépiskola	20
	Összesen:	452

2013 augusztusában 4 gyógypedagógus távozott a programból. A közoktatási reform kapcsán lehetőségük volt határozatlan idejű munkaviszonyt létesíteni. Helyükre Bikal kivételével sikerült új gyógypedagógust beállítani, akik a program végéig folytatják a fejlesztő foglalkozásokat.

Óvodai gyógytestnevelés

Elsődlegesen a kiszűrt óvodásokkal foglalkozott a szakember, de prevenciós jelleggel a többiekkel is. (Nem minden óvodában megfelelőek a körülmények, ahol nincs különálló terem a tornázásra, nehéz, vagy szinte lehetetlen a gyermekekkel külön foglalkozni.)

Adatok: A 8 óvodában a gyógy-testnevelő által évente elért gyermekek száma mintegy 250, ebből 150 a kiszűrt gyermek.

Diagnózis szerint a leggyakoribb problémák:

- Ples Plan (Bokasüllyedés, lúdtalp, befelé dőlő boka)
- hanyagtartás
- Scoliosis (gerincferdülés)
- Obesitas (túlsúly)
- mozgásfejlesztés

A kistérség 9 óvodájából 8 helyszínre megy ki a szakember (Mindszentgodisa, Sásd, Tormás, Baranyajenő, Gödre, Vásárosdombó, Kisvaszar, Bikal).

Az ő munkájával megvalósul, hogy a kistérség összes óvodájában helyben elérhető a gyógy-testnevelői szolgáltatás. Ezzel javul a szolgáltatás minősége, elérhetősége.

A gyógytestnevelésre járó gyermekek szempontjából kiemelt helyen a motorikus képességek fejlesztése, és a teljesítő képesség fokozása a cél, ezt legfőképpen gyógytestnevelési játékok segítségével lehet elérni.

Év elején az óvodákban felmérés történt, hogy melyek azok a motorikus képességek, amelyek esetleg fejlesztésre, erősítésre szorulnak.

Év végi felmérésekkel összehasonlítva jól látható a fejlődés.

Az óvónőkkel napi kapcsolattartás:

- azokban az óvodákban, ahol a foglalkozások tornaszobában zajlottak (Mindszentgodisa, Gödre, Bikal, Sásd) az óvónők tájékoztatva lettek az órán végzett feladatokról, játékokról, és a gyerekek ezekhez való viszonyulásáról, a gyermekek fejlődéséről.
- a fejlesztéshez és a prevencióhoz fontosnak tartott gyakorlatok bemutatásával és gyakorlatsorok készítésével, az óvónők is megismerkedhettek a gyógytestnevelés speciális feladataival, és a gyakorlatokat, játékokat beépíthették az óvodai foglalkozásokba
- bemutató óra tartásával.

Védőnőkkel való kapcsolattartás: telefonon és személyesen rendszeres kapcsolattartás, ha kellett. Kapcsolattartás a szülőkkel (szülői értekezlet, nyílt nap, fogadóóra, szóróanyagok segítségével).

Az iskolai gyógytestnevelőkkel való konzultációk során arról számoltak be, hogy azok a gyerekek, akik az óvodákban részt vettek gyógytestnevelési foglalkozásokon a tartásjavító gyakorlatokat pontosabban végzik, a lábtorna gyakorlatokat ismerik, az órákon aktívan, szívesen vesznek részt, és ez nagyban segíti a munkájukat.

Utazó iskolapszichológus

Helyszínek: Mindszentgodisa óvoda és iskola, Gödre óvoda és iskola, Sásd szakközépiskola, óvoda és Manóház, Napraforgó Napközi Baranyajenő

A szakember alkalmazására azért került sor, mert a kistérség iskoláinak nagy része ellátatlan volt.

Az iskolapszichológus tevékenysége elsősorban a következőkre irányult: támogató attitűdjével elősegítette és preventív céllal támogatta a pozitív iskolai légkör fenntartását, a nevelési oktatási intézetben folyó pedagógiai munka hatékonyságát. Célja a gyermek fejlődésének nyomon követése, személyiségfejlődésében tapasztalható esetleges zavarok korai felismerése, előrejelzése, súlyos zavarok esetén szakirányú kezelésre, foglalkozásra irányítás; a pedagógusok konfliktuskezelési készségének, megoldási módjának segítése. Tevékenysége a gyermek-szülő-pedagógus hármásával való szoros együttműködésben valósult meg. Utazó szakemberként dolgozott.

2011- ben megfigyelte a gyermekcsoportokat, problémás esetekben tanácsaival segítséget nyújtott. Egyéni foglalkozásokon dolgozott a gyerekekkel. A 2011/12. tanévben felmérte a nagycsoportos óvodásokat és az első osztályosokat

Bender A és Bender B Neuropszichológiai tesztekkel. A 2012/13. tanévben ezt a vizsgálatot kiegészítette a Fa személyiségdiagnosztikai teszttel és a Családradz teszttel, utóbbi a gyermekek családi helyzetét és életkörülménybeli érzéseit is megmutatja. Ha az eredmények indokolták, további személyiségvizsgálatot (pl. C.A.T. projektív személyiségteszt, és Szondi teszt) alkalmazott. 2013. január végére befejeződött valamennyi első osztályos gyermek vizsgálata és valamennyi nagycsoportos gyermek vizsgálata is. A neuropszichológiai vizsgálat eredményeit megismerve segítséget kaptak az óvónők az iskolaérettség megállapításához, valamint megtörtént az iskolai bemeneti mérés. A vizsgált csoportokon kívül több esetben kértek konzultációt és véleményt a pedagógusok és a szülők gyermek pszichés állapotának javítása érdekében. A pedagógusoknak rendszeresen biztosított ventilációs lehetőséget. Problémáik megoldásához gyakorlati tanácsokat adott.

A nyári időszakban minden intézményben ügyeletet tartott a pszichológus, az ügyelet elérési lehetőségeiről az intézmények tájékoztatták a szülőket és a gyermekeket, valamint az érintett szakterületeken dolgozókat (orvos, védőnő, család- és gyermekjóléti illetékességek). Az aktuális problémákat illetően személyesen és telefonon is folyamatos konzultációk történtek és a szakellátást megkapták az igénylő családok.

Utazó logopédus

A helyszínek: Tormás óvoda, Gödre óvoda és iskola, Sásd ÁMK iskola, Baranyajenő óvoda

A logopédus jelenleg hiányszakma, nyugdíjas kolléganőt tudtunk alkalmazni. Ő három napban elosztva vállalta a feladatot. Nemcsak logopédusi, hanem gyógypedagógusi végzettsége is van. Munkájában kiaknázta a fejlesztés lehetőségeit. Örömmel fogadta és használta a programunk által nyújtott logopédiai eszközöket, feladatlapokat és segédanyagokat. Nagy szeretettel foglalkozott a gyerekekkel, ők is ragaszkodtak hozzá. Logopédusi munkája eredményes volt, a halmozott beszédhibákkal bíró gyerekek is hónapról hónapra fejlődtek. A nagycsoportosok közül több már tünetmentes, velük iskola-előkészítést, szókincs bővítést végzett. Mindezekon kívül a baranyajenői Napraforgó Napköziben és a sásdi Manóházban a kisgyermekes szülőknek is tartott beszédindító foglalkozásokat.

Az utazó logopédus alkalmazásával teljes körűvé vált a kistérségben a logopédiai tevékenység: a beszédindítás, beszédhibák javítása, nyelvi-kommunikációs zavarok javítása, dyslexia megelőzése és gyógyítása.

A program logopédusa a sásdi Manóházban

Patrónus tanárok

Helyszínek: Gödre, Mágocs, Mindszentgodisa, Sásd, Vásárosdombó általános iskolája valamint Sásd szakközépiskolája

A 6 fő patrónus tanár feladata az általános iskolából továbbtanuló 7-8. osztályos diákok felkészítése, a hátrányos helyzetű tanulók érettségire adó középiskolába való bejutásának és bent maradásának segítése, a 9-10. évfolyamon tanulók nyomon követése volt. Célunk a bukások és az igazolatlan hiányzások visszaszorítása a patronáltak körében. Eredménynek könyvelhetjük el, hogy a kistérségben patronált tanulók körében csökkent az **igazolatlan hiányzás**. Az igazolatlanul hiányzó tanulók esetében a patrónus tanárok felkeresték a szülőket, segítséget kértek a családsegítő- és gyámügyi szakemberektől. A bejáró tanulók esetében kevésbé működött a szülői kontroll, mert az otthonról iskolába induló gyerek útközben is „eltérülhetett”. A patrónus időben történő **családlátogatása** gátat szabott a hosszabb időtartamú igazolatlan hiányzásnak. Természetesen ehhez szükséges volt az osztályfőnökökkel és tanárokkal való folyamatos **kapcsolattartás**, így időben értesültek a tanulók mulasztásáról és intézkedni tudtak. A pedagógusokkal való együttműködés egyik formája a folyamatos **hospitálás**, melynek során megfigyelték patronáltjaik órai munkáját, az adott tananyagot, a pedagógus elvárásait. A **tanulmányi eredmények** kevésbé sikerültek. A patrónusok hangsúlyosan foglalkoztak azokkal a

patronáltakkal, akik tantárgyi elégtelent kaptak. Jól működött a továbbtanuló gyerekek **után követése**. Az elmúlt 2 év patronáltjai közül 2 tanuló maradt ki a középiskolából (lányok, akik születek), 2 diák középiskolát váltott, mert nem tudott beilleszkedni. A többi volt patronált, ha romlott is a tanulmányi eredménye, még a középiskolába jár. A patronáltak szülei bizalommal fordultak segítségért a patrónus tanárokhoz középiskolás gyerekeik problémáival. A patrónusok sokat segítettek a továbbtanulás előtt álló gyerekeknek az iskolaválasztásban. Üzemlátogatást szerveztek a 7. és 8. osztályosok részére **pályaorientáció** céljából. A nyílt tanítási napokra is rendszeresen elkísérték a gyerekeket, hogy személyesen is megismerjék a tanulókat az általuk kiszemelt középiskolát. A patrónusok sokat tettek azért is, hogy a gyerekek **szabadidejüket** értelmesen töltsék el. Sokat beszélgetnek velük mindennapi problémáikról, kamaszos gondokról. Sportolnak, játszanak velük, csapatépítő tréningeket szerveznek, felkeresik az IFO pontokat, és elkísérték őket a vásárosdombói sportnapokra és a kistérségben futó más ifjúsági programok rendezvényeire. A patrónus tanárok havonta szupervízióon vettek részt.

	Helyszín	Igénybevevők száma
1.	Gödre	26
2.	Mágocs	43
3.	Mindszentgodisa	36
4.	Sásd, általános iskola	42
5.	Sásd, szakközépiskola	50
6.	Vásárosdombó	39
	Összesen:	236

A Gyerekesély Program végének közeledtével több patrónus tanár is igyekezett határozatlan idejű állásban elhelyezkedni. Elhagyta a programot a Mindszentgodisán, a szakközépiskolában és a Vásárosdombón dolgozó patrónus. Helyükre új dolgozókat vettünk fel. Szeptember végén új mentortanári pályázatot írtak ki 3 éves időtartamra. A Gödrében, Vásárosdombón, Mindszentgodisán dolgozó patrónusok megpályázták és el is nyerték az állásokat. Helyükre nem vettünk fel új pedagógusokat, mivel ugyanazokkal a gyerekekkel foglalkoznak továbbra is.

Folyamat-tanácsadók alkalmazása

Két fő foglalkoztatásáról van szó, vállalkozói szerződéssel 2011. szeptember 1.-től. Az egyikük intézményi folyamat-szaktanácsadást ad az SNI-integráció területén a Sásdi ÁMK Általános Iskolájában, a Mágocsi ÁMK iskolájában és a Gödrei Általános Iskolában. A másik szakember a kompetencia alapú oktatás

területén, 2013 januárjától a JAM területén folytat szaktanácsadást a Sásdi ÁMK Iskolájában, a Mágocsi ÁMK iskolájában és a Gödrei Általános Iskolában. A tanácsadók havi rendszeres látogatásukkal apró lépésekben tudnak hatékony eredményt elérni. Az alábbi témákban merült fel speciális igény a vizsgált időszakban: JAM gazdasági ismeretek oktatásának a technika tantárgyba való integrálása, pályázatok megírásában segítség nyújtása, óralátogatások, azok értékelése, fejlesztési tervek készítésében segítség, tapasztalatcsere előkészítése, lebonyolítása, s egyéb szakmai tanácsadás.

Kistérségi pedagógiai szakmai műhely működtetése

A program keretében célunk volt a kistérségen belül kialakult - gyermekek esélyegyenlőségét segítő, támogató - oktatási-nevelési, szociális munkával kapcsolatos „jó gyakorlatok” megismerése egymástól a kistérségi szakmai műhely megalakításával és működtetésével. A projekt megvalósítási ideje alatt 15 alkalommal történt egész napos műhelyfoglalkozás. A nap programja: Bemutató órák, óraelemzések, előadás.

Kistérségi Pedagógiai Szakmai Műhely- bemutató óra Mágocson

A műhely munkáját és az intézményi gyakorlatot mestertanár bevonása segíti „Intézményi jó gyakorlatok” kiadvány **készült** a kistérségben működő programok leírásával (a Sásdi kistérségben dolgozó pedagógusok megismerik a másik intézményben folyó innovatív pedagógiai munkát; ez terjeszthető a GYEP-ben résztvevő többi kistérség intézményeiben is).

Kisfilm készítése a jó gyakorlatokból.

(A pedagógiai szakmai műhely munkájáról bővebben a kiadványban)

Játszószoza Sásdon

A 2009 tavaszán történt védőnői adatszolgáltatás szerint 45 fő 3-6 éves gyermek nem járt óvodába a kistérségben. A körzetekre vonatkozóan a két sásdi körzetben lakó gyermekek érintettsége volt e körben számottevő. Ugyanakkor a 2008-as adatok szerint 84,6 százalékos kistérségi férőhely-kihasználtság mellett Sásdon 104 %-os volt az óvoda kihasználtsága.

Mіндеzek miatt tartották fontosnak egy játszószoza kialakítását Sásdon: elsősorban a 2-4 éves korosztály számára.

A Sásdi ÁMK Óvodája megszüntetett csoportjának szobájában 2011 márciusában jött létre a Manóház. Cél volt a gyermekek képességeinek fejlesztése, szüleikkel együtt tevékenykedve, szakképzett óvodapedagógus irányításával.

Az előkészítő szakaszban a játszószoza rendbetétele, dekorálása, a mintegy 1 millió Ft értékű eszközvásárlás, és az új szolgáltatás megismertetése volt a feladat. Ehhez nagy segítséget kaptunk a helyi védőnőktől. Igyekeztünk a környékbeli polgármesterekkel is megismertetni e lehetőséget: elsősorban azt feltérképezve, hogy a falubusszal mennyire tudják a rászoruló anyukákat és gyermekeket behozni Sásdra. Sajnos ezt nem tudtuk megvalósítani. Ám így is akadtak olyan anyukák, akik Oroszlóról is bejártak hozzánk.

Egy új szolgáltatás bevezetésénél rendkívül fontos, hogy milyen kapcsolatot építünk ki a partnerekkel: az óvónők egyre nyitottabbá váltak a Manóházzal szemben. Több programot együtt valósítottak meg, azaz meghívták egymást rendezvényeikre. Sőt a Manóház a városi adventre is kiköltözött, ahol az óvodapedagógus kézműveskedett az érdeklődőkkel, és a bábszínházi előadásra a környékbeli kis „Manók” is meghívást kaptak.

A játszószoza egyébként egy meghatározott heti terv szerint működött: ahol előkerültek versek, mesék, zene- és kézműves foglalkozások, a torna, sőt a kis számolások, vagy a környezetünk ismerete is.

Az érdeklődő szülők rendszeresen találkozhattak fejlesztő pedagógussal, pszichológussal, időnként logopédussal, családsegítő munkatárssal, védőnővel. Közös ünnepek voltak: a farsangtól a karácsonyig, vagy a születésnapok, névnapok. 2013 nyarán a Manóháznak új helyre kellett költöznie, mivel az óvodában bővítés történt.

Ezzel egy időben a játszószoza vezetője is távozott a programból: 2013 októberében új helyen, új szakemberrel nyílt a Manóház.

Az eredményekről a játszószoza vezetője így számolt be:

A Manóházba járókból kialakult egy közösség, a gyerekek óvodába való beszoktatása gördülékenyebbé vált. A szülők és a gyerekek közt barátságok alakultak ki, amelyek a játszószobán kívül is megtartó erővel bírnak. Öröm volt nézni, ahogy az ide járó gyermekek új és új dolgokat tanultak meg, elkezdtek járni, kimondták az első mondataikat.

A 3 év alatt az igénybevevők létszámának alakulásában észre lehetett venni, hogy csökkent a gyermeklétszám, ahogy megnyitotta kapuit a bölcsőde.

Ám így is több mint 70 beiratkozott szülő és gyermek vette igénybe a Manóház délelőtti szolgáltatását.

Képesség-fejlesztést szolgáló óvodai programok

Az óvodai programok célja is összhangban van a pályázat alapvető irányelveivel, illetve a részcélok között az alábbiak szerepelnek:

- mozgásfejlesztés korszerű módjainak megvalósítása az óvodákban
- olyan programok megvalósítása, melyek az intézményi és családi nevelést közelíti egymáshoz
- az egészséges életmód szokásainak alakítása
- nem utolsósorban az egészséges élet környezeti feltételeinek javítása épületen kívül és belül- melynek megvalósítására 4 óvoda 4,1 millió forintért eszközöket kapott
- a fenti programokhoz kapcsolódó szakmai programként 10 fő óvodapedagógus számára mozgásfejlesztéssel kapcsolatos képzés valósult meg

A Mindszentgodisai óvodában összesen 24, a Kisvaszariban 30, a Gödreiben 28 alkalommal találkoztak a szülők és gyermekek és óvodapedagógusok, hogy együtt játsszanak, fözzenek, mozogjanak, kiránduljanak, vagy éppen előadásokat hallgassanak.

A játék kiemelt fontossággal bír a gyermek személyiségfejlődésében, ezért a tervezett programok mindegyikében ez megjelenik: sőt ez kibővült társasjátékok készítésével, a Mindszentgodisai óvodában pedig játékkölcsönzéssel.

A roma hagyományok ápolására is nagy hangsúlyt fektettek: Kisvaszaron kemence épült az óvoda udvarán, ahol a nagymamák a szülők a klubok alkalmával hagyományos punyát sütöttek, bográcásban lecsót készítettek, vagy Mindszentgodisán cigány táncház valósult meg.

Bíztattuk az óvónőket arra is, hogy ezekre a programokra hívják meg a leendő óvodásokat a szüleikkel, s voltak olyan óvodák, ahol ezt meg is próbálták.

A szülői klubok lebonyolításában gyakran szerepet kapott a helyi védőnő, vagy a program óvodai gyógytestnevelője is.

Az óvónők arról számoltak be, hogy a szülők szívesen vettek részt ezeken a programokon, hogy a család és óvoda kapcsolatát erősítette a szülői klub.

A folytatáshoz csak az óvónők elhatározása szükséges; az, hogy mennyire **nyitják ki** az óvoda „kapuit” a szülők előtt, akik ezeken a programokon ne csak passzív figyelők, hanem aktív, tevékeny résztvevők is legyenek.

Képesség-fejlesztést szolgáló iskolai programok a sásdi kistérségben

1. Sásd – képességfejlesztés a Sásdi ÁMK Általános Iskolájában

A tevékenység során a következők megvalósítása történik: a gyerekek az iskola keretein belül jussanak hozzá olyan ingyenes kiscsoportos vagy egyéni képesség kibontakoztató lehetőségekhez, amiknek segítségével a továbbtanulási esélyeik és életkilátásaik nőnek, ezzel felnőtként értelmes tevékenységet folytatva, teljes jogú polgárként kapcsolódnak be a társadalom életébe.

Különböző kiscsoportos és képességfejlesztő foglalkozásokon, sport és táncszakkörökön lehetőség nyílt a hátránykompenzálásra és a tehetséggondozásra is.

A következő foglalkozások voltak 2011 februárjától:

Tevékenység	2011.01- 2011.06	2011.09- 2012.06	2012.09 – 2013. 06	2013.09 - től
	fő	fő	fő	fő
Iskolaújság	16	13	9	23
Matematika 5/b	14	6	12	
Matematika 6/b	12	20		
Kémia	6	10	6	
Matematika 8	5	14		
Matematika 7	15			
Madarász sulí	7	8	10	11
Foci sulí U9	13	9	8	7
Foci sulí U11	16	10	9	10
Angol	13	13	8	
Matematika 5/b	9			
Fizika	8	11		
Természetismeret	12	41	45	
Csérige	35	33	28	
Szellőcske	40	29	36	
Foci sulí U7				7
U 13				15
Kreatív szakkör				24
Futball				18
Matematika 7/a		23		
Matematika 7/b		20		
Matematika 6/a		13		
Biológia			4	
Atlétika			8	
Informatika			23	

Tevékenység	2011.01- 2011.06	2011.09- 2012.06	2012.09 – 2013. 06	2013.09 - től
Labdás képesség fejlesztés			20	
Diákvállalkozás			20	
Német tánc			20	
<u>össz:</u>	<u>221</u>	<u>273</u>	<u>266</u>	<u>115</u>

2. *A tanórai programokat kiegészítő tevékenységek a Gödrei Általános Iskolában*

A gödrei iskola programjának megvalósítása technika, osztályfőnöki órákon, a szabadidős délutáni időszakban valamint a Szülő- tesó klub és a nyári napközi keretei között zajlott.

A **Mesterségek napjain** a délutáni időszakban a fafaragást, a famegmunkálást sajtáíthatták el a fiúk fafaragó mestertől, a lányok szabni-varrni tanultak a falu varrónőjétől. Egy idős néni pedig kötni, horgolni tanította őket. A programunk által 400.000 Ft értékben felszerelt tankonyha birtokba vételével megkezdődött a sütés- főzés. Szakács és cukrász vezette a foglalkozásokat. Az adventi időszakban virágkötő tanította a gyerekeket és szüleiket asztali- és ajtó díszek valamint adventi koszorúk készítésére. Megismerkedtek a nemezelés fogásaival és a gyógynövények alkalmazásával a háztartásban. A madarásztól madárvédelmet tanultak. A mesterségek napjai lehetőséget nyújtottak a gyerekeknek, hogy sok, a felnőtt életben hasznos készséget sajátítsanak el.

A **Szülő- tesó klub** nagyon népszerű mind a szülők, mind a gyerekek körében. A szülők egyre szívesebben jönnek az iskolába, nagyobb bizalommal fordulnak a pedagógusok felé problémáikkal. Így sikeresebb az intézményi és otthoni elvárások közelítése.

A közös programok során megtanultak sok játékot, melyeket otthon is játszhatnak a gyerekekkel, felismerték, hogy a jó játék nem pénz kérdése. A jeles napokra, ünnepekre való készülődés során megvalósult a szülő- gyerek-pedagógus együttműködés.

A gladiátorok megvárakoztatják a triumvirátust

A **nyári napközi** 2011, 2012 és 2013 nyarán 5 héten keresztül fogadta a gyerekeket. A nyári napközi élménydús programokat kínált azoknak a gyerekeknek, akik hátrányos helyzetükből adódóan nem jutottak el nyaralni sehova és a tekergésen, tv- nézésen kívül semmit sem tudtak volna kezdeni a hosszú nyári szünetben. A játékos programok közben sok új információra tettek szert, sokat mozogtak és ügyesedtek. Hetente 20 gyerek vett részt a programokon, akik meleg ebédet is kaptak. A gödrei pedagógusok önkéntes munkában aktívan, odaadóan részt vállaltak a programok lebonyolításában. Köszönet érte!

2011 nyarán **képzletbeli utazást** tettek a világban a gyerekek az önkéntes pedagógusok vezetésével. Volt görög, olasz, japán, magyar hét és ízelítőt kaptak a Benelux országok szokásaiból is. Ételeket, jellegzetes tárgyakat készítettek, a nép sportjával, táncával és történelmével ismerkedtek.

Záróprogramként a nyári napköziben résztvevő gyerekek és pedagógusok egy napos kirándulásra utaztak a Balatonra.

A 2012. év nyarán a „**Múltbanéző**” elnevezésű projektet valósították meg. Az 5 hét alatt a tanulók megismerkedhettek, barátkozhattak szüleik, nagyszüleik, dédszüleik játékaival, foglalatosságaival, bepillantást nyerhettek a magyar történelembe, kultúrába, népünk szokásaiba, ünnepeibe, hétköznapjaiba. A gyerekek szívesen és jókedvűen vettek részt a foglalkozásokon, sokszor sikerült

szüleiket, rokonaikat is becsábítani egy-egy programra. A falu lakói is örömmel nézték, hogy olykor népmesei hősöknek öltözött gyerekek lepik el az utcát, vagy magyar népdaloktól hangos az iskola, vagy éppen jurta építéshez kell segítséget nyújtaniuk. Az 5 hetes program zárásaként minden gyerek, aki a nyári napközi bármelyik hetén részt vett, egy autóbuzsós kirándulásra kapott helyet július 27-én. A projekt zárásának legmértöbb helyszínre, Ópusztaszerre látogattak el. Hatalmas élmény volt a gyerekeknek a lovas bemutató, az állatsimogató, a korhű szatócsbolt a korabeli édességeivel, a malom, a szegedi árvizet bemutató szimulátor, s természetesen a Feszty-körkép is.

A 2013. év nyári projektjének „**A magyarok itthon. Magyarok a világban.**” volt a címe. Az 5 hét alatt a gyerekek megismerkedhettek olyan magyarokkal, akik világhírűvé váltak. Megismerkedhettek sportolókkal, felfedezőkkal, írodalmárokkal, zenészekkel, kutatókkal, de egy kicsit másképp, mint az iskolapadban.

Az utolsó nyári napközis napot záró mulatsággal fejezték be. A kisebbek népi játékokat, népdalokat mutattak be nekünk, a nagyobbak pedig színre vittek néhány kiemelt jelenetet a Magyar vándor c. filmből. A napot egy nagyon jó hangulatú táncház zárta. Közben a vendégek megtekinthették az 5 hét alatt elkészült produktumokat egy színes kiállítás keretében.

„Ezen a napon búcsúztattuk nem csak az idei nyári napközit, de a megelőző két évét is. Jó volt visszatekinteni, jó volt mérleget készíteni, mert itt csak nyertesek voltak. Ha nincs a Sásdi Kistérség Gyerekesély Programja, a gödrei gyerekek nagy része kimarad 15 hét játékból, kirándulásokból, életre szóló élményekből. Nem ez volt a „végső zárása” a nyári napközinek. Július 26-án a nyári napköziben részt vett tanulókkal autóbuzsós kirándulást tettünk Budapestre, a Budai Várnegyedbe. Meglátogattuk a Budavári Labirintust és Panoptikumot, valamint a Hadtörténeti Múzeumot, de megnéztük a Mátyás-templomot is, birtokba vettük a Halászbástyát és élveztük a látványt. Tanulóink nagy részének a Duna, a Parlament, a Lánchíd megtekintése is elérhetetlen lett volna a Gyerekesély Program nélkül.”

/Részlet a helyi szervező beszámolójából/

3. A JAM program bevezetése a kistérség általános iskoláiban

A program keretében a képességek kibontakoztatását és a sikeres iskolai pályafutást segítő intézmények és szolgáltatások tevékenységi körét kívántuk szélesíteni. Ennek érdekében történt a JAM program bevezetése a kistérség általános iskoláiban, ezzel a gazdasági ismeretek megalapozása. **A JAM (Junior Achievement Magyarország)** elméleti és gyakorlati oktató programjaival hozzájárul, hogy a magyar fiatalok (6-18 év) kompetens, önálló és felelősségteljes vállalkozóvá váljanak, illetve felkészültségük minél

inkább megfeleljen leendő munkáltatóik elvárásának. 2012 március 30-án a Gyep Iroda szervezésében az iskolák képviselői látogatást tehetek a Decsi Bíborvég ÁMK Általános Iskolájába. Tájékozódhattak a JAM program működéséről, a gazdasági ismeretek oktatásáról. A diákvállalkozás mentora bemutatta tevékenységüket, válaszolt az érdeklődők kérdéseire. A tanulmányúton 20 fő vett részt a Sásdi kistérségből. 2012 március, április hónapban a Gyerekesély Pályázat finanszírozásával a kistérség iskoláiból 12 pedagógus vett részt a JAM 3 modulós képzésén, mely tartalmazta a Projektpedagógia, Gazdasági ismeretek és a Diákvállalkozás vezetési ismeretek képzést. A pályázat biztosította a tankönyveket és segédanyagokat is a JAM programot bevezető iskolák részére. 2012 nyarán a Gödrei Általános Iskola pedagógusai a folyamat-tanácsadó segítségével kidolgozták a JAM gazdasági ismeretek tananyagának beépítését az első osztályos technika tanmenetbe. 2012 szeptemberében a Gödrei Általános Iskola elindította a gazdasági ismeretek oktatását az 1. osztályban. A Sásdi Általános Iskolában pedig megalakult egy diákvállalkozás a Papírmester Kft.

A tapasztalatok megosztása, a felmerült kérdések megvitatása érdekében igényként jelentkezett, hogy az iskolák időnként találkozzanak. Létrejött a JAM Intézményközi Szakmai Műhely. A Gödrei Általános Iskola adott otthont az első műhelyfoglalkozásnak. Elmondták az eddigi tapasztalataikat a gazdasági ismeretek oktatásával kapcsolatban. Ezután az első osztályosok JAM party-ján vehettünk részt. A Papírmester Kft működését bemutató foglalkozáson tekinthették meg a JAM műhely résztvevői.

2013. március hónapban a Vásárosdombói Általános iskola, a Mágocsi Általános Iskola és a Mindszentgodisai Általános Iskola is megkezdte a gazdasági ismeretek oktatását. 2013 szeptembertől minden iskolában folyik a gazdasági ismeretek oktatása. A kistérség 5 iskolájában megalakult egy- egy diákvállalkozás.

A Papírmester KFT termelés közben

4. Pályaorientációs programok a kistérség általános iskoláiban

A pályaválasztás segítése érdekében a Gyerekesély Program vállalta a 7-8. osztályosok pályaorientációs programokra utaztatásának költségeit. Az iskolák pályaválasztás előtt álló tanulói megnézték a kistérség és nagyobb térségünk jelentősebb vállalkozásait. A kistérség több általános iskolája is ellátogatott a „Mi a pálya?” elnevezésű pályaválasztási kiállításra, melyet a Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja szervezett a továbbtanulni szándékozó tanulók, szülők és pedagógusok részére. A börzén 30 megyei és regionális középfokú oktatási intézmény vett részt, illetve egy vállalkozás, a Hauni Hungaria Gépgyártó Kft. Továbbá a 7. osztályok FIT pont látogatáson vettek részt Pécssett.

A program a kistérség 5 iskoláját érinti.

Makó Erzsébet - Bátai Éva

Kölyökkuckó Napközi

„Nem az a feladatunk, hogy a felnövekvő generációnak meggyőződéseket közvetítsünk. Hozzá kell segítenünk, hogy a saját ítélő erejét, a saját felfogóképességét használja. Tanuljon meg a saját szemével nézni a világban.”

/Rudolf Steiner/

Mekényes település a Sásdi Kistérségben, Dombóvártól 20km-re, Baranya megye határában található. A település lakossága kb. 320 főre tehető. Mekényes a kormegoszlást figyelembe véve öregedő község. A gyerekek száma 2007-ben a Sásdi Kistérségi Tükör adatai alapján 48 fő volt. A településen nem működik sem óvoda, sem iskola. Az itt élő gyerekek a mágocsi és a dombóvári iskolákban tanulnak. Az önkormányzat célul tűzte ki, hogy helyben tartja a fiatalokat, de ez a munkahelyek hiánya és a rossz infrastruktúra miatt korlátokba ütközik.

A gyerekek számára igazi közösségi tér nem volt, és hiányzott az összefogó erő. Ennek megoldásaként, pályázat útján jött létre a Kölyökkuckó Napközi „Legyen az esély egyenlő - esélyteremtés a Sásdi kistérségben” TÁMOP-os program keretében 2011 márciusában. A projekt az iskola, ill. óvoda hiánya miatt került Mekényesre.

A településen élő hátrányos helyzetű gyerekek számára a napközi létrehozása lehetőséget nyújt a társadalomba való könnyebb beilleszkedésre, ezzel csökkentve hátrányos helyzetüket. A program célja, hogy támogassa a gyerekek sikeres iskolai pályafutását és közösségi életben való szerepvállalásukat. Ennek megfelelően a napközi feladatai két fő tevékenység köré csoportosíthatóak: a tanulás segítése és programok szervezése, mely a szabadidő hasznos eltöltését támogatja.

A program célcsoportja a 7-18 éves korosztály, de mellettük a kisebbek és nagyobbak is lehetőséget kapnak arra, hogy részt vegyenek a napközi közösségi életében. A beiratkozottak száma 36 fő, ebből 8 fő óvodáskorú, 26 fő iskoláskorú gyermek.

A napközi napi rendje az alábbiak szerint zajlik:

10:30h-12h	Délelőtti játszóház
12h-13h	Szervezési feladatok
13h-16h	Tanuló idő
16h-18h	Szabadidős tevékenységek

Minden délelőtt 10:30-tól játszóház van a napköziben, ahová sok fejlesztő játékkal, megfelelő mesefilmekkel, és kreatív foglalkozásokkal várjuk a 0-3 éves korú gyerekeket és szüleiket. A nem iskolás korosztálynak is folyamatos programokat kínál a napközi, hiszen azok szervezésekor ezekre a gyerekekre is figyelmet fordítunk. A legtöbb program úgy kerül összeállításra, hogy azokon ők is jól érezhessék magukat, számukra megfelelő feladatokkal kerüljenek szembe. Valóban nehéz célkitűzés, hogy minden korosztálynak egyszerre tudjunk tartalmas és szórakoztató programmal szolgálni, de odafigyeléssel és megfelelő szervezéssel megoldható. A délutáni órákban is lehetőséget kapnak a gyerekek a napközibe való ellátogatásra, ahol közös éneklésekkel, rövid versek megtanulásával, különböző gondolkodtató feladatok megoldásával, közös játékkal ők is a közösség tagjaivá váltak.

Tanulásszorgító tevékenység

A tanulás támogatása kiemelt helyen szerepel a napközi programjában. Iskolaidőben minden nap (13h-16h) lehetőséget kapnak a gyerekek arra, hogy a napköziben, tanulásra alkalmas környezetben készítsék el házi feladataikat, illetve hogy tanulmányi problémáikkal a nevelőkhöz forduljanak. A házi feladat megoldása és a gyakorlás általában egyénileg történik, indokolt esetben azonban csoportos feladatmegoldásra is sor kerülhet. A gyakorlás a lehetőségekhez mérten játékos formában történik, és leginkább az alapképességekre (írás, olvasás, számolás, idegen nyelv) illetve a tanuló számára problémát jelentő tantárgyakra koncentrál. Ezeket szem előtt tartva zajlik a napközi tanulást segítő tevékenysége, mely nemcsak a napi, kötelező feladatok elkészítésében, hanem a rendszeres szellemi munkára építő szabadidős programokban (vetélkedők, szituációs játékok) nyilvánul meg. Nagyon megnehezíti a munkát, hogy a napköziben való tanulás csak egy lehetőség, és ez a többször azzal párosul, hogy

a gyerekek inkább otthon tanulnak. Ezzel szemben, ha segítségre van szükségük, szívesen keresik meg nevelőiket.

A napköziben nem csak a tipikus iskolai gyakoroltatási módszerek segítségével végrehajtott feladatokat tekintjük tanulásnak, hanem azokat is, amelyek valamilyen készséget, képességet céloznak meg játékos formában. A nem formális és informális tanulás részét képezi a napközi tanulást segítő tevékenységének. Ez azért fontos a munka során, mert a tapasztalatok alapján több gyerek tanulási motivációja alacsony, ingadozó szintet mutat, és sokuknál megfigyelhető az elsődleges szocializációs környezet negatív hatása. Ez leginkább a tanulás, tudás értéként/nem értéként való felfogásában mutatkozik meg. Sajnos sok családban tapasztalható az, hogy a gyermek tanulását nem lehetőségként, hanem „szükséges rosszként” kezelik, és ez által a gyerekek otthonról nem, vagy csak kevésbé kapnak támogatást. A családi támogatottság hiányában a motiváció intrizikké² válása nehéz feladatnak bizonyul.

A napköziben bevezetésre került a portfólió-módszer, melynek segítségével követhető a gyerekek teljesítménye. A gyerekek munkái névre szóló, külön mappába kerülnek az iskolai tanulmányi eredményeikkel együtt. A tanulmányi eredmények követése havonta történik az iskola, ill. az osztályfőnökök közreműködésével. A portfólió-módszer teljességének kialakítása célként szerepel a tanulmányi munkában, azonban sok a hátráltató tényező. A portfóliók szakszerű vezetése akkor lenne leginkább célravezető, ha a gyerekek munkáját rendszeresebben figyelemmel kísérhetnénk. A fent említett „lehetőség ténye”, a

² Az intrinzik motiváció olyan belső hajlam, amely az **újdomság és kihívás keresésében** nyilvánul meg, szoros kapcsolatban van vele a **hatékonyság érzése, a spontán érdeklődés** vagy az **exploráció. Az intrinzik motiváció három szintje:**

- **A tudásra irányuló intrinzik motiváció a tanulás, megértés örömét adja, szoros kapcsolatban van a környezet felfedezésével, a kíváncsisággal.**
- **A fejlődésre, alkotásra irányuló intrinzik motiváció az öröm önmagunk meghaladásába és a kreatív tevékenységben található, a hangsúly a folyamaton és nem a végeredményen van.** Itt jelenik meg a hatóerő érzése, kihívás, hatékonyságérvzés.
- **Az élmények átélésére vonatkozó intrinzik motiváció:** kellemes élmények és érzések keresése, ezek rendszerint érzékszervi vagy esztétikai élmények.

A nevelés fontos célja az intrinzik motiváció elérése pl. a tanulásban. Az intrinzik motiváció elősegíthető az **önállóság, kompetencia** érzésének hangsúlyozásával, de alááshatja, ha a viselkedést jutalmazák, mert így az eredetileg önjutalmazó viselkedés eszköz jellegűvé válhat.

(Forrás: www.sulinet.hu)

szóbeli gyakorlás, és játékos feladatok miatt a portfóliókba csak a tanulás segítő tevékenység egyes részletei kerülnek bele. A napköziben vezetett portfólió jelen formájában leginkább a gyerekek számára nehézséget jelentő tantárgyak felderítését, és tanulmányi eredményeik követését, szemléltetését teszi lehetővé.

Szabadidős tevékenységek

A szabadidős tevékenységek hétköznap délután 16 és 18 óra között zajlanak. A napi tevékenység a heti tervekben kerül meghatározásra. Fontos szempont a tervezésnél a hasznos szabadidő eltöltésre való nevelés, ezen kívül pedig a nem formális és informális tanuláshoz szükséges feladatokra, programokra építkezés, hangulatos környezet megteremtése.

Minden hónapban egy (vagy több) kiemelt programelem került megvalósításra, melyek menetét az éves terv határozza meg. Vannak rendszeres programjaink: havonta tartunk kézműves foglalkozást és táncházat, évente egy-egy alkalommal szervezünk író-olvasó találkozót, színház és mozi látogatást, kirándulást.

*A mekényesi Kölyökkuckó Napközi gyerekei író-olvasó találkozón
Nagy Bandó Andrással*

Kirándulások

A kirándulások nagy szerepet játszottak a közösség alakulásában. A közösen eltöltött napok, az együtt átélt élmények meghatározóak a gyerekek életében.

Az első közös kirándulás 2011 nyarán volt. A balatonlelleli táborozás volt az első olyan program, ami nem a megszokott helyen, nem a megszokott környezetben zajlott. A mekényesi gyerekek között voltak olyanok is, akik a tábor alkalmával láthatták életükben először a Balatont. Ők el sem tudták képzelni, hogy mi lehet az, hogy is néz ki. Csodálatos és felejthetetlen pillanat volt látni az arcukon az ámulatot, amikor meglátták „a Balatont”.

Gyerekek beszámolója a kirándulásról:

„Alig vártuk a vasárnapi reggelt, hogy elindulhassunk Balatonlellére a Kalória nevezetű táborba. Reggel 8 óraker a mekényesi buszmegállóból indultunk. Mikor mindenki felszállt a buszra, nagy izgalom kerekedett. Útközben valaki aludt, zenét hallgatott vagy beszélgetett. Mikor már közel voltunk az úti célhoz, akkor messziről megpillantottuk a Balatont. Ekkor már alig vártuk, hogy megérkezzünk.

Mikor megkaptuk a ház kulcsát és lepakoltuk a bőröndöket, akkor nagy zsvíj lett, hogy ki kivel fog egy szobában aludni. Ez után Adri néni elmondta, hogy ki melyik szobába költözik be. Elfoglaltuk a szobákat. Első nap nagyon jó idő volt a fürdőzéshez. Mindenki élvezte, és nem akartak visszaindulni a szállásra. A vacsora különleges ízekben gazdag volt, ami elsőnek kicsit furcsa volt. A reggelek kicsit nehezen indultak, mivel minden reggel 7 óraker kelni kellett. Hétfő reggel jól indult a nap, mert tudtuk, ebéd után is fürdeni fogunk. A keddi nap is ugyan úgy telt, mint a hétfői. Szerdán viszont alig vártuk, hogy este legyen, mert megnéztük a Magyar Nemzeti Cirkusz előadását, ami fergetegesen jó volt. Az előadási idő alatt elkezdett szakadni az eső. Csütörtökön este a vacsora után elindultunk a Vidámparkba, ahol a felnőttek nem engedtek minket elszakadni egymástól. A nagyok viszont nagyon sokat segítettek a kicsik felügyelésében. Pénteken, mikor elindultunk Balatonlelle központjába, mindenki azt várta, hogy mikor jön a hajó, amivel 100 perces utazás után megérkeztünk Tihanyba. Mikor megérkeztünk, rögtön elindultunk az Apátság felé vezető meredek úton. Mikor felértünk, gyönyörű látvány tárult elénk. A templom belseje is lenyűgözően szép volt. Ezután megnéztük a Panoptikumot, ahol viaszból készített királyok és kalózok voltak kiállítva. Mikor kiléptünk a kiállításról, nagy vihar támadt, kifújta az esernyőt a kezünkől a szél, ezért kisvonattal kellett lemennünk a hajóállomásra. Mikor visszaértünk a szállásra, a fáradtság ellenére mindenki elkezdte összepakolni a ruháit.

Szombaton a reggeli után készítettünk még egy-két fotót. Mikor megérkezett értünk a busz, mindenki nagyon-nagyon csalódott volt, hogy haza kell indulni.

(Hegedűs Henrietta, Orsós Gyöngyi)

A sokak számára eddig ismeretlen lehetőségek „kavalkádja” olyan környezetet teremtett, ahol a gyerekek közelebbi kapcsolatba kerülhettek egymással.

A második kirándulás (2012-ben) 3 napig tartott. Mindennap más helyre látogattunk el. Az első napot Budapesten, a másodikat Egerben, a harmadikat, pedig Szilvásváradon töltöttük. A kirándulást nagyon várták a gyerekek. A napközi akkori nyári programjaiban is megjelent az arra való készülődés: beszélgetés a kirándulásokról, a szükséges felszerelésekről, és vetítésre került az Egri csillagok c. film is két részletben.

Első úti célunk Budapest volt. Elsőként a várnegyedhez látogattunk el. Itt sajnos kevesebb időt tudtunk eltölteni a tervezettnél. Ezt követően a Csodák Palotájába mentünk. Itt kisebb csoportokat alkotva barangoltunk a hatalmas épületben. A gyerekek játékos és szemléltető formában ismerhették meg a különböző fizikai törvényeket, összefüggéseket, és egyéb érdekességeket. Számukra legnagyobb élményt az jelentette, hogy minden eszközt, játékot megnézhattak, megfoghattak, kipróbálhattak. A délutánt az állatkertben töltöttük. A gyerekek nagyon élvezték, hogy sokféle állatot láthattak. A nagyon sűrű nap után utaztunk Egerbe.

Másnap reggel ellátogattunk az egri várba. Az egész napot ott töltöttük, csak ebédelni jöttünk ki. Először a kazamatákat néztük meg. A hölgy, aki a csoportot vezette sok érdekes információt mondott el a különböző termekben. Megismerkedtünk az egyik kiállított ágyú és a tűzkerék működésével is. A kazamata-vezetés után önállóan jártuk végig a vár állandó kiállításait: voltunk a képcsarnokban, Gárdonyi sírjánál, a börtönmúzeumban és a panoptikumban is. Este visszamentünk a szállásra, és kis pihenés után elmentünk vacsorázni egy közeli étterembe. Ezután a nagyobbak és a kisebbek igényeihez igazítottuk az estét. A kicsik fáradtak voltak, így ők a szálláson maradtak, de rövid játék után elaludtak. A nagyokkal a szállás közelében sétáltunk, majd a kollégium udvarán az asztaloknál beszélgettünk.

A harmadik napon reggel korán indultunk Szilvásváradra. Ott találkoztunk Regős Józseffel, aki a túránkon kísért minket. Kisvasúttal mentünk el az Istállós-kői barlangig, ahová a kiépített úton mentünk fel. Az út felfelé hosszú és nehéz volt, főleg a kisebbek számára, de az élmény elfeledtette velük a fáradságot. A barlangban a túravezetőnk beszélt annak érdekességeiről, az ásatásokról, a talált emlékekről, és az itt élt ősemberek lehetséges szokásairól, hiedelemvilágáról. A gyerekek nagyon érdeklődőek voltak, köszönhetően Józsi bácsi keresztkérdéseinek, és tapasztalatának. Miután mindent megnéztünk a barlangban, elindultunk visszafelé. Útközben is számos érdekességet láttunk, hallottunk: megnéztük honnan ered a forrás, és a bátrabbak meg is kóstolhatták a forrás tiszta vizét, megnézhatták a haletetést, a dászarvasokat pedig a gyerekek kézből tették almával. A túra nagyon jó hangulatban telt.

Délután hazaindultunk. A hazafelé vezető úton eleinte sokan aludtak, de kis pihenő után ismét visszatért a jókedv. Sokat beszélgettünk, énekeltünk, viccelődtünk egymással. 9 óra után nem sokkal értünk haza Mekényesre, a gyerekek nagy sajnálatára. A 3 napon, amit együtt töltöttünk, nagyon jól éreztünk magukat.

A harmadik kirándulásra 2013-ban került sor. A két napos kirándulás alkalmával ellátogattunk Keszthelyre, Sümegre és a Kaposvár melletti Katica tanyára. Az első nap ismét sűrű volt, de sok mindent láthattunk. Elsőként Keszthelyen a Festetich-kastélyban tárlatvezetéssel vettünk részt, ezt követően pedig több múzeumba is ellátogattunk: pálmaház, hintómúzeum, vasútmodellkiállítás, vadászati múzeum. A gyerekek számára a legnagyobb élményt a kastély, és a Vadászati Múzeum jelentette. A délutánt már Sümegen töltöttük, ahol középkori lakoma várt minket. Nagy „örömünkre”, betartva a középkori szokásokat, kézzel ettünk, és dézsában mostunk kezét. Miután mindenki jóllakott, lementünk a lovagi arénába, ahol középkori lovagi tornát néztünk meg. Ezt követően megtekintettük a Sümegi Várat és kiállításait. A várdombtól egész Sümeget lehetett látni. A gyerekek egymás után próbálták ki a kalodákat, melyekről vicces képeket is készítettek.

A második nap, Katica tanyán, a szórakozás jegyében telt: gokartoztunk, vízi bicikliztünk, csónakáztunk, és nagyon sokat csúszdáztunk a Csúszdaházban. Nagyon jól éreztük magunkat és sokat nevettünk. A csúszdák olykor félelmetesnek tűntek, de kis bátorítás után mindenki jól szórakozott.

Színház és mozi látogatások

A színház és mozi látogatásokra évente került sor. Habár az általános iskola is szervez színházlátogatást, a mekényesi gyerekek közül ezekre nem mindenki jutott el. A mozi látogatásnak mindenki nagyon örült, azonban a színházi programot a nagyobbak fenntartással fogadták, mivel úgy gondolták, hogy csak az idősek járnak színházba, és nem fogják jól érezni magukat. Már az első előadás után (Dzsungel könyve c. musical) megváltozott a véleményük, és izgatottan várták a következő darabot (A padlás c. musical). Utolsó alkalommal – szakítva addigi szokásunkkal – prózai darabot néztünk meg, az Indul a bakterház c. falusi bohózatot.

A mozi látogatások alkalmával animációs filmeket néztünk meg, amelyek minden korosztály számára megfelelőek voltak: Maci Laci, Madagaszkár, Zöld urai.

Nyári időszakok a Kölyökkuckóban

A nyári időszakban ill. a tanítási szünetekben a napközi jelenléte felértékelődik, ugyanis sok szülő gyermek elhelyezési problémáját oldja meg. Ezekben az időszakokban a napközi a gyerekek és szüleik szükségleteinek megfelelően alakítja a nyitva tartást (H-P 7:30-17:00). Nyáron még inkább meghatározó cél a gyerekek hasznos szabadidő eltöltése. Az erre való törekvés erősen befolyásolja a napközi életét. Ekkor minden héten tematikus program alapján szerveződnek a tevékenységek, így hetente sor kerül csoportfoglalkozásra, témafeldolgozásra, szituációs játékokra, filmklubra, kreatív foglalkozásra, közösségi és fejlesztő játékokra, sportra, és szabad foglalkozásra is. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ez egyszerűbb tette a gyerekek számára az eligazodást a programok között és könnyebben el tudták dönteni, hogy mely programot látogatják.

A nyári időszakokban 30 gyerek számára napi egyszeri alkalommal meleg ételt, tanítási idő alatt uzsonnát biztosít a program.

A napközi szerepe Mekényesen

A pályázatban megnevezett programok mellett saját ötleteink megvalósítására is lehetőségünk van: a fontos, jeles napok is helyet kapnak az eseménynaptárban. A napközi előtt a rendezvények szervezése az önkormányzat feladata volt. A falusi rendezvények skáláját a napközi olyan programokkal bővítette, melyek eddig nem kerültek megrendezésre. A napközi ezáltal egyfajta kultúráközvetítő szerepet is játszik a település életében. A település polgármesterével, az önkormányzat dolgozóival és a könyvtárral nagyon jó kapcsolatot tart fenn a napközi. Fontosnak tartják annak a napközi falu életében betöltött szerepét, így ők is támogatják a programokat.

A gyerekeken keresztül a szülők, a lakosság is könnyebben bevonhatóvá válik, így olyan rendezvényeket is szervezünk, amin mindenki részt tud venni. (Idősek napja, Halloween, Márton napi felvonulás, Karácsony, Családi Vetélkedő, Bolond Farsang, Nemzetiségi nap, Húsvét, Anyák napja, Gyereknapi, Író-olvasó találkozó, környékbeli kirándulások)

2013 júniusában került megrendezésre a Kölyökkuckó Nap, melyre meghívtuk a baranyajenői napköziseket, és a kisvaszari Közösségi Ház gyerekeit is. A napot kincskereséssel kezdtük, ezt követően író-olvasó találkozón, kézműves foglalkozásokon, sportprogramokon vehettek részt a gyerekek. Este közösen elfogyasztottuk a bográcst, melyet a mekényesi polgármester főzött. A nap zárásaként együtt énekeltünk a tábortűz mellett.

A napközi létrejötte előtt a mekényesi gyerekek nem igazán álltak kapcsolatban egymással, legtöbbjüknek általában egy barátja volt. Nem volt számukra olyan hely, ami kifejezetten értük, a gyerekek közösségéért jött létre. A Kölyökkuckó

Napközi megteremtette a lehetőséget arra, hogy a gyerekek jobban megismerhessék egymást, és biztosítja a helyet a közösség számára. A kis településeken még fontosabb, hogy a gyerekek tudják, számíthatnak egymásra. A program indulásakor nagy problémát jelentett a gyerekek „becsalogatása” a napközibe, hiszen nem voltak közöttük húzó-kapcsolatok. Majdnem minden gyerekkel külön-külön beszéltünk, mondhatni üzletet kötöttünk velük, hiszen az újdonság varázsa csak keveseket vonzott. Hosszú, kitartó munkával és sok program szervezésével teremtettük meg a napközis közösség alapját. Úgy véljük, hogy a magunkkal hozott társadalmi értékek melletti kitartás – az egymás iránti tisztelet, elfogadás, becsületesség, szeretet és megértés – meghozta eredményét: a gyerekek második otthonuknak tekintik a napközit. Az együtt átélt élmény az, ami összeköt. Véget érhet egy korszak, de az együtt töltött idő emlékeit senki nem veheti el.

Nyomoznak a mekényesi Kölyökkuckó Napközi gyerekei

Gyerekszáj:

„Közösségformálás szempontjából nagyon jó, előtte nem beszélgettem a kicsikkel. Szoros baráti kapcsolatokat kötöttem, eljuthattam olyan helyekre, ahová egyébként nem hiszem, hogy eljutottam volna. Szeretek ide járni tanulni. Van egy hely, ahol szeretek lenni, ahol elfogadnak, ahol a kor nem számít, és élményekkel gazdagodtam.”

„Szeretem a napközit, mert szeretek a többiekkel lenni.”

„Azért szeretek a napközibe járni, mert jó a társaság, jókat lehet viccelődni és jók a programok. Mint például a gyilkosozás, activity, társasozás...”

„Sok a jó program, új barátokat szereztem, sokat kirándulunk.”

„Jókat játszunk együtt, és mindig új programmal lepnek meg minket.”

„Azért jó a napközibe járni, mert kedvesek a nevelők. Jó a társaság és a programok is. Sokat vagyunk együtt. A kirándulás is szuper volt. Szerintem nagyon jó itt.”

„Sajnos nem mindenki él a lehetőséggel, hogy velünk együtt járjon a napközibe, pedig ha tudná, mennyi mindenről marad le! Ebben a napköziben lehetőséget kaptunk arra, hogy jobban megismerjük egymást. Én jó barátokat szereztem, olyanokat, akiket előtte nem kedveltem, és soha nem gondoltam volna, hogy jóban leszünk egymással. Örülök, hogy jobban megismertük egymást, a napközinek hála. Aki a lehetőségek ellenére nem jár a napközibe, sajnálhatja mindazt, amiről lemarad.”

„Azért szeretek a napközibe járni, mert a nevelők sok mindenben tudnak segíteni, pl.: tanulás. Nagyon sok jó program van és öröm nézni, hogy a Kölyökkuckó gyermekei összefognak, együtt mulatnak, játszanak. Az volna a jó, ha minél többen lennének. Szeretem a társaságot, és jól érzem magam a barátaimmal s a többi napközis gyerekekkel.”

A mekényesi Kölyökkuckó Napközi gyerekei műsorral köszöntik az időseket

Gyenei Boglárka

Napraforgó Napközi

A napközi 2011 év elején kezdte meg működését Baranyajenőn. A hátrányos helyzetű település lakóinak száma nem éri el az ötszáz főt. A faluban óvoda működik, bölcsődei ellátásra azonban nincs lehetőség. Az általános iskola 2008-ban bezárt. A gyermekek számára közösségi tér nem alakult.

A napközi fő célja korai képességgondozás lehetőségének biztosítása az óvodába még nem járó gyerekek számára, valamint az iskolások segítése a tanulásban, továbbá alternatívák felkínálása szabadidejük hasznos eltöltésére.

A Napraforgó Napközi fél évig ideiglenes helyen, az egykori általános iskola tanári szobájában működött.

2011 nyarára a Sásdi Többcélú Kistérségi Társulás Gyerekesély Programjának pályázati keretéből kívül és belül felújították az iskola két tantermét, folyosóját, mosdóit. A napközisek birtokba vették az új épületet. A helyiségeket a gyerekek és dolgozók együtt rendezték be, díszítették. A berendezési tárgyakat a pályázati beruházásokon kívül a volt iskolából, annak könyvtárából, az óvodától, illetve magánszemélyektől szereztek be. A program játékokat, fejlesztő eszközöket, sportszereket biztosított a napközi számára, ez a készlet magánszemélyek adományaival bővült az évek során.

A napközi kezdetben hétköznapokon délelőtt 9 és délután 5 óra között tartott nyitva. Mivel a tanulók 2013-tól több időt töltöttek az iskolákban, később érkeztek a napközibe, felmerült az igény a nyitva tartás meghosszabbítására. Ennek megfelelően 2013-ban a napközi fél 9-től 6 óráig tartott nyitva. A napközi dolgozóinak száma 2 fő volt. Délelőttönként az egyik teremben, a *játszószobában* a kisgyerekeket, délutánonként a másik teremben, a *napköziben* az iskolásokat fogadta. Induláskor 24 iskolás, 12 három év alatti gyermek és szülője járt a napközibe, 2013 novemberében a beiratkozottak száma 45 iskolás, 16 kisgyermek és szülője volt. 2011 és 2013 között összesen 57 iskolás, 34 kisgyermek és 30 szülő iratkozott be a Napraforgó Napközibe.

A játszószobát a 0-3 éves gyerekek életkori sajátosságainak megfelelően rendezték be a napközi munkatársai.

A játszószobai tevékenységek elsődleges célja a korai képességgondozás, valamint a szülők megerősítése volt.

Fő tevékenységük az együttes szabad játék, hiszen a kisgyermek ezen keresztül ismeri meg az őt körülvevő világot. A játéktevékenységhez, illetve a zenei,

mozgásos, vizuális, anyanyelvi foglalkozásokhoz olyan eszközöket, anyagokat biztosított a Gyerekesély Program, amelyek – a dolgozók családlátogatások során szerzett tapasztalatai alapján – az otthonok nagy részében nem találhatóak meg. A manuális foglalkozások keretében készített alkotásokat a gyerekek örömmel vitték haza.

A játszószebás gyerekeknél már néhány alkalom után megfigyelhető volt az előrelépés az egyéni fejlődésben és a társas kapcsolatokban egyaránt. Megtanultak alkalmazkodni, együttműködni, alakult testtudatuk, énképük, bővült szókincsük, fejlődött nagy,- és finommozgásuk, térérzékelésük, egyensúlyérzékük, ritmusérzékük, szem-kéz-, szem-láb koordinációjuk.

A programban dolgozó pszichológus és logopédus szolgáltatásait is igénybe vették az időszakban a játszószeba tagjai.

A napközi dolgozói folyamatosan kapcsolatban álltak a családokkal, védőnővel, családsegítővel, óvodával.

2012-ben - az óvodába lépés alsó korhatárának leszállítása következtében - jelentősen csökkent a játszószebába beiratkozottak száma. Ezért igényfelmérést követően, a hatékonyabb működés érdekében 2012 őszétől a napközi a szomszédos községek (Baranyaszentgyörgy, Tormás, Szágy) kisgyermekes családjai számára is elérhetővé tette a játszószeba szolgáltatásait. Mivel csak néhány család engedhette meg magának, hogy menetrendszerűen közlekedő busszal látogasson el a Napraforgó Napközibe, a napközi dolgozóinak közbenjárására a tormási polgármester rendelkezésre bocsájtotta a falubuszt, ami nagy segítséget jelentett a családoknak.

Mivel a játszószebában szüleikkel együtt játszottak, tevékenykedtek a gyerekek, ezért lehetőség volt a szülők megerősítésére, egymás közti tapasztalatcserére is. Óvodai szünet idején az egykori játszószebások szívesen tértek vissza a napközibe.

Adománygyűjtő akciókon keresztül ruhához, játékokhoz jutottak a beiratkozott gyerekek. A program lehetővé tette, hogy felszerelést (szabadidőruha, sportmez, törülköző...) is vásároljanak a rászoruló gyermekeknek.

A játszószebái tevékenységeket a napközi dolgozói évszakokhoz, ünnepekhez igazították. A Mikulásünnep, jelmezes Babafarsang 2013-ra már hagyománnyá vált. A kisgyermekes is részt vettek a jelentősebb napközis rendezvényeken, megfigyelhették a lufifigurák készítésének fortélyait, kipróbálhatták a körhintát, tombolhattak az ugrálóvárban, csillámtetoválas, arcfestés során pedig akár tigrissé, katicává is változhattak. Egyes előadók kifejezetten számukra hoztak műsort. Nagy élmény volt a Bóbita Bábszínház művészeinek zenés-bábos foglalkozása, Nyúl Rita és Vlasicsné Bocz Krisztina zenés-dalos Mikulásváró műsora, valamint Dénes Anett zenekarának zenés-táncos délelőtti, melyeken helyben vehettek részt a családok, nem kellett gondot fordítaniuk utazásra, belépőre.

Az iskolások számára berendezett teremben a napközi szolgáltatásait a 18. életévüket még be nem töltött tanulók vehették igénybe hétköznapi délutánonként.

A délután első felében a mindennapi tanulásban segítettek a napközi dolgozói, a házi feladatok elkészítéséhez szükséges segédkönyveket bocsájtottak a tanulók rendelkezésére. Néhányan minden nap a napköziben készültek az iskolára, mások csak akkor és abban kértek segítséget, amit egyedül nem tudtak elvégezni. A szóbeli, írásbeli házi feladatok, illetve a gyakorló feladványok megoldása során a gyerekek egy része folyamatos segítséget igényelt. Az iskolákkal, családokkal való folyamatos kapcsolattartásnak köszönhetően a dolgozók nyomon követhették a tanulók iskolai előmenetelét, pontos információhoz jutottak a házi feladatokat illetően. Mivel a napközi az iskolai tanítási szünetek ideje alatt - így nyáron is - nyitva tartott, az iskolásoknak nyáron is lehetőségük volt gyakorolni. A pótvizsgára való felkészülésben a programban dolgozó gyógypedagógus és patrónustanárnők kollégák is segítettek a gyerekeknek. A napközi nagy terhet vett le azon szülők válláról, akiknek nem állt módjukban segíteni, magántanárt fizetni.

A délután második felében szabadidős foglalkozások keretében a munkaterv, heti terv alapján kulturális-, sport-, kézműves- és játékfoglalkozásokon, valamint havi egy alkalommal mozdéltudánon vehettek részt a beiratkozottak. A sportfoglalkozások közben szabálykövetést, csapatmunkát tanultak a gyerekek; információt szereztek környezetükről; közben fejlődött vizuális memóriájuk, térismeretük, önismeretük, izomzatuk, társas kapcsolataik, együttműködő-, toleranciaképességeik, nagymozgásuk, finommozgásuk, szem-kéz, szem-láb koordinációjuk; emellett a sport az egészségnevelés fontos eszköze is volt. Kézműves foglalkozások során a gyerekek szépérzéke, képzelőereje, kézügyessége, sőt kommunikációs készsége is fejlődött. Megtanultak segítséget kérni, és türelmesen megvárni, míg a segítség, vagy a szükséges hozzávaló megérkezik. Különböző anyagokat, technikákat ismertek meg. Találkoztak a különböző ünnepekkel, hagyományokkal, a környezettudatos magatartás különböző formáival. A foglalkozás végén a közös rendrakással megtanulták tisztán tartani környezetüket. Játékfoglalkozások során rejtett csoportépítés, feszültség levezetés, ismeretbővítés is történt. Kulturális és kézműves foglalkozások keretében készültek az ünnepekre, rengeteg dísz-, használati- és ajándéktárgyat készítettek. Mikulás, karácsony és húsvét előtt mindenki számára nyitott ünnepváró kézműves délutánokat tartottak, melyeken hangulatos zene mellett szüleikkel együtt készültek az ünnepekre a napközisek. A manuális tevékenységekhez a napközi biztosította a szükséges alapanyagokat, eszközöket. A program által beszerzett sporteszközöknek, és a helyi adottságnak (forgalomtól elzárt helyen, nagy udvar foci pályával) köszönhetően változatos sporttevékenységre volt lehetőség a napköziben. A versenyek, bajnokságok

győztese i jutalomban részesültek. A fentiek mellett a játékfoglalkozások közösségépítő ereje is jelentős volt, sok új játékkal ismerkedhettek meg a gyerekek.

Sokan az iskolai nyári szünetben az egész napot a napköziben töltötték, így nagy segítséget jelentett, hogy a napközi nyaranta 54 napon keresztül meleg ebédet biztosított 50 baranyajenői gyermek számára.

A nagyobb rendezvények alkalmával a napközi az óvodásokat, a község lakóit, illetve a szomszédos települések családrait is fogadta. A hagyományos Napraforgó Napon a vendégek száma meghaladta a 100 főt.

*A Vargai Hagyományörző Roma Táncsoport a Napraforgó napon
Baranyajenőn*

Bemutatkozott a sásdi ÁMK kötélugró csapata, nagy sikere volt a Vargai Hagyományörző Roma Táncsoport tánc házzal egybekötött műsorának. Toma és csapata különleges népi játékokkal szórakoztatott, Fülöp Gyula bácsi mutatványai gyereket, felnőttet egyaránt elvarázsoltak. 2012 nyarán a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Mozgó játszótérének játékait próbálhatták ki az érdeklődők. A Grimask Színház színvonalas előadásával („Ördögös Jankó”, „Állati La Fontaine”) visszatérő vendég volt Baranyajenőn. A támogatóknak

(Baranyajenői Roma Nemzetiségi Önkormányzat, Baranyajenő és Gödre községek önkormányzata, sásdi Dolce Vita étterem, Szabó Olivér vállalkozó, Takács Józsefné vállalkozó) köszönhetően a napközi dolgozói ezen alkalmakkor üdítővel, gyümölcscsel, palacsintával, keksszel, zsíros kenyérrrel, jégkásával lephették meg a gyerekeket.

A napközi életében önkéntesek is szerepet vállaltak. Önkéntes töltötte be a bíró szerepét a kisvaszari gyerekekkel folytatott barátságos focimeccsen, önkéntes szolgáltatta a zenét az iskolások farsangján, más palacsintát sütött, csocsóasztalt javított, füvet nyírt, mikulásbőrbe bújt.

Egy dajkának tanuló fiatal a Napraforgó Napköziben töltötte nyári gyakorlatát, ezáltal ő is segítette a napközi dolgozóit.

Bábelőadás a baranyajenői Napraforgó Napköziben

A kistérségi Gyerekesély Program keretében a napközi tagjai számos kistérségi rendezvényre, táborba is eljuthattak. A diákok eredményesen szerepeltek az I. Sásdi Barokk Napok Akadályversenyén. A SIPKA egyesület által szervezett „2011-perces sportnapon” Sásdon, első és harmadik helyezést értek el a Napraforgó Napközi csapatai. A beiratkozottak közül többen részt vettek a SIPKA által szervezett Önkéntes Napokon. A baranyajenői gyerekek

eredményesen szerepeltek a kisvaszari közösségi házban megrendezett asztalitenisz-bajnokságon, s ezzel számítógépet nyertek a napközinek, azaz maguknak. Többen részesei lehettek a sikondai erdei tábornak, a vásárosdombói sporttábornak. A mekényesi Kölyökkuckó Napközi rendezvényéről újabb élményekkel gazdagodva, kincsekkel térhettek haza, ugyanis a közös kincskeresés eredménnyel járt. A baranyajenői falubusszal a gyerekek és szüleik eljuthattak a sásdi Adventre, ahol kézműveskedhettek és egy bábelőadást is megtekinthettek a napközisek. Színes programok várták a Napraforgó Napközi tagjait is a nagyszabású vargái, illetve baranyaszentszentgyörgyi Gyermecknapon. 2013 augusztusában többen részt vehettek az egy hetes alsóbélatelepi nyári táborban, valamint bizonyíthatták ügyességüket, bátorságukat a zamárdi kalandparkban. Az efféle kulturális programok, rendezvények, táborok esélyt adtak sok helybéli családnak a tartalmas, színvonalas szórakozásra, kikapcsolódásra.

Bábelőadás a baranyajenői Napraforgó Napköziben

A napközi dolgozói nagy hangsúlyt fektettek a gyerekek nevelésére is, s azt tapasztalták, hogy a következetesség nap mint nap meghozta eredményét.

A nehéz anyagi körülmények közt élő családok számára segítséget jelentett, hogy gyermekeik számára felszerelést is vásárolhattak.

A napközi életében nehézséget jelentett, hogy a helyi önkormányzat- rossz anyagi helyzete miatt- időnként nem tudta fűteni a termeket, ezért időszakosan kisebb helyre szorultak a napközisek. A gyerekek és dolgozók egyaránt hiányolták az internet-hozzáférés lehetőségét.

A napközi dolgozói szerint az évek során a beiratkozottak megszokták a Gyerekesély Program jelenlétét, a Napraforgó Napközi működési rendjét. A napközi közösségi térként funkcionált Baranyajenőn, valamint sokrétűen támogatta a hátrányos helyzetű családokat. Az állandó tagokból igazi közösség kovácsolódott. Megszűntek a komolyabb magatartási problémák, konfliktusok, a gyerekek segítő magatartást tanúsítottak egymással szemben, a gyerekek és dolgozók közt pedig kialakult egyfajta bizalmi viszony. A tagok magukénak érezték a napközit, ezáltal szívesen tettek is érte. Valami elkezdődött...

Gyerekek mondták a Napraforgó Napköziről:

„Jó volt a napköziben, hogy találkozhattam a barátaimmal.

Azt szerettem a napköziben, hogy segítettek a tanulásban és megtanítottak jól beszélni.

Jó volt, hogy támogattak minket.

Jók voltak a nevelők.

A napköziben mindig „süt a nap”.

Sokat segítettek a tanulásban és megtanítottak arra, hogy jobb ember legyek.

Azért tartom jónak a napközit, mert kedvesek és aranyosak és sokat segítenek.

Azért szeretem a Napraforgó Napközit, mert segítettek átmenni a pótvizsgán.

Azért szeretem a napközit, mert jó programok vannak.

Szerettem a délutáni foglalkozásokat, sok érdekes és szép dolgot lehetett készíteni.

Jók voltak a napközi által szervezett programok is.

Legjobban a kisvaszari pingpongverseny tetszett, ahol a barátaimmal nyertünk a napközinek két számítógépet.

Azért volt jó a napközi, mert sokat lehetett játszani, mindenféle játék volt.

Az volt a legrosszabb, mikor beteg voltam és nem tudtam eljönni a napközibe.

Szombaton, vasárnap rossz volt, mert nem lehetett feljönni a napközibe.”

A kisaszari szegregátum bemutatása³

Kisvaszar általános jellemzése

A Sásdi Kistérségben szegregátumokkal kapcsolatos elemzés az ún. leghátrányosabb helyzetű (továbbiakban lhh) tervezés során készült, mely szerint 7 olyan település található a kistérségben, melyek esetében a település egészére érvényesül az alacsony státuszú lakosságra vonatkozó 50%-nál magasabb arány. Kisvaszar esetében a település egésze szegregátumnak tekinthető.

Földrajzi elhelyezkedés, településszerkezet és közlekedés

A Sásdi kistérség a Dél-Dunántúl szívében, Baranya megye északnyugati részén, Somogy és Tolna megye határán három természetföldrajzi kistáj- az Észak-Zselic, a Baranyai-hegyhát és a Völgyes- találkozásánál fekvő, aprófalvas településszerkezetű, öt, saját kisközponttal rendelkező kistérség, mely 27 települést foglal magában. A vásárosdombói mikrotérség települései között találjuk Kisvaszart is, mely két irányból közelíthető meg. A 611-es főúton Vásárosdombón letérve a másodrendű főútról, 8 km után érjük el a települést. Komló irányából szintén alsóbbrendű úton közelíthető meg a település.

„A buszközlekedés csak Vásárosdombó, valamint Sásd viszonylatban üzemel, nagy hátrányt jelent, hogy a 11 km-re lévő Komlóra nem közlekednek menetrendszerinti buszjáratok, ezáltal Pécs, Baranya megye székhelye is nehezen, kerülőúttal közelíthető meg.”⁴ A településről 7 menetrend szerinti járat indul Sásdra, a kistérségi központba. Dombóvárra vásárosdombói átszállással -

³ Az anyagot összeállította: Nagy Szilvia. A szegregátumleírás összeállításában szakmai segítséget nyújtottak a TÁMOP 5.2.1. „Gyerekesély program országos kiterjesztésének szakmai-módszertani megalapozása és a program kísérése” című projekt dél-dunántúli regionális szakértői: Andl Helga, Gruidl Zsuzsanna, Koska Éva, Kurják Jánosné.

⁴ Hosszú Sándor: A szegregáció értelmezése egy vidéki település viszonylatában, szakdolgozat, 2012

olykor meglehetősen hosszú várakozási idővel - napi 6 járatral lehet eljutni. Ez többek mellett az egészségügyi szakellátások miatt fontos információ. A megyeszékhely, Pécs, napi 7 járatral, szintén vásárosdombói átszállással érhető el. A legrövidebb menetidejű járat 1 és fél óra alatt teszi meg az utat, azonban a 7 járatból 3 több, mint 2 óra alatt teszi meg a 46 km-es utat.

A településnek van falubusza, menetrendje szerint: hétfő reggel 7-kor Komlóra szállít iskolásokat, szerda este 19-kor Sásdra iskolásokért megy, csütörtökön orvoshoz szállítja a település lakóit, pénteken a komlói tanulókat hozza haza 14-kor.

Lehet bérelni falugondnokkal, bármilyen célra (bevásárlás, orvos, stb.) térítésmentesen akut esetekben orvoshoz szállításra.

Demográfiai háttér

Kisvaszar állandó lakosainak száma a 2012-es jegyzői adatszolgáltatás alapján 349 fő. Az előző évek lakónépességének számához képest némi emelkedést mutat (2009: 337 fő, 2011: 335 fő). A 0-18 év közötti korosztály lélekszáma 2012. január 1-jén 110 fő. A kistérség települési közül csak a mikrotérségi központok településein magasabb a 0-18 év közötti gyermekek száma. A Kisvaszarhoz hasonló lélekszámú települések gyermekszáma némely esetben a felét sem teszi ki a kisvaszari létszámnak (Bakóca-36 fő, Alsómocsolád-50 fő, Nagyhajmás-86 fő a 0-18 év közötti gyermek). A 2003-2005 közötti időszakban 23 gyermek született Kisvaszaron, míg a 2006-2008 közötti időszakban 14. Bár a születések száma alapvetően csökkent, még mindig magasabb, mint a hasonló lélekszámú településeken.

2012-ben a 110 fős gyermeklétszám a következőképp oszlik meg: a 0-2 év közötti gyermekek száma 10 fő, a 3-5 közötti gyermekeké 11 fő, a 6-13 év közöttieké 59 fő, és a 14-17 év közötti gyermekeké 30 fő.

A településen 2012 januárjában a jegyző 130 háztartásról számolt be. Ha a település állandó lakosait és a háztartások számát összevetjük, láthatjuk, hogy az átlagos háztartás 2,6 főt jelent. A 110 gyermek 37 háztartásban nevelkedik. 17 háztartásban nevelnek 3 vagy annál több gyermeket. 9 háztartásban egy szülő neveli a 18 év alatti gyermekeket, és 33 háztartásban bár van gyermek, nincsen olyan családtag, akinek munkajövedelme lenne. Annak ellenére, hogy a 93 háztartásban (a háztartások 71%-ban) nem nevelnek gyermeket, a 0-18 év közötti korosztály teszi ki a település lakosságának majdnem 1/3-át.

Roma lakosság

Objektív adat nem áll rendelkezésünkre a roma gyermekek számával kapcsolatban, azonban a 2012-es jegyzői becslés alapján a 110 főből 100 gyermek, a 0-18 év közötti gyermekek 91%-a roma származású. Szintén becslés alapján, a kisvaszari háztartások 90%-a roma háztartás.

„A becsléssel megadott adatok alapján a legtöbb roma/cigány háztartás Sásdon, Vásárosdombón, Kisvaszaron van. A roma háztartások aránya az összes háztartáson belül kiugróan magas Kisvaszaron, ahol a háztartások 90%-a roma/cigány, és közelíti az 50%-ot Kisbesztercén (48%) és Kishajmáson (42%).”⁵

Foglalkoztatottság, munkanélküliség

A településen földrajzi elhelyezkedése miatt kiemelkedő jelentőséget tölt be az erdő, illetve a fakitermelési munkafolyamatok. Fakitermeléssel 15-20 fő foglalkozik.

A településen kizárólag foglalkoztatott nélküli vállalkozásokat (5 db.) illetve 1-9 főt foglalkoztató vállalkozásokat (4 db.) találunk a 2012-es jegyzői adatok alapján. Ezek 80%-a mezőgazdasági jellegű, 20%-a szolgáltatás. A hasonló lélekszámú településekhez viszonyítva azt láthatjuk, hogy Kisvaszar a 9 vállalkozásával jobb pozíciót foglal el, mint például Nagyhajmás, ahol 4 vállalkozás működik. Az országos átlaghoz képest magasnak tűnhet – és nemcsak Kisvaszaron, hanem a kistérség többi településén is - a mezőgazdasági vállalkozások száma. Ha a vállalkozások nemzetgazdasági ágazatok közötti megoszlását nézzük, láthatjuk, hogy arányaiban még mindig a mezőgazdasági jellegű vállalkozások dominálnak, de folyamatosan teret nyer a szolgáltatási szektor is.⁶

„A Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja Komlói Kirendeltségének statisztikai szerint 2012 elején a legnagyobb foglalkoztatók az alsómocsoládi Pick Szeged, a mindszentgodisai Lakiter Kft, a mágocsi Cabero

⁵ Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzés

⁶ „A gazdasági szerkezetet tekintve az országos viszonyokhoz képest nagyságrendileg magasabb az agrárjellegű vállalkozások aránya: a kistérségben ez az arányszám 26,8%, míg az országos adat 3,3%” (Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzés, 13. oldal)

Kft, a sásdi Agro Zrt, és a Gödre Mezőgazdasági Zrt.”⁷ A települések Kisvaszarról nagyon nehezen közelíthetők meg.

Három egyéni vállalkozó fakitermeléssel foglalkozik, 3 fő dolgozik a Kistérségen kívül Dombóváron a VIESSMANN Kft-nél, mint hegesztő.

Idényszerűen 1-2 fő kőműves segéd munkásként dolgozik a nyári szezonban, ők hetelnek.

A kistérségben nincsen munkaügyi kirendeltség. Az álláskeresőként való regisztrációt a Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központjának Komlói Kirendeltségénél tudják intézni a munkájukat elvesztett kisvaszariak. Az aktív korú lakosság száma 2012 februárjában és májusában is 231 fő volt. Ebből adott év elején a jegyzői adatszolgáltatás szerint 50 főnek volt munkája, így a lakónépesség 14 %-a foglalkoztatott, a munkaképes lakosság körülbelül 1/5-e tud dolgozni.

Közmunkában: 28 fő (büntetés ledolgozása) + 2 fő önkéntes (önkormányzati szociális támogatásért) ezt az önkormányzat leigazolja a 30 nap ledolgozásával.

A munkaügyi kirendeltségen nyilvántartott álláskeresők száma 2012 februárjában 84 fő, májusban 59 fő volt, a munkaképes korú lakossághoz viszonyítva ez 36,36%-os illetve 25,54 %-os munkanélküliségi rátát jelent. Ez a magyarországi átlag 3,74 illetve 3,1 –szerese. A kistérség települései közül Kisvaszar az egyik, amely a legmagasabb munkanélküliségi mutatókkal küzd. Tovább súlyosbítja a problémát, hogy a munkanélküliek majdnem 100%-a már több mint 2 éve álláskereső.

Nyári időszakban szinte csak a feketemunka dominál.

A munkába állást a közlekedési nehézségek mellett a településen élők alacsony iskolai végzettsége is nehezíti. A helyzetelemzésben idézett 2001-es adatok szerint a Kisvaszaron élők 66,3%-a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Ez az arány a kistérség egészéhez viszonyítva is magas, illetve a Kisvaszarral hasonló lélekszámú települések viszonylatában szintén (Nagyhajmás - 56%, Bakóca - 47%). A település nem tudja megtartani a jobban kvalifikált munkaerőt⁸.

A középfokú végzettséggel rendelkezők közül 4 fő a helyi óvodában, 1 fő pedig a Vásárosdombói körjegyzőségnél dolgozik.

⁷ Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzés, 13. oldal

⁸ Hosszú Sándor: A szegregáció értelmezése egy vidéki település viszonylatában, szakdolgozat

2012-ben a kisvaszari közfoglalkoztatási adatokhoz képest 10%-os csökkenést tapasztalhatunk⁹. Jelenleg szociális földprogramot működtetnek.

Lakhatás

Kisvaszaron a lakóingatlanok száma 110.¹⁰ A településen élő háztartások száma a jegyzői adatok alapján 130, így a lakóingatlanok egy részében több háztartás él együtt.

A lakhatási körülmények a 2007-es esztendőben átadott „szocpol.” házakban is igen rosszak, a higiénia hiánya miatt. Történt már rovarirtás az egyik lakóépületben, melyet szakember végzett.

Van olyan lakóépület, amely statikailag rossz állapotban van, és olyan is, amelybe nincs bevezetve sem a villany, sem az ivóvíz.

A vezetékes gáz nem került bekötésre, és a településen nincs kiépített szennyvízelvezető csatornarendszer sem.

A jegyző által 2012-ben végzett besorolás alapján a lakások 10%-a számít életveszélyesnek, illetve 70%-a az egészségre károsnak. Ezek az arányok kistérségi viszonylatban kimagaslóak. A kistérség egyik települése sem rendelkezik ilyen rossz mutatókkal. A településen nincsen önkormányzati bérlakás.

„A 2005-ös évben az akkori Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium 680 millió forintos keretet különített el lakhatási integráció javítás érdekében. Országos szinten kilenc település vehetett részt a pályázatban, amelyből az egyik Kisvaszar volt.

A településfejlesztés következményeként 9 bérlakás építésére került sor, valamint 25, a településen található családi házat renováltak. Ezekbe az ivóvíz is bevezetésre került 12 család esetében, továbbá a többnyire romák által lakott telepen 750 méter hosszúságú szilárd burkolatú út készült el. Az építési, és felújítási munkálatokban az érintett családok is részt vettek¹¹. Ennek ellenére ezen a téren további fejlesztésekre volna szükség.”¹²

⁹ Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzés, 29 oldal

¹⁰ Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzés, 68. oldal

¹¹ <http://www.romaweb.hu/doc/kormanyzat/telep/telprotelepek/telpro2005-06.pdf> 12-13. o.

¹² Hosszú Sándor: A szegregáció értelmezése egy vidéki település viszonylatában, szakdolgozat, 2012, 14. oldal

A lakások alapterületére vonatkozóan egyelőre nem áll rendelkezésünkre adat. A Gyerekesély Program által 2011. január 1-je óta működtetett Közösségi házban meglehetősen sokan élnek a mosási lehetőséggel. Ennek oka feltételezhetően az automata mosógép hiánya lehet a háztartásokban.

A 0-5 év közötti gyermekek helyzete és a koragyermekori szolgáltatások Kisvaszaron

A kisvaszari szegregátumban élő 130 háztartásból a roma háztartások száma 117 (90 %), ami sokszorosan meghaladja a kistérség 19%-os átlagát. A háztartások 28%-ában, 37 családban nevelnek 0-18 év közötti gyermekeket. A szegénység esélye a gyermekeket nevelő családokban igen nagy, a kockázati kód 10-es.

A gyermekeket nevelő 37 háztartásból¹³:

<i>Foglalkoztatott nélküli háztartás</i>	<i>3 és több gyermeket nevelő háztartás</i>	<i>Egyszülős háztartás</i>
33	17	9

A **gyermekgondozási ellátásban részesülők** aránya a lakosság egészéhez viszonyítva 31 %, ami kistérségi viszonylatban a legmagasabb.

¹³ Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzés

A **gyermek**ek helyzete a kistérségi mutatókkal összehasonlítva

Gyermekek helyzete	Kisvaszar (fő)	Kistérségi szintű adatok (fő)	A kisvaszari adatok a Kistérségi mutatók %-os arányában
Hátrányos helyzetű	95	1256	7.5%
HHH	95	625	15.2%
Védelemben vett gyerekek	6	56	10%
Veszélyeztetett	18	465	3.8 %

Koragyerekkori fejlődést segítő intézmények

<i>Intézmény</i>	<i>Helyi lehetőségek</i>
Bölcsőde	A településen nincs. 16km-es távolságban, Sásdon elérhető. Tényleges megoldást nem jelent, mivel az utazás problémás és a bölcsődei férőhelyek száma minimális (12), csak a helyi igényeket elégíti ki.
Biztos Kezdet Gyerekház	Gerényesen található, Kisvaszartól 6 km-re. A szolgáltatás igénybevételét szintén az utazási problémák gátolják
Baba-mama klub	A Kisvaszari Közösségi Házban 2012 nyarától került folyamatosan kialakításra. Hetente egy napon, tematikus foglalkozásokkal várják a családokat.
Óvoda	Az óvodába a település 3-6 éves gyermekei 100%-osan felvételt nyernek. 2011 szeptemberétől már a 2.5 évesek is bekerülhetnek.

Óvoda

Az óvoda Kisvaszaron Gerényesről, Ágról, Tékesről fogad még gyerekeket. Az 50 férőhelyen, két vegyes életszervezésű csoportban, jelenleg 56 gyermek került elhelyezésre. A bejáró gyerekek száma 2011. október 1-én 33 fő. A kisvaszari óvodáskorú gyermekek már 3 éves kortól, 100 %-os arányban elhelyezésre kerülnek.¹⁴Az egy gyermekcsoportba járó gyermekek száma meghaladja a 25 főt, ami negatív tényezőt jelent a differenciált fejlesztésben. Hetedik éve

¹⁴ Helyszíni látogatásom során óvoda által adott információ

részei az óvodai IPR programnak, amely a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek fejlesztésében, az óvodapedagógusok továbbképzésében, a családokkal való kapcsolattartás szemléletének változásában jelentős fejlődést eredményezett.

A két csoportban három óvodapedagógus és három dajka van alkalmazásban, az utóbbiak közül található a Gyerekesély Programból finanszírozott roma dajka.

Az óvodába járó 56 gyermekből 51 hátrányos helyzetű¹⁵, egyben valamennyiük halmozottan hátrányos helyzetű is. Óvodáztatási támogatásban 50 gyermek részesül. Az igénybevétel lehetőségéről személyesen tájékoztatják a szülőket, segítenek a nyilatkozatok kitöltésében. A kisvaszari óvodás korú gyermekek valamennyien HH és HHH helyzetűek, valamint óvodáztatási támogatásban is részesülnek.¹⁶Különös gondot fordítanak a hiányzások minimalizálására. Az óvodai adatlapban megtalálható az egy főre jutó hiányzási átlag, amely 0.5 gyermeket jelent naponta. Ez az alacsony érték két okból fontos: egyrészt jelzi, hogy a munkatársak meggyőzik a szülőket a rendszeres óvodába járás fontosságáról, másrészt a hiányzási napok magas száma így nem gátolja az óvodáztatási támogatásra való jogosultságot.

A helyi gyermekek szüleivel az óvónők napi szinten találkoznak. Az óvoda nem tart szülői értekezletet, mivel számukra már régóta köztudott a szülők ilyen irányú érdektelensége. Havonta **szülőklubokat szerveznek**. Ez minden évben tematikus program alapján működik. Alkalmanként a védőnő, gyerekorvos, logopédus, gyógypedagógus, családgondozó beszélget a szülőkkel a gyermek nevelését, fejlődését segítő kérdésekről. Ezek mellett vidám élményt nyújtó programokat is szerveznek. **A szülőklub egyben a kistérségi gyerekesély program egyik eleme, amelynek minőségi megvalósításában az óvoda élen jár.**

Az óvoda alapítványa **nyári táborozás** támogatására pályázott sikeresen, már második alkalommal. 15 gyermek egy-egy szülőjével vehetett részt a programon. Ezen a nyáron az Őrségben voltak 4 napot. Kulcsos házban kaptak szállást. Kirándultak, játszottak, főztek, jókat beszélgettek. Mélyültek a kapcsolatok, élmény volt gyermeknek, szülőnek, óvónőnek egyaránt. Ebben az életkorban, ilyen programot nagyon kevesen vállalnak fel.

¹⁵ Helyszíni látogatásom során óvoda által adott információ

¹⁶ Helyszíni látogatásom során óvoda által adott információ

A nyári étkeztetés biztosított. A **Nyári napközbeni gyermekfelügyelet** csak részben megoldott. A GYEP-ből létrehozott közösségi ház ugyan fogadja a gyermekeket, de annak látogatottsága az óvodáskorúak részéről még igen változó. A sok pozitívum mellett kevésbé kedvező az óvoda 8 hetes nyári zárvatatása, amelynek csökkentésén az óvónők már gondolkodnak.

A **családsegítő szolgálattal** rendszeres az együttműködés, a munkatárs kéthetente látogatja az óvodát. A rendszeres találkozás lehetővé teszi az intézkedések kölcsönös nyomon követését. A **védőnővel** való együttműködést az elmúlt két évben szinte lehetetlenné tette az állás betöltetlensége vagy a gyakori személyi változás.

Az egyéni fejlesztés folyamata, szakszolgálati támogatások megvalósulása

Az óvoda a gyermekek fejlődéséről személyiséglapot vezet. Egyéni fejlesztésre minden gyermeknek szüksége van, amelyet az óvodapedagógusok fejlesztési terv alapján végeznek. Kisvaszaron a gyermekek képesség-kibontakoztatásának segítése az óvodában differenciált fejlesztéssel, szükség esetén szakszolgálati támogatással megvalósul.

A speciális fejlesztések:

- Logopédus és gyógytornász – (utóbbi a GYEP-ből finanszírozott), a fejlesztéseket helyben végzik. Ez azért lényeges mert a gyerekek 3 éves kortól, helyben kapják meg a szükséges támogatást, amit nem nehezít a családok által sok esetben vállalhatatlan utazás.
- Az SNI gyermekek fejlesztése (jelenleg 2 gyermek érintett) Pécssett történik. A fejlesztés folyamata akadozó, kevésbé hatékony. Ennek oka elsősorban a távolság, a kedvezőtlen közlekedés, a pénz hiánya az utazás költségére. Az óvónők szerint már az is megoldás lenne, csak Sásdra kéne ezért a gyermekes családoknak utazniuk.

Óvoda- iskola átmenet

A kisvaszari gyerekek Vásárosdombóra mennek iskolába, falubusz viszi őket. Az átmenet segítése az óvodai IPR programban kiemelt feladat, amelyben már több éves módszertani gyakorlatról lehet beszélni. A kölcsönös látogatások, szakmai együttműködés mellett ki kell emelni az iskolai beszoktató napokat, ahol az óvónő és a tanítónő közösen foglalkoznak a gyerekekkel.

Képességek fejlesztése – gyerekek napközbeni ellátása és közoktatás

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek száma és aránya a településen

A településen élő 18 év alattiak száma 2012. január 1-jén (jegyzői adatlap alapján):

A településen élő 18 év alattiak életkori megoszlása (2012. január 1-jei állapot szerint, fő)	
0-2 éves	10
3-5 éves	11
6-13 éves	59
14-17 éves	30
ÖSSZESEN	110

A település teljes lakosságának (349 fő) 31,5 %-a (110 fő) 18 év alatti, ebből 89 fő, a teljes lakosság **25,5 % iskoláskorú.**

A 110 fő 18 év alatti gyermek közül 107 esetében állapították meg a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságot, ők egyúttal a közoktatás szempontjából **hátrányos helyzetű** gyermekek – ez a 18 év alattiak **97 %-a**, vagyis szinte a teljes 18 év alatti populáció hátrányos helyzetű.

A **halmozottan hátrányos helyzetűek** száma 95 fő, ami a 18 év alattiak **86 %-a**.

Az adatokat (a magas arányból kifolyólag) érvényesnek tekinthetjük csak az iskoláskorúakat illetően is.

A Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzése szerint „a kistérségben élő gyermekek több mint fele, (56 %), 1256 gyermek hátrányos helyzetű és közel egyharmada (28%) halmozottan hátrányos helyzetű” (Helyzetelemzés, 72.o.). Az adatok azt mutatják, hogy az országis átlagot meghaladó kistérségi átlaghoz

viszonyítva jelentősen magasabb a hátrányos és halmozottan hátrányos gyermekek száma.¹⁷

2011. december 31-én a 18 év alatti gyermekek közül a településen: (fő)	
veszélyeztetett helyzetű gyerekek	18
védelembbe vett gyerekek	6
rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyerekek	107
hátrányos helyzetű gyerekek (HH)	95
ebből halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek (HHH)	95
óvodáztatási támogatásban részesülő gyerekek	26
szegregátumban ¹⁸ élő gyerekek	11
állami gondoskodás keretében, szakellátásban nevelkedő gyerekek	5
olyan gyermek, akinek a szülei közül valamelyik büntetés-végrehajtási intézetben van (a kitöltés napján)	0

Az intézmények elérhetősége és általános adatai a kistérségben és a településeken

A közoktatási intézmények közül óvoda található a településen. Általános iskolát a település más településekkel (Ág, Gerényes, Tarrós Tékes, Vásárosdombó) közösen tart fenn (Vásárosdombói Oktatási Társulás).

A Vásárosdombói Általános Iskola, Egységes Oktatási és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény 9 km-re található Kisvaszartól.

¹⁷ A táblázat „d” sora által jelölt 95 fő vélhetően téves adat, mivel a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben való részesülés egyúttal a törvényi szabályozásnak megfelelően hátrányos helyzetet is jelent.

¹⁸ A szegregátumok olyan - jellemzően térben elkülönült, vagy lehatárolható - településrészek, amelyekben az alacsony státuszú lakosság koncentráltan - legalább 50 % - ban - van jelen. Alacsony státuszú lakoságon az aktív korú, alacsony, legfeljebb 8 általános iskolai végzettségű, rendszeresen munkajövedelemmel nem rendelkező lakosokat értjük.

A 2011/2012-es tanévben falubusszal utazik 11 fő, 59 fő pedig tömegközlekedési eszközzel.

Szakiskola és szakközépiskola Sásdon és Dombóváron érhető el leginkább, gimnázium Dombóváron. A középfokú intézmények távolsága általában 15 km – itt nem a távolság, hanem a közlekedés jelenthet problémát a tanulóknak. Tanulást segítő foglalkozás segíti helyben a diákokat, az iskolai tanév ideje alatt, kedden és pénteken délután 15.00-18.00-ig Vásárosdombón tanító pedagógus közreműködésével valósul meg.

Szolgáltatás, intézmény neve	Van	Nincs	Ha nincs: hány km-re van a legközelebbi?
bölcsőde		X	40
családi napközi		X	40
óvoda	X		
óvodai minicsoport 2-3 éveseknek		X	
nyári napközi		X	
nyári gyermekétkeztetés	X		
általános iskola alsó tagozat		X	9
általános iskola felső tagozat		X	9
szakiskola		X	15
szakközépiskola		X	15
speciális szakiskola		X	15
gimnázium		X	15
napközi		X	15

 Szolgáltatás, intézmény neve	 Van	 Nincs	 Ha nincs: hány km-re van a legközelebbi?
iskolaotthonos ellátás		X	
ifjúsági klub	X		
tanoda jellegű szolgáltatás	X		
közösségi ház, művelődési ház	X		
könyvtár	X		
IKSZT (Integrált Közösségi Szolgáltató Tér)		X	10
játszótér	X		
sportpálya	X		
szélessávú internet	X		
nyilvános internet hozzáférés	X		

Szegregáció – hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek/tanulók; sajátos nevelési igényű gyermekek/tanulók

A Vásárosdombói Általános Iskola, Egységes Oktatási és Alapfokú Művészetoktatási Intézményben a 2011/2012-es tanévben 209 diák tanult. Kisvaszari: 70 fő.

Az iskolában magas a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya, s a 2011/2012-es tanévre a 2009-ből rendelkezésre álló adatokhoz viszonyítva magasabb aránnyal találkozunk. A kistérségi átlaghoz viszonyított arányról a Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzése az alábbi megállapítást teszi:

„A kistérség iskoláiban összességében közepes mértékű a hátrányos helyzetű és ezen belül a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya. Az iskolákba beíratott gyermekek 58 százaléka hátrányos helyzetű és 33 százaléka halmozottan hátrányos helyzetű.

Az iskolás gyermekek körében a kistérségi átlagtól magasabb a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűek aránya 3 településen. **Vásárosdombón pl. 89% HH, 65% HHH.**” (Helyzetelemzés, 112. o.)

A magas HHH-arány mutatja az iskola spontán szegregálódását.

Az iskolában párhuzamos osztályok csak egy évfolyamon vannak, intézményen belüli szegregációról nem beszélhetünk. Az iskola a kezdetektől, a 2003/2004-es tanévtől igényli az **integrációs és képesség-kibontakoztató normatívát, ill. támogatást**, s a jelölt tanévben az Országos Oktatási Integrációs Hálózat bázisintézménye lett. Az iskola pedagógiai programjának szerves része az **iskola integrációs program** megvalósítása, több jelentős pályázat révén bővítették pedagógiai eszköztárukat.

A sajátos nevelési igényű tanulók oktatása integráltan történik. A fő problémát ez esetben az SNI tanulók magas aránya jelenti. A Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzése a következőket jelzi:

„A kistérségi 7,6 százalékos SNI¹⁹ arány nagymértékben változó képet mutat a kistérség egyes településein, intézményeiben. Az SNI gyermekek intézményi

¹⁹ **Közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény /_121. § 9.** sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a gyermek, tanuló, aki a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján

a) testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos,

b) pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott (pl. dyslexia, dysgraphia, dyscalculia, mutizmus, kóros hyperkinetikus vagy kóros aktivitászavar);

2013. szeptemberétől a 2011. évi CXCV. tv. 4 § 2) 23. pontja szerint ez a definíció változik.

Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.

arányai követik az intézmény HH arányait. (Vásárosdombó 89 % HH, Mindszentgodisa 78 % HH, Gödre 71 % HH). A korai képességgondozás különböző formáinak bevezetésével az arány csökkenthető lenne.

Valamennyi iskolában vállalják az integrált nevelésüket, melyhez a Pedagógiai Szakszolgálat utazó szakemberein túl, minimális számú, saját főállású, (vagy a GYEP program keretében alkalmazott) vagy részmunkaidős alkalmazásban álló és megfelelő képzettséggel rendelkező gyógy- és fejlesztőpedagógus áll rendelkezésre. (...) **A vásárosdombói iskolában a kistérségben a legmagasabbak közt van az SNI arány (12 %)**, ezzel szemben az óvodában a kistérség szinte legalacsonyabb (3, 3 %) SNI aránnyal találkozhatunk.” (Helyzetelemzés 120. o.)

A kisvaszari óvodában a 2011/2012-es tanévben 14 fő kisvaszari SNI tanuló van.

Iskolai teljesítmény, továbbtanulás, lemorzsolódás, tanórán kívüli és egyéb programokon való részvétel az általános iskolákban

A vásárosdombói iskolában az alsó tagozaton (1-4. osztály) **iskolaotthonos** oktatás folyik, a felső tagozatosok számára pedig **tanulószobai** szolgáltatást biztosítanak.

Kisvaszari gyermek: 33 fő.

„Így a diákok 84 százalékának biztosított tanulást segítő ellátás. Ez a gyakorlat igazodik az iskolába járó gyerekek szükségleteihez és példamutatónak tekintendő a kistérség többi iskolájában is.” (Helyzetelemzés 115. o.)

Az iskola tanulóinak 66%-a vesz részt **szakköri foglalkozáson**, ami magas aránynak tekinthető kistérségi szinten.

A kisvaszariak közül 39 fő.

„Az iskolák tanulólétszámának 76 százaléka szakköri foglalkozásokon vesz részt. Kiemelkedik Vásárosdombó, Mindszentgodisa, Sásd és Bikal magas aktivitása. Mágocson és Gödrén a diákok 41, illetve 45 százaléka vesz részt a kínált tanórán kívüli foglalkozásokon. Jellemzően tantárgyi szakkörök (német, matematika), illetve sportágak (elsősorban foci, atlétika, de asztalitenisz, ugrókötel is előfordul), és népszerű az énekar, tánc. Kisebb mértékben

színjátszás, rajz- kézműves tevékenység a leggyakoribb, de cigány-szakkör is előfordul.” (Helyzetelemzés 118. o.)

Az iskola tevékenységei között az **alapfokú művészetoktatás** is szerepel. Kisvaszariak közül 12 fő.

Az iskola 2010-es kompetenciamérési eredményei kiemelkedőek:

„Természetesen az országos átlageredményt is elérő, vagy azt meghaladó általános iskolával is rendelkezik a kistérség. (Mindszentgodisa és Vásárosdombó). Pedagógiai munkájukat a kistérség más iskoláival is szükséges megismertetni és a jó tapasztalatokat átvenni.” (Helyzetelemzés, 127. o.)

A 8. évfolyamos tanulók továbbtanulásáról információt kaphatunk a Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzéséből:

„A 2010/2011-es tanévben a 8. osztályt eredményesen befejező tanulók közül, mindenki továbbtanult, habár jellemzően alacsonyabb képzési szinten, mint az országos átlag:

- Szakiskolában tanult tovább a 2010/2011-es tanév 8. osztályosainak 44%-a (országos átlag: 25 %). Gödre végzős diákjainak 74 százaléka, míg Sásd végzős diákjainak 28 %-a.
- Szakközépiskolában tanult tovább a diákok 29 %-a (országos átlag 41 %)
- Gimnáziumi képzésben a 2010/2011 tanév végzőseinek **27** százaléka tanult tovább (országos átlag 34 %).” (Helyzetelemzés, 130. o.)

A vásárosdombói iskola által – a Sásdi Kistérség Gyerekstratégia Helyzetelemzése elkészítéséhez – kitöltött adatlap szerint a 2011-ben végzett nyolcadikosok közül **mindenki továbbtanult**, s közelítően a kistérségi átlagnak megfelelően alakult a szakiskolában továbbtanulók aránya. Az érettségit adó intézmények közül a szakközépiskola dominál.

Az iskola humánerő-ellátottsága megfelelő. A pedagógiai munkát segítő munkatársak között 2 gyógypedagógus van (egyikük a GYEP programból alkalmazva), 1 pedagógiai asszisztens, 1 utazó logopédus és 1 utazó pszichológus.

A 2010/2011-es tanévben a 8. osztályt eredményesen befejező tanulók aránya (%)	A 2010/2011-es tanévben a 8. osztályt eredményesen befejező tanulók közül tovább nem tanulók aránya (%)	A 2010/2011-es tanévben a 8. osztályt eredményesen befejező tanulók közül szakiskolában továbbtanulók aránya (%)	A 2010/2011-es tanévben a 8. osztályt eredményesen befejező tanulók közül szakközépiskolában továbbtanulók aránya (%)	A 2010/2011-es tanévben a 8. osztályt eredményesen befejező tanulók közül gimnázium-ban továbbtanulók aránya (%)
96%	0%	41,60%	45,80%	12,51%

Kisvaszar esetében

87,5 % betegség miatt	0%	28,6%	42,8%	28,5%
-----------------------------	----	-------	-------	-------

Az iskolai adatlap szerint az **évfolyamismérlés** magas arányú.

Az intézménnyel tanulói jogviszonyban állók közül az évfolyamismérlő tanulók aránya (%)	Az egy főre vetített hiányzási átlag (órában)	20-nál több igazolatlan mulasztással rendelkező tanulók aránya (%) a 2011/2012-es tanévben
1,4% Kisvaszar esetében: 2,8% /2 fő/	67,2	1,80%

Az iskolai adatlap alapján az egy főre jutó hiányzások száma nem magas, 20-nál több igazolatlan óra a tanulók 1,8%-a esetében fordult elő.

Az egy főre vetített hiányzási átlag (órában)	20-nál több igazolatlan mulasztással rendelkező tanulók aránya (%) a 2010/2011-es tanévben
67,2	1,80%

Az iskolában nincs magántanuló.

Az iskola számos EU-s és hazai pályázat megvalósítója. Az infrastrukturális ellátottságot is főként pályázati forrásból fejlesztették (iskola-felújítás, számítógépes rendszer bővítése stb.).

Sásd középiskolában 5 fő, Gandhi Gimnáziumban: 6 fő, Ipari Középiskola Dombóvár: 6 fő. Komlói 501. sz. Ipari Középiskolában 1 fő, Kazinczy Ferenc Szakközépiskolában Komlón 1 fő, Baranya Megyei Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény 3 fő tanul jelenleg

Gyerekes családokat célzó személyes szolgáltatások, szakellátások és támogatások

2012. január 1-i adatok alapján a településen 349 fő él, ebből 110 fő 18 év alatti, a gyermekek közel 90%-a halmozottan hátrányos helyzetű (95 fő), ugyanakkor a veszélyeztetett gyermekek száma igen alacsony, nem éri el a 20%-ot (18 fő) és a veszélyeztetett gyerekek 1/3-a védelembe vett (6 fő). A gyerekeke közel 100%-a (107 fő) részesül gyermekvédelmi kedvezményben. 5 gyermek áll állami gondoskodás alatt és szakellátásban él.

Személyes szolgáltatások, szakellátások, intézmények: **Jogszabályban meghatározott, kötelező feladatok**

- **Gyermekjóléti alapellátás**

Infrastrukturális és humán erőforrás

A településen a Hegyháti Szociális Alapellátási Központ biztosítja a kötelező szolgáltatást, a kistérségi társulással kötött feladat ellátási szerződés alapján. A

gyermekjóléti szolgálat családgondozója heti két órában van személyesen jelen a településen. Az ügyfélszolgálat jelenleg a kisvaszari közösségi házban biztosított.

A szolgálat nem rendelkezik sem pszichológus, sem gyógypedagógus, sem jogász szakemberrel, így ezek a szolgáltatások Kisvaszaron sem érhetőek el a gyermekjóléti alapellátás keretében.

Jelenleg a TÁMOP Gyerekesély program - a projekt lezártaig - finanszíroz 1 fő gyermekjóléti szolgálatos családgondozót a HSZAK számára, amely a humánerőforrás kapacitás hiányát ideiglenesen kezeli, de többlétszolgáltatást nem tud behozni a munkába.

A településen gyermekjóléti szolgáltatás egyetlen munkaformája az egyéni esetkezelés. Hiányzik a közösségi munka, telepi munka, nincs óvodai szociális munka.

A gyermekjóléti alapellátásban 15 gyermek áll gondozásban, valamint 6 gyermek esetében került sort védelembevételre.

- **Gyermekvédelmi szakellátás**

Átmeneti nevelésben 5 gyermek él, nevelőszülői gondoskodásban. Helyettes szülői ellátás nem működik a településen, a Hegyháti Alapellátási Központ működtet kapcsolattartási ügyeletet, de kisvaszari gyermeket nem érint.

A jelzőrendszer tagjai helyi szinten: óvoda, általános iskola Vásárosdombón, védőnő.

A veszélyeztetett gyerekek esetében a veszélyeztetettség okai: elhanyagolás, iskolai hiányzás, fejtevétség.

- **Családsegítő szolgáltatás**

A kistérségben a HSZAK keretében 5 családgondozó látja el feladatát, mikrotérségi leosztásban, hasonlóan a gyermekjólétihez. Kisvaszaron 1 családgondozó biztosítja a szolgáltatást heti 2 órában a közösségi házban.

A Gyerekesély projektből finanszírozott egy adósságkezelő szociális munkás (aki adósságkezelő jellegű szolgáltatást nyújt Kisvaszaron, ugyanakkor a településen nincs adósságkezelő program) és egy asszisztens, a projekt zárultával valószínűleg a rendelkezésre álló humánkapacitás csökken.

A családsegítő szolgáltatás keretében 5 családot gondoznak; mentális problémával, rendszeres szociális segélyben részesülő aktív korúak, akik együttműködésre kötelezettek.

- **Házi gondozás**

A HSZAK biztosítja a házi segítségnyújtást, jelenleg 7 fő részesül ebben az ellátásban. Az igénybevett szolgáltatások: bevásárlás, gyógyszer felíratás, tüzelő bekészítése, segítő beszélgetés.

- **Gyermekétkeztetés**

Jelenleg a Gyerekesély Program keretében biztosított 2011-2012-2013-ban 80 gyermek egyszeri meleg étkeztetése nyári szünetben július 1 - augusztus 30. között.

- **Tanya- és falugondnoki szolgálat**

A falugondnoki szolgálat 1996 óta működik a településen, Az önkormányzatnak van kisbusza. A falugondok feladata a gyógyszerbeszerzés, nagybevásárlások intézése, az óvodás gyerekek logopédiára szállítása, orvos járat működtetése.

Közösségi ellátás pszichiátriai betegek részére, közösségi ellátás szenvedélybetegek részére, támogató szolgáltatás, utcai szociális munka, szociálpolitikai kerekasztal, nappali ellátás időskorú személyek részére, nappali ellátás pszichiátriai betegek részére nappali ellátás szenvedélybetegek részére, fogyatékos személyek nappali ellátása ápolást-gondozást nyújtó intézmény időskorúak számára (időotthon), ápolást-gondozást nyújtó intézmény fogyatékos személyek számára nincs a településen, de a jegyzői adatlap szerint 40 km-es körzetben elérhető. Szociális étkeztetés nincs és nem is érhető el. Támogatószolgálatot biztosít a Hegyháti Szociális Alapellátási Központ.

- **Alsómocsoládi LHH-s projekt településre kivetített elemei és az igénybevevők köre:**

A KÖZ-TÉR-HÁLÓ projekt célja: a mélyszegénységben élő családok reintegrációjának elősegítése. Szolgáltatásai: képességfejlesztés, közösségi és csoportos foglalkozások és fejlesztések, közösségi típusú beavatkozások: a fenti témakörökhöz szorosan kapcsolódó tréningek, gyakorlat-orientált képzések

biztosítása az akcióterületen mélyszegénységben élők számára, képzések/szakmai műhelyek a humán szolgáltatóknak, illetve a mélyszegénység, mint probléma kezelésében érintett egyéb szervezetek/intézmények számára.

A program célcsoportja: a program célterületén lévő településeken (Döbrököz, Mekényes, Nagyhajmás, Bikal, Alsómocsolád, Kisvaszar, Tormás, Ág, Gerényes, Varga, Szágy) mélyszegénységben élő családok.

A projekt keretein belül családmentor segíti 5 család életét. A Kisvaszaron zajló projekt másik eleme a Praktikák házában (a művelődési ház épületrészében) 8 fő részvételével valósult meg. 2013. februárjában zárult a „Kézenfogott családok” képzési program (takarékos, ésszerű családi gazdálkodás, egészséges életmódra, korszerű táplálkozásra, a családi értékek védelmére és a gyermeknevelési ismeretek bővítésére, az otthoni ápolásra való felkészítés).

A szociális támogatások, segélyezés

A településen élő felnőtt lakosság száma 238 fő, közülük 30-an öregségi nyugdíjban részesülnek. Az aktív korúak közül 70 fő munkanélküli. A munkanélküliek 100%-a tartós munkanélküliségben él, 8-uk részesült rendszeres szociális ellátásban, 58-an pedig bérpótló juttatásban, 6 fő esett el a keretfeltételek nem teljesítése miatt a bérpótló juttatástól. 2011-ben a közfoglalkoztatásba 50 embert vontak be, de a létszám az előző évhez képest 10%-al csökkent.

Lakásfenntartási támogatásban 65 fő részesült.

Gyermekgondozási ellátást 107 fő kapott, ez a szám megegyezik a gyermekvédelmi kedvezményre jogosultak számával.

Egészségesebb gyerekkor

Az egészségi állapot, egészséges születés mutatói

A korai képességgondozás helyzetére és a különböző szükségletekre 0-3 év között Kisvaszarról védőnői adatszolgáltatás nem áll rendelkezésre.

Intézmények és szolgáltatások

Védőnői körzet:

Kisvaszar a gerényesi körzethez tartozik. Ellátandó települések²⁰: Ág, Gerényes, Kisvaszar, Tarrós. Az elmúlt évben szakemberhiány nehezítette jelentősen a feladatellátást. A helyzet mára megoldódott. A védőnőre jutó átlagos gyereklétszám 285, ami magasabb a kistérségben előírtakhoz képest (250). A feladatellátást nehezíti a hátrányos helyzetű családok magas száma, az adminisztrációs terheltség, és az utazási körülmények.

A védőnői szolgáltatás szemléletében és feladataiban is jelentős fejlesztést igényel.

Gyermekorvosi ellátás: nincs

Háziorvosi ellátás: hetente egyszer,

Fogorvos: a kistérségben csak Sásdon és Mágocson van, 27 települést látnak el, Kisvaszar tekintetében a helyzet megoldatlan

Járóbeteg szakellátás: csak a kistérségen kívül, Dombóváron és Pécsen van, az igénybevétel rendkívül nehézkes.

Gyógyszertár : nincs, a gyógyszerek kiváltásáért vagy utazni kell, vagy a falugondnok segítségét kérik.

A kistérség gyerekesély stratégiájának cselekvési terve szerint intézkedési terv készült:

- A veszélyeztetett terhesség, a veszélyeztetett csecsemők arányának visszaszorítására
- A védőnők, a gyermekorvosok, a gyermekjóléti szolgálat együttműködésére
- A tanácsadások mellett más csoportos és közösségi támogatási formák preferálására.

²⁰ Kistérségi tükör

Képzés a szociális területen dolgozók részére

Hosszú Sándor Gergely

közösségi ház vezető

Kisvaszar Közösségi Ház

„ A közösségi ház nem csupán egy épület, ahol ruháikat moshatják korszerű gépekkel a rászoruló, valamint megfelelő körülmények között tisztálkodhatnak, hanem szakemberek lehetnek segítségükre, életminőségük javulásában.”

Bátran állíthatjuk, hogy a kötet jelen fejezete egy különleges világba kalauzolja az olvasót, mely egy halmozottan hátrányos helyzetben lévő települést, és az ott végzett munkát próbálja bemutatni. A tanulmány célja, hogy képet adjunk a TÁMOP 5.2.3-09/1-2009-0005. „Legyen az esély egyenlő - esélyteremtés a Sásdi kistérségben” című pályázat keretein belül megvalósuló kisvaszari közösségi házról.

Egy kis történelem

Ahhoz, hogy a ház funkcióját bemutassuk, említést kell tenni a település közeli történelméről, a pályázat kezdetéről, és az itt elkezdett munkáról.

Kisvaszar életében meghatározó szerepet töltött be két nagy gazdasági szektor az 1960-as, '70-es és '80-as évtizedekben: a bányászat, valamint az erdőgazdálkodás. E két szektor foglalkoztatta az aktív korú férfiak többségét, akik akkori keresetükből el tudták tartani családjaikat. A rendszerváltozás során azonban a munkanélküliség rohamos emelkedésével egy erős lejtőn kezdett csúszni az életszínvonal. A településen élő férfiak majdnem mindegyike állás nélkül maradt, így a létbiztonság is veszélybe került. Napjainkig nagyon rossz munkanélküliségi mutatóval bír a térség az aktív korúak tekintetében. A Sásdi kistérségben Kisvaszar rendelkezik a legrosszabb jellemzőkkel, ugyanis a lakossági számarányokat tekintve a legtöbb munkanélküli itt él. Ez betudható nagy részben a közlekedési infrastruktúra hatalmas hiányának, annak ellenére, hogy Kisvaszar a környék két nagyobb lélekszámú városától - Dombóvár és Komló - alig tizenöt kilométerre helyezkedik el. Dombóvárra ugyan van egy pár közvetlen járat, de ezzel szinte lehetetlen bejutni dolgozni, Komlóra pedig abszolút nem lehet közvetlenül eljutni, csak Sásdon keresztül, ami megközelítőleg negyven kilométert jelent. Felmerül tehát az emberben a kérdés, mégis miből élnek itt az emberek? Sok háztartásnak az állam által nyújtott különböző szociális juttatások jelentik az anyagi bevételek jelentős részét,

valamint napjainkban a közfoglalkoztatás, ami ugyan nem számít rendszeres munkajövedelemnek, de ahhoz elég, hogy szűkösen létezni tudjon egy család. Jellemzően magas a bűncselekmények száma a településen, amely főként a falopásokból adódik. 2011-ben egy középkorú férfi a következőt mondta:

„Sándor mit csináljak, elmegyek fát lopni az erdőre, ha nem fognak meg a rendőrök, akkor szerencsém van, ha megfognak, majd hord az asszony a gyerekekkel, vagy megfagyunk”.

A településen élők

A faluban két társadalmi réteg él: a szegény és a gazdag, a középrétegnek nincsenek képviselői. A gazdasági és demográfiai mutatókból kijelenthetjük, hogy az egész település egy szegregátum, amelyet ne a definíció szűk értelmében vizsgáljunk! Nem célszerű különbséget tenni etnikumok között, legfeljebb a kulturális szokások tekintetében. Eszerint a településen többségében cigány családok élnek. A családok nagy hányada sokgyermekes, esetenként 8-9 gyermek is él egy közel 50 négyzetméteres lakóháznak nem nevezhető épületben. Két hosszabb utca is található a településen, ezek lakosai között észrevehető idegenkedés van jelen a mai napig, és ez fenn is fog maradni. Az idegengedés elsősorban abból adódik, hogy a Rákóczi utcában jobb lakhatási és szociális körülmények között élnek a családok, mint a Móricz utcában. Egy alkalommal megkérdeztem két éppen veszekedő gyereket, akik már idekerülésem előtt is rossz viszonyban voltak, hogy miért civakodnak egyfolytában. A válasz igen egyszerűen hangzott, *”mert én a zsidóikkal nem vagyok jóban”*. Ez a mondat arra utal, hogy a településen a Móricz utcát „zsidó” utcának nevezik a helybéliek, már több évtizede. Ahogyan a gyermek Kisvaszaron a szegénységben születik, és ezt a szegénységet a rossz körülmények miatt görgeti maga előtt, úgy ezt a konfliktust is tovább szítja, melyet a családjától örökölt.

A fő utca (amit Rákóczi utcának) és a Móricz Zsigmond utca (amit „zsidó” utcának neveznek a helyiek) közül klasszikus szegregátumnak a Móricz utca nevezhető.

2007-ben 17 szoc. pol. ház került átadásra, amik közül jó néhányat mára sikerült olyan szinten lelakni, hogy 20 évesnek néznek ki. Azonban, ha az ember jobban megtekintené, kiderülne, hogy ezek könnyűszerkezetes házak. Azon házak, amelyek „túléltek” a telepfelszámolást, rendkívül rossz statikai állapotban vannak, és ezekben az ingatlanokban is élnek sokgyermekes családok. Mára megszületett az a harmadik generáció, aki a szegénységet görgeti maga előtt. Szinte semmilyen alternatívája nincs ezeknek a gyerekeknek, kiugrási lehetőségük is nagyon kevés. Nem tudnak elsajátítani olyan magatartásformákat, amelyeket a többségi társadalom elvár, ezáltal a beilleszkedésük is aggályos.

A munkába állás

2010. év végén, Kisvaszaron a Polgármesteri Hivatal épületében egy megbeszélésre került sor, ahol a falu vezetői, a projektmenedzsmenst, a helyi kisebbségi önkormányzat vezetője, valamint az akkori szakértőnk Dandé István és jómagam vettünk részt. Ezen a megbeszélésen megismerkedhettünk egymással és a mindenki által kitűzött célokkal. 2011 januárjában kezdtük meg a munkát a településen Nagy Szilviával, akivel már a program indulása előtt rengeteget beszélgettünk arról, mit is lehetne itt tenni. Arra az álláspontra jutottunk, hogy nem szabad ráerőltetnünk magunkat a helyiekre, így minden nap délelőttől délutánig tartózkodtunk a településen, ezalatt megismerkedtünk az itt élőkkel, magával a faluval. Jó néhány családlátogatás után arra a következtetésre jutottam, hogy vannak olyan családok, akik rosszabb lakhatási körülmények között élnek, mint pár hajléktalan, azzal a különbséggel, hogy itt gyerekek is vannak. A programok beindításával nagyon óvatosan bántunk, hiszen több lakos szájából az a kérdés hangozott el, hogy „*ugye mi nem a tanodások vagyunk*”. Nem értettük a kérdést, amire releváns választ nem is kaptunk, hiszen negatív kritikát bárki megfogalmazhat. Az itt eltöltött három évem alatt rájöttem kik kritizálták a tanodát, és miért. Azon emberek, akik kritikával illették a tanodát, a nyári meleg étkeztetés, és a nyári tábor lebonyolítása után minket is kritikával illettek. Több dolgot nehezményeztek, mint a kiosztásra került kétfogásos meleg étel minőségét, mennyiségét, valamint a táborban részt vevő gyermekeik alaptalan panaszait, miszerint éheznek. Minden emberbe sulykoltuk, hogy kik vagyunk mi és miért vagyunk itt, ugyanis a helyiek a projekt kezdetén az önkormányzattal, valamint a tanodával asszociálták a projektet. Február végére elkészítettünk egy szükségletfelmérést, amely elsősorban az általunk felvállalható programok igényeit kívánta vizsgálni. A kérdőívet a legszélesebb korosztályban töltöttük ki az itt élőkkel, mivel a pályázat a 0-18 év közöttiekre koncentrált. Ennek megfelelően alakítottuk ki programjainkat. Márciusra kaptunk egy helyiséget a polgármester asszonytól a hivatal épületében, ahol addig tartózkodhattunk, amíg a közösségi ház fel nem épült. Bár nagyon kecsesítő volt a programra nézve, de ez a helyiség alig 10 négyzetméteres. Hétfői napokon a házi orvos rendelt benne, csütörtökönként pedig a védőnő tartott fogadóórát, és nem mellékesen ezt az irodát elsősorban a kisebbségi önkormányzat használta. Időben rendkívül behatárolható volt az ottlétünk, ugyanis az ajtót a könyvtáros zárta, pontban du. 6-kor.

A következő programok kerültek beindításra 2011 márciusában;

- filmklub heti egy alkalommal,
- tanulást segítő foglalkozás a hétvégi napokon, az óvoda udvarán, amit az óvónők a rendelkezésünkre bocsájtottak. A foglalkozásokat eleinte Kisvári Ágnes, Deli Mária, Nagy Szilvia tartották szabadidejüket nem sajnálva, továbbá részt vett Horváth Imréné, az akkori asszisztensünk is.

A filmklubokra szívesen jártak, hiszen az aktuális filmet, vagy legalábbis tartalmát a látogatók választhatták ki a rendelkezésre álló DVD lemezek közül. Minden film után közösen beszéltük át a film mondanivalóját, levetítve azt saját életükre. A foglalkozásokon bizalmi kapcsolat épült ki a gyermekek, fiatalok és köztem. Ezek a gyerekek minden programon aktívan részt vettek, legyen az húsvéti játszótér, tanulást segítő foglalkozás, közösségépítő program.

Elmondható, hogy balkáni körülmények között kezdtük a munkát Kisvaszaron, amit a mai napig nem bánok.

Egy évbe került, míg megismertem azokat a családokat, akik hátrányos helyzetben, szinte szörnyű körülmények között éltek és élnek. Ez idő alatt befogadott a közösség. A programban mindig új célok kerülnek kitűzésre. Eleinte célként szerepelt - amellet, hogy részt vegyenek a gyerekek a foglalkozásokon –, hogy alapvető dolgokat sajátíthassanak el, mint a köszönés, vagy a megfelelő kommunikáció, ugyanis sok gyereknél hiányoztak az alapok, ismeretek az elfogadott normákhoz. A megfelelő normák másként funkcionálnak egy szegregátumban élő esetén, mint egy kvázi normál körülmények között élő embernél. Gondolok itt a kiabálásra. Magától értetődő volt a gyerekek között, hogy verbális kinyilatkoztatásait üvöltve adja közzé, legyen egy kis helyiségben, vagy a játszótéren.

A program két nagyobb horderejű eleme a nyári meleg étkeztetés, valamint egy egész hetes tábor a Balaton partján. Mindkét elem nagyon összetett, ugyanakkor a létszámuk korlátozott volt, az első esetében 80 fő, míg a második esetében 35 fő bevonására nyílt lehetőség. Nagy fejtörést okozott, kik szerepeljenek az igénybevevők körében. A településen 2011-ben összesen a 0- 18 éves korcsoportból 114 gyermek élt, akiknek jelentős része olyan dolgokban vehetett részt, amire addigi élete során nem nyílt lehetősége. Az étkeztetés esetében az akkori körjegyzőség átnyújtotta azon gyermekek listáját, akik rendszeres szociális segélyben részesültek, így ki lehetett szűrni a ténylegesen rászorulókat. 2011-ben 116 gyermek részesült ebből a támogatási formából, mi pedig 80 adagot oszthattunk csak szét. Munkánk megkezdése után ekkor jelentkezett az első konfliktus a településen élőkkel. Mint mindenhol, itt is élnek hangadók, akik próbálnak feszültséget gerjeszteni mikro közösségükben. Amikor elterjedt a hír, hogy a nyári szünet időszakában két fogásból álló meleg ételt fogunk

osztani, egyszerűen megrohmozta engem és Szilviát. Első nekifutásra nem sikerült igazságosan szétosztani a porciókat, eközben csak jöttek és jöttek, hogy ki mennyi adagot kap. Két hét eltelté után elkészült a végleges lista, mely alapján minden rászoruló család arányosan részesült az ételből. Először akkor emeltem fel a hangom, és mentem bele egy parázs vitába, amikor két családfenntartó, (mindkét esetben az anyuka) nekem esett a mai napig fülemben csengő egyszerű üvöltéssel, ami a következő volt:

„Mi az hogy mi csak ennyi adagot kapunk, más családban pedig minden gyerek kap, azért mert cigányok vagyunk, kaphatna az összes gyerek, persze a magyarok, na majd feljelentem az ombudsmannál magukat, mert semmivel sem különbek mint a hivatal!”

A reakciómmal saját magam hazudtoltam meg, mert amúgy rendkívül toleráns, higgadt ember vagyok, én is kiabálva kezdtem el kommunikálni, a vitát pedig azzal zártam le, hogy ha még egyszer arra mer hivatkozni, hogy ő cigány, én jelentem fel.

A táborban résztvevők listájának összeállítása, valamivel nehezebb volt. Hatalmas hibát követtünk el, amikor a lista készítésénél széles életkori határokat húztunk, 6 évestől a 16 évesig. A táborban is szembesülnünk kellett azzal, hogy az ember sok esetben jót akar tenni, és néha a legjobb szándék sem elég. Például némely gyermek azt mondta otthon, hogy éhezett a táborban. Erre a polgármester asszony felkészített minket, hogy valószínű lesz ezzel problémánk, ugyanis amikor két évvel azelőtt szervezett tábor, akkor is ez volt a legnagyobb probléma a gyerekek körében. Konfliktus természetesen a szülőkkel is volt, mivel „kísérőként” el szerettek volna menni a táborba, ami lehetetlen volt.

Az első év végén indult be a program keretén belül egy rendkívül érdekes, és a településen élők körében eleinte közkedvelt foglalkozás heti két alkalommal, a roma táncoktatás. Ezt egy képzett cigány származású tánctanárr tartotta 5 hónapon keresztül. Az oktatás segített az itt élőknek erősíteni etnikai identitásukat, valamint elsajátítani a cigány tánc fontosabb lépéseit. A program olyan erővel bírt, mely ugyan kis mértékben, de oldotta a feszültséget a két utcában lakó gyermekek között. A tánc a cigány emberek életében egy megtartó erő a közösségben, mely végigkíséri történelmüket, épp úgy, mint a zene. A program lezárásaként azok, akik minden alkalommal jelen voltak, egy rendkívül szép táncbemutatót tartottak.

A közösségi ház

2012 májusában hivatalosan is átadásra került az újonnan épült közösségi ház. A megnyitó előtt már megkezdődött a ház berendezése, az eszközök, bútorok beszerzése, melyet negyedmagammal vittük véghez, Nagy Szilvia, Schneider Csilla, Márhoffer Bea nélkülözhetetlen segédletével. Mint mindenhova, ide is

kelltek a női szemek, hiszen rendkívül fontos minden tér kihasználtsága, és a bútorok berendezése.

Komoly dilemmaként merült fel bennem, hogy a hátrányos helyzetű családok otthonaitól túl messze, szinte a falu elején épült fel a ház. Ki fog ide a gyerekek és felnőttek közül, falu másik végéből a szegregátumból eljárni. Mára kirajzolódott, ki jár ide: Azon gyermekek, fiatalok, felnőttek, akikben megvan az a jellegű akarát, hogy javuljon az életminőségük. A közösségi ház nem csupán egy épület, ahol ruháikat moshatják korszerű gépekkel a rászorulók, valamint megfelelő körülmények között tisztálkodhatnak, hanem szakemberek lehetnek segítségükre életminőségük javulásában. Meghatározott napokon tartott ügyfélfogadásokat a Hegyháti Szociális Alapellátási Központ (HSZAK) gyermekjóléti és családsegítő munkatársa, a jelen pályázat által biztosított adósságkezelési tanácsadó munkatárs, valamint szociális munkásként jómagam. A program kezdetekor tisztázásra került, hogy közösségi szociális munkásként fogok itt dolgozni, így nincs átfedés a különböző ügyintézők kapcsán a HSZAK munkatársaival. Számítalan esetben végeztem, végzek egyéni esetkezelést, illetve a szakmámban megtanult és elsajátított módszerekkel mediációs tevékenységet családok esetében, krízis helyzetek felmerülésekor. Az itt eltöltött másfél év alatt sikerült oly mértékben beilleszkednem, hogy bizalommal fordultak hozzám a Kisvaszaron élők megszámlálhatatlan kisebb, valamint nagyobb fajsúlyú problémáikkal, a villanykikötéstől a nagyobb családi konfliktusokig.

A közösségi ház lehetőséget nyújtott az úgynevezett kiteljesedésre, mely még a mai napig sem jutott el csúcspontjára. Tereket biztosított a közösségi életre, játszószobára, teakonyhára, iroda helyiségre, játszókuckóra, valamint egy nagy és szép udvarra, amit a gyerekekkel használhatunk. Első lépésként egy rendkívül fontos dolognak kellett eleget tennünk, hogy az ide látogató gyermekek érezzék, ez a ház és ez a program elsősorban értük jött létre. Közösén elkészítettük az épület és egyben a közösség házirendjét. Egy kardinális pont ez, hiszen a gyerekek velem, magukkal, és egymással is megkötötték életük első szerződését. Kialakítottak egy szabályrendszert, mely alapján különböző normák mentén kell viselkedni, amikor belépnek az épületbe. Nagyon fontos momentum ez, hiszen az itt élő gyermekek többsége olyan családi környezetben szocializálódott, ahol nincsenek szabályok, és szankciók. Célként az is megfogalmazódott tehát, hogy azok a gyerekek, akik a közösségi házban szervezett programokra járnak, sajátítsanak el bizonyos normákat: úgy mint a viselkedés, a feladatvállalás és annak teljesítése, az egymással szembeni tolerancia. Ezeket a tulajdonságokat emeljük ki, hiszen hiányukban nem lehetséges közösséget építeni. Minden programelemet igyekeztünk munkatársainkkal e tulajdonságok elsajátíttatása mentén kialakítani. Ezen programok során is történtek sikerek és éppúgy kudarcok. Voltak olyan

programok, amelyek teljesen sikeresen működtek, működnek a mai napig és olyanok is, melyek nem éltek túl a harmadik, negyedik alkalmat. Ennek számtalan oka van, ezt később részletezzük.

Fontos említést tenni arról, milyen programok, milyen cézzattal születtek és miként sikerültek.

Szervezésre kerültek állandó és időszakonkénti programok, valamint olyanok is, melyeket a pályázat vállalásai miatt kötelező volt megvalósítani.

Mottónk, hogy a közösségi ház egy olyan biztonságot nyújtó intézmény, amely az ide látogatónak lehetőséget nyújt a tanulásra éppúgy, mint a kötetlen vagy szervezett formában történő kikapcsolódásra. Lényeges, hogy azok a gyerekek, akik rendszeres látogatók, érezzék magukat a társadalom hasznos tagjainak a szerzett élmények, tudások, tapasztalatok alapján. A szegregátumokban felnövekvő újabb és újabb generációk ugyanis rendkívül szegényes ingerek között válnak felnőtté. A közösségi ház ezen ingerek gazdagabbá tétele érdekében is működik, ahol tudásra, jó értelemben vett szabálykövetésre, normák szerinti életre tanítja a gyerekeket. Sok gyermeknek jelenti a közösségi ház a második „lakhelyet”, az itt kialakult közösség pedig a második család.

Az állandó programok között a legfontosabb a tanulást segítő foglalkozás, mely iskolaidőszakban végigkíséri munkánkat a program indulásától kezdve napjainkig. Miért lényeges ez a program és miért ragaszkodunk hozzá? - merülhet fel sok emberben a kérdés. Elsősorban az ösztönzésen van a hangsúly. Az ide érkező gyerekek saját lakókörnyezetükben fizikailag képtelenek tanulni, a rendkívül rossz lakhatási környezet miatt, ugyanis egy szoba konyhás lakásban, ahol élnek öten, vagy akár nyolcan, lehetetlen tanulni. Esetleg még hozzájuk társul egy malac - mert megtörtént ilyen is. Tanulást segítő foglalkozás nem csak iskolaidőszakban van, hanem a nyári szünidő alatt is, ahova azok a gyerekek jönnek, akiknek valamilyen tantárgyból/tantárgyakból pótvizsgát kell tenniük. A programban alkalmazott patrónus tanárok nyújtottak segítséget, akikkel közösen készítettük fel ezeket a gyerekeket, fiatalokat a pótvizsgákra - ezek minden esetben sikerültek is.

A filmklub egy másik olyan elem, ami végigkísérte a programot. Eleinte filmvetítések, napjainkban pedig filmkészítés jelenti a tevékenység magvát. Három különböző kisfilm került elkészítésre. Fontosságuk, hogy a filmek tartalmának kidolgozásától kezdve a különböző jelenetek felvételein keresztül, a vágási munkálatokig ugyanaz a kis csapat tevékenykedett. A közösségen belül létrejött egy mikro-közösség, ami még összetartóbb és erősebb kötődésekkel bír. A klub elsősorban a multikulturális ismeretek bővítését segítette elő.

A közösségépítő program (KÉP), egy olyan foglalkozás, mely lehetőséget biztosított azoknak, akik kellő érdeklődést és kitartást tanúsítottak az iránt, hogy miként lehetséges egy közösséget létrehozni, formálni. Márhoffer Bea a programba hozott különféle színes tevékenységek segítségével egy masszív

magot alkotott. A tavalyi esztendőben Vlasicsné Bocz Krisztina felkérésének eleget téve új struktúrával folytattuk a KÉP foglalkozást. A programot bevittük a vásárosdombói általános iskolába, ahol a Kisvaszaron lakó gyermekek tanultak. Két csoportot alkotva: 7. és 8. osztály - klasszikus csoportfoglalkozásokat tartottunk az osztályfőnöki óra keretein belül, kibővítve egy tanórával, melyet Schumann Norbert iskolaigazgató úrnak köszönhetünk. Számatalan témát érintve próbáltuk különböző technikákkal a közösség lényegét hangsúlyozni. Nyilvánvalóan itt is voltak, akik befogadták a lényeget, és akik csupán részt vettek a foglalkozáson, mert az kötelező volt. Sikerként elmondható, hogy az utolsó alkalmakra a passzív résztvevők is aktivizáltak erejüket pozitív értelemben és bekapcsolódtak. Számunkra ez igazi sikerként könyvelhető el, amellett, hogy szinte érzéseik legbensőjét megosztották velünk és a közösséggel.

A pályázat szempontjából talán a legkevesebb hangsúlyt kapta a szabadfoglalkozás című programelem. Ez egy olyan kötetlen tevékenység, amelyen a résztvevők a házban rendelkezésre álló eszközöket szabadon igénybe veszik, legyen szó számítógépről, vagy sportpohár szetről, kártyáról, vagy csak egy szimpla színezésről. A program mégis jelentős, hiszen azok a gyerekek jönnek el, akik más programokon is részt vesznek. A foglalkozás keretein belül kertgazdálkodás, barkács-klub, asztalitenisz színesíti a gyerekek hétköznapijait. A szervezésben Schneider Csilla vállal oroszánrészt, ugyanis a ház a hét minden napján nyitva áll a közösségben élők előtt hétfőtől vasárnapig. Vele egyeztetve kerül sor ad hoc pingpong versenyre, pudingfőzésre, vagy a virágos kert kigazolására. Meg kell említeni a Nyul Rita (volt munkatársunk) által szervezett, méltán nagyszerű Gitárklubot, ahol egy idő után nagyon sikeresen, autodidakta módon fejlesztették gitár tudásukat a résztvevők.

Az időszakonként megszervezésre kerülő programok a következőkből tevődtek össze:

Az egyik leglényegesebb a játszóház. A foglalkozás struktúráját két elem alkotta. Az egyik a különböző alkalmakra szervezett programok, mint a húsvét, karácsony, gyereknap. Ezek jelentősége, hogy a résztvevők aktív résztvevőként megismerkedhessenek a különféle népszokásokkal, hiedelmekkel. A programokon a munkatársak segítségével mindenkinek lehetősége nyílt bekapcsolódni különböző ajándéktárgyak elkészítésébe, a résztvevők „megvendégelésébe”, ugyanis a gyerekekkel közösen kerültek elkészítésre a szendvicsek. Karácsony alkalmával a házba rendszeresen járó gyermekek szereplésével, a témához kapcsolódó előadással kedveskedtek a településen élőknek. A másik lényeges elem, a kistérségben és környéken szervezett programokra történő delegálás, amihez feltétlenül szükség volt olyan együttműködőkre, mint a Pécselt található Esélyek Háza, vagy a Színes

Gyöngyök Egyesület. Elsősorban azon programokra látogathattak el a gyermekek, amit a jelen pályázat keretén belül a munkatársak szerveztek, mint a sásdi Barokk napok, vagy a különféle szemégyűjtési akciók, kistérségi gyereknapok Vargán, Nagyhajmáson, Ágon, játszóházak Baranyajenőn - itt a két település fiataljai között futball, valamint asztalitenisz verseny is megrendezésre került -, Mekényesen pedig szervezett játszóházak voltak. Ezen programoknak egyik jelentősége, hogy a kistérségben hasonló körülmények között élő gyermekek, fiatalok megismerkedhessenek egymással. A Kisvaszaron élők számtalan alkalommal juthattak el Pécsre az Esélyek Háza meghívásából, ahol részt vehettek filmszínházi, illetve gyerekszínházi előadásokon. A Színes Gyöngyök Egyesület jóvoltából Pécs városában két alkalommal mutathatták be meglehetősen nagy számú közönség előtt tánc- és versmondó tudásukat a kisvaszari gyermekek. Ezeken a programokon az itt élők előtt kinyílt kicsit a világ, ugyanis az iskolai kirándulásokat leszámítva a családok sanyarú anyagi helyzete nem teszi lehetővé, hogy a kistérségen kívül juthassanak el kulturális, szabadidős programokra.

Gítárklub Kisvaszaron

Nyári tábor a projekt során mindhárom évben megvalósult a Balaton partján, ahol önfeledten kapcsolódhattak ki oldott körülmények között a résztvevők. A tábor mindhárom alkalommal szervezett struktúra alapján került lebonyolításra. Ellátogathattak két alkalommal a Zamárdiban található élményparkba,

hajókirándulás keretén belül Badacsonyra. Jó néhány résztvevő gyermek csak televízióban láthatta a magyar tengert, amely olyan élményt nyújtott számukra, amelyben még nem részesülhettek. A tábor rendje, „házi” szabályai, melyeket szintén a résztvevőkkel közösen alkottunk, azok betartására sarkallta a gyerekeket. Mint minden programban, itt is hallható volt egy-két szívhez szóló mondat a gyermekek szájából.

Lacika, egy jó értelemben véve nagyszájú gyermek a következőt mondta:

„Sanyi bá’ ez a nagy víz a Balaton? Nem merek belemenni, mert biztosan elsüllyedek”

Két lánytestvér a következőket mondta:

„Nem gondoltam volna életemben, hogy egyszer itt ülök a Balaton partján. Eddig csak képeket láttam, olyan szép innen a partról, hogy ma csak itt fogok ülni, majd holnap már fürödni is fogok.”

Azt gondolom ezek a gyermeken őszinte mondatok magukért beszélnek.

Vannak olyan programok, amik különböző okoknál fogva nem, vagy csak kevésbé sikerültek.

A Baba-mama klub egy olyan foglalkozás, ami csak meghatározott időszakokban vállalható, olyan időszakokban, amikor az óvoda szünetekben zárva van. Ekkor rendszeres foglalkozásokat tartott Nyul Rita a 0- 4 éves korú gyermekeknek és szüleiknek egyaránt, mely elsődlegesen fejlesztő játékok alkalmazásából állt. A közösségi házban kialakításra került egy olyan helyiség, amely csak az imént említett korosztálynak állt a rendelkezésére, megfelelő játékokkal, eszközökkel, berendezéssel kialakítva. Jelen programot azért említjük meg, mivel csak két hónapos időintervallumban került megszervezésre. A település demográfiai mutatói alapján ugyanis abban az időszakban, amikor az óvoda működik, nem lenne rá igény.

Programjaink közül abszolút kudarcba fulladt az egészség megőrző klub. A foglalkozást egy védőnő tartotta, mely három alkalommal került megszervezésre a védőnői fogadóóra keretein belül. A negyedik alkalommal már nem került megtartásra. Ezzel a foglalkozással a közösségi ház látogatottsági köre teljessé vált volna, és ezzel a programmal szinte az összes szociális és egészségügyi szolgáltatás, - a háziorvosi rendelést leszámítva - a közösségi házban lett volna rendszeresítve a településen. A program sikertelenségének oka, hogy nem sikerült kialakítani jó szakmaközi együttműködést a védőnő személyével, valamint előre nem behatárolható időpontokban érkezett a településre.

Nehézségek is adódtak jócskán a három év alatt. Sajnos két munkatárs nélkül kellett folytatnunk a megkezdett munkát, ugyanis a megfelelő szakmai végzettség hiányában nem mindenki alkalmas egy közösségi házban dolgozni, és az elvárás nem mindig volt konfliktusmentes. Egy közösségi házban dolgozó személytől elvárható bizonyos magatartásformák megléte, mint a kompetencia határok szigorú megtartása kliens és szakember között.

Akikkel jó együtt dolgozni

Számtalan intézménnyel, személlyel sikerült jó kapcsolatot, együttműködést kialakítani.

Elsőként Kisvaszar Önkormányzatát, polgármester Asszonyát, Kovács Mónikát említem meg, akinek nagyban köszönhető, hogy a pályázat egyik kiemelt programeleme megvalósulhatott. Minden esetben olyan segítséget nyújtott, amit másként másokkal nem lehetett volna megvalósítani. Díjazás nélkül rendelkezésünkre bocsátja a falubuszt amivel a programokra elszállíthatjuk a gyermekeket, helyet biztosít számunkra a nagyobb rendezvényeinkre, és nem utolsó sorban elvállalta a programelem Kisvaszaron történő megvalósulását.

A Hegyháti Szociális Alapellátási Központ két munkatársa, Retek Szidónia gyermekjóléti, Széll Mária, Császár Ildikó családsegítő szolgálat munkatársai, akikkel nem formálisan, de sok esetben együtt dolgoztunk, segítve egymás munkáját, a számtalan esetmegbeszélést, ahol egymás előtt nem ismert problémák láttak napvilágot egy- egy család esetében. Nagyon szoros együttműködés alakult ki a három év alatt, mely a szociális munka egyik alapja.

A Kisvaszari óvoda munkatársaival rendkívül szoros kapcsolat alakult ki. Esetenként rendelkezésre bocsájtották az intézmény udvarát, közös programok kerültek megszervezésre. Azt gondolom az óvodával és az általános iskolával rendkívül szükséges a jó kapcsolat és a szakmaközi együttműködés, hiszen a közösségi ház mindkét intézmény esetében egy áthidaló intézmény.

A Vásárosdombón található általános iskolával is szoros együttműködés alakult ki, melynek keretén belül egy aktív jelzőrendszer van jelen, az iskolai hiányzások visszaszorítása érdekében.

Végül, de nem utolsósorban, amely a legfontosabb együttműködés a programban, más területeken dolgozó munkatársakkal történő együtt gondolkodás, és munkálkodás.

Azt gondolom a közösségi ház funkcióját tekintve még nem telített. Ezzel ellentétben eredményeket tudhat magának, melyek nem minden esetben kézzel foghatóak. Mire is gondolok? Az nem kimutatható ha egy gyerek három éve viselkedésében teljesen kontrollálatlan, ma viszont ismeri az alapvető normákat, mint a köszönés, a másikkal szembeni tolerancia. A számadatok magukért beszélnek, miszerint a különböző foglalkozásokon mennyi gyermek és fiatal vett részt. Elismerésnek tekinthető, hogy a közösségi ház a mikro- térségben nem csupán mosóházként szerepel, hanem egy valódi közösségi házként, és a jelzőrendszer aktív tagjaként. Talán a legigazoltabb eredmény, amikor a jelen oktatási rendszerben tanuló általános iskolás lurkó este fél ötkor ér mindennap haza az iskolából, és első útja nem hazavezet, hanem a közösségi házba, legyen a program tanulást segítő foglalkozás, szabadfoglalkozás vagy játszóház, és ezt

a szülő elfogadja, valamint a legfontosabb, hogy biztos helyen tudja a gyermekét.

Kisvaszar számtalan dologra tanított meg ebben a szűk három esztendőben, de párat azért szeretnék megosztani, mint a befogadás, ahogyan a helyi közösség elfogadott, a tolerancia, mellyel viseltetniük kell, nem csupán a szociális szférában dolgozó szakembereknek, és az összetartozás, mint érzés.

A fenntarthatósághoz három tényező szükségeseltetik:

- közösség közös célokkal
- szakember
- megfelelő anyagi háttér.

Nehéz lenne jelen kötet e fejezetére pontot tenni, ezért engedje meg a kedves olvasó, hogy két olyan mondattal fejezzem be ezen sorokat, amit a közelmúltban egy helyi gyermek és fiatal mondott egy beszélgetés kapcsán.

„szerintem ahol egy embernek nincs kitartása, ott a család sem működik”

„Sanyi bá emlékszik amikor azt mondta, lehet már nem fog itt dolgozni, és a ház sem lesz mindig nyitva? Akkor én is elköltözök Kisvaszarról”

Közösségi Ház

Ujhelyi Csilla Katalin

ifjúsági koordinátor

Sport és szabadidős programok

A gyerekesély pályázat egyik kiemelt feladatának tekintette az egészséges életmódra nevelést és a szabadidő hasznos eltöltésének segítését. A sport szerepéről és jelentőségéről a szakirodalom a következőket emeli ki: A sport nemcsak a felesleges energiák levezetésére jó, de növeli az állóképességet, fejleszti az akaraterőt. Tudatosítani lehet a gyerekekben, hogy mindenki érhet el jó eredményeket rendszeres és kitartó munkával és szorgalommal. Amellett, hogy a sport a test egészségéért felelős, hozzásegít ahhoz is, hogy szellemi adottságainktól függően a tőlünk telhető legjobb tanulmányi eredményt érjük el. Mindezek mellett a sport nevelő hatása a másik tiszteletében is megnyilvánul, legyen az csapattárs vagy ellenfél. A rendszeres testmozgás segít kialakítani életmódunk egészségét, megtanít az idő gazdaságos felhasználására, fegyvelmezett életvezetésre, a szabadidő megbecsülésére és tervszerű eltöltésére. Formálja a teljes személyiséget, a testi és lelki egészségre egyaránt kedvezően hat.

Többek közt azért is kiemelt fontosságú terület, mert ezeken a programokon nagy hatékonysággal valósul meg az integráció, a hátrányos és halmozottan hátrányos gyerekek vállvetve együtt sportolnak, küzdenek nem hátrányos társaikkal. A mi projektünkben is érvényesülnek a fenti elvek. A futball csapatokban nemcsak a fiúk, de a lányok is szerephez juthatnak. A sportpályán nem az számít, hogy hányasok szerepelnek a naplóban, csak az ügyesség, kitartás és akaraterő jelent valamit. Itt sikerélményhez juthattak azok a gyerekek is, akik az iskolában kudarcélményeknek voltak kitéve. Megtapasztalhatták azt, hogy valamilyen versenyszámban ők állhatnak fel a dobogó első három helyére. Jó érzés volt látni, amikor mosolygó arccal átvették az okleveleket, érmeiket és labdákat. Jó érzés volt azt is látni, hogy a patrónus tanárok átváltoznak edzővé, testnevelő tanárrá, szurkolóvá és izgalommal telt hangon üvöltik tanácsaikat az éppen versenyző csapataiknak. Az sem volt ritka, hogy néhány lelkes szülő elkíserte a diákokat, hogy szurkolhasson a kis versenyzőknek.

A Vásárosdombói Általános Iskola adott helyszínt az atlétika, futball, kézilabda és sorversenyeknek és nyaranta a sporttábornak. A versenyeken hat iskola (vásárosdombói, sásdi, gödrei, mindszentgodisai, mágocsi, bikali iskola) tanulói vettek részt. A három év alatt összesen 62 versenyt rendeztünk.

A szervezés első lépéseként az iskolák testnevelő pedagógusait és a patrónus tanárokat hívtuk össze egy megbeszélésre. Ezeket a megbeszéléseket minden

félév elején megismételtük. Ezeknek a fő témája a versenyek menetrendje, lebonyolítása, a gyerekek kiválasztásának szempontjai és az indikátorok adminisztrálása volt. Lényeges szempont, hogy a versenyek szervezéséhez a szakemberek, a testnevelő pedagógusok véleményét is kikérjük és figyelembe vesszük a szakmai indokaikat. A meghatározott időpontok nem ütközhetnek sem az iskolák programjaival, sem az ünnepnapokkal, iskolai szünetekkel, de a megyei versenyekkel és diákolimpiával sem. A gyerekek versenyekre kísérését is meg kellett oldanunk, ezt a feladatot a testnevelő pedagógusok és a patrónus tanárok végezték a szabad idejükben. A sportolók szállítását három irányból (Bikal-Mágocs; Mindszentgodisa-Sásd; Gödre) felől kellett megszervezni. Alkalmanként akár 50 fő szállítását oldottuk meg, a kistérség önkormányzati buszainak segítségével. A sportolók minden versenyen kaptak uzsonnát és különböző ajándékokat (érmek, oklevelek, labdák, kupák), amelyeknek nagyon örültek.

A versenyek levezénylése, a verseny menetrendjének megszervezése a Vásárosdombói Iskola atlétika, és futball edzőinek feladata volt. A tanulók lelkesen vettek részt az összecsapásokon, örültek a díjaknak, okleveleknek, és hogy ezekkel az iskolájuk dicsőségtáblájára is felkerülhettek. Volt olyan intézmény, ahova az elkészült fotókból küldeni is kellett, hogy honlapjukra felkerüljenek a képek, sőt ki is kellett nyomtatni, hogy ne csak az okleveleket lássák a többiek, de a képeken is kibogarászhatták iskolájuk tanulóit. De képek kerültek a Gyerekesély program honlapjára és a közösségi oldalakra is. A lekapott életképek visszaadták azt a vidámságot és jókedvet, ami a versenyeket jellemezte.

Az atlétika versenyeken (hosszú- és rövidtávfutás, váltófutás), sorversenyeken és a futball összecsapásokon a három év alatt összesen 3232 fiú és lány vett részt. A futball versenyeket négy korcsoport (első – második osztály - IV. korcsoport; harmadik – negyedik osztály - III. korcsoport; ötödik – hatodik osztály - II. korcsoport; hetedik – nyolcadik osztály - I. korcsoport) számára szerveztük. A rövidtávfutásnál külön szerveztünk versenyt a lányoknak (I, II, III korcsoport) és a fiúknak (I, II, III korcsoport). A hosszútávfutás és a váltóverseny is hasonló felosztásban lett megrendezve. A helyszín rossz idő esetén az iskola épülete, jó időben a sportpálya, illetve az iskola pályájának felújítása alatt az iskola előtti park volt. A versenypályát az atlétika edző előre kijelölte, a legrövidebb távolságot a III. korcsoport (3-4. osztály) futotta, ennél hosszabb táv jutott a II. korcsoportnak (5-6. osztály), az I. korcsoport (7-8. osztály) futott a leghosszabban kijelölt pályán. Az időméréseknél segítettek a kísérő pedagógusok, a patrónus tanárok, a vásárosdombói iskola pedagógusai és igazgatója is. A futball versenyek lebonyolítása, csapatok sorsolása és a mérkőzéseken a bíraskodás a vásárosdombói iskola két futball edzőjének feladata volt. A versenyeket rossz időben és a IV. korcsoport (első – második

osztály) esetében az iskola tornatermében, jó időben, az iskola sportpályáján rendeztük meg. Szintén fontos szerepük volt a gyerekeket kísérő testnevelőknek, segítették a bíró munkáját és ha kellett, át is vállalták a versenybírói szerepkört. A sorversenyek több felosztásban kerültek megrendezésre, az egyik felosztásban egy nap a lányok, egy nap a fiúk jöttek versenyezni. A másik felosztásban az egyik nap a felsősök, másik nap az alsósok jöttek összemérni erejüket. A játékos vetélkedőket és a kézilabda összecsapásokat az iskola atlétika edzője vezényelte le, olyan feladatokat szerepeltetve, amik több területen is fejleszthetik a versenyzők képességeit. Nagy siker volt, hogy ezeken a megmérettetéseken olyan gyermekek is részt tudtak venni, akik a megyei vagy országos versenyekre nem juthattak ki. Ezeken az atlétika vagy futball összecsapásokon viszont sikerélményekhez juthattak. Azok a tanulók, akik részt tudtak venni a megyei vagy országos versenyeken, itt megtapasztalhatták a versenyek hangulatát, megtanulták a csapatjáték és az összefogás lényegét, a versenyszabályok betartásának fontosságát. Természetesen a testnevelő tanárok is profitálhattak a versenyekből, hiszen láthatták, hogy tanítványaik hol helyezkednek a térség iskolái között, miben ügyesek, miben kellene még fejleszteni őket. Volt olyan testnevelő, aki megfogalmazta igényét arra, hogy tankerületi szinten folytatni kéne a sportversenyeket és a komlói körzeti versenyre az itteni legjobbaknak kéne mennie. A legfontosabbak persze a gyerekek voltak, akik közt a harmadik év végére már barátságok is kialakultak.

A három év során négy alkalommal szerveztünk sporttábort Vásárosdombón: 2011-ben két tábort, összesen 100 fővel, 2012-ben és 2013-ban egy – egy tábort, 50 – 50 fővel. A gyerekek a kistérség négy iskolájából (Mindszentgodisa, Sásd, Gödre, Vásárosdombó) érkeztek. Naponta utaztak a tábor helyszínére, a Vásárosdombói Általános Iskolába. A tábor vezetését az iskola edzői látták el. A programok közt szerepelt ismerkedés különböző sportágakkal (futball, kézilabda, lánbtenisz), kipróbálhatták az ügyességüket a különböző sorversenyeken, ügyességi versenyeken és naponta tíz fő utazhatott a dombóvári strandra. A gyerekek az ebéd utáni szabad foglalkozás keretében jégkrémezhetek, asztaliteniszezhetek az iskola aulájában, a lelkesebbek pedig a tornateremben fociztak, vagy kézilabdáztak. Természetesen maradt idő a beszélgetésre, vagy a csillámporos tetoválásra is, amiből még a fiúk is kértek.

A Vásárosdombói Iskola adott otthont a sportversenyek mellett a heti rendszerességgel tartott edzéseknél is. Az atlétika és futballedzéseknek fontos célja a versenyekre való felkészülés, a rendszeres közösségi programok biztosítása a tanulók részére. Heti rendszerességgel tartanak futballedzéseket öt korcsoport számára (óvoda-első osztály, második osztály, harmadik osztály, negyedik-ötödik osztály, hatodik-nyolcadik osztály), valamint atlétikaedzéseket szintén öt korcsoportnak (harmadik-negyedik osztály, ötödik osztály, hatodik

osztály, hetedik osztály, nyolcadik osztály). A Gyerekesély programnak köszönhetően lehetőség nyílt rá, hogy az eddigieknél szélesebb körben tudják oktatni a labdarúgást. A gyerekek már óvodás kortól járhatnak az edzésekre, így több lehetőségük van a megfelelő technikák elsajátítására, és több versenyre juthatnak el. A Gyerekesély programnak is köszönhető, hogy a 2012/13-as tanévben a labdarúgás diákolimpia selejtezőiben 3 fiú korosztályban és 1 leány korosztályban is sikerült a megyei fordulógig eljutni. A 4. korcsoportos fiúk pedig innen továbbjutva részt vehettek az országos döntőn is. A fellendült iskolai futballnak köszönhetően a két futbalmező Vásárosdombó településen létrehozott egy utánpótlás egyesületet, így az MLSZ egyesületi Bocsik programjában is részt tudnak venni az U-7, U-9, U-11 csapatok és idén már az U-13-as korosztályban is indulhatnak a versenyeken. Ezekben a tornákon általában jól szerepelnek, további eredmény az is, hogy két kislány a Vásárosdombói Általános Iskolából már a PMFC női utánpótlás csapatában játszik. Az atlétikaedzések is sikereket hoztak, a három-, négy- és öttusa csapatversenyekben mindegyik korosztályban sikerült eljutni a megyei döntőig. Itt második, negyedik és hatodik helyezést értek el, ami nagyon jó, tekintettel arra, hogy a versenyen nagy tanulólétszámú városi iskolák is szerepeltek. Egyéni versenyszámokban egészen a Diákolimpiáig jutottak az iskola tanulói. A Kisiskolák Versenyében a csapat- és svédváltóban, valamint az egyéni versenyszámokban sikerült a döntőben jutni.

Az ifjúsági és szabadidős programok közt szerepelnek: olvasóklub Alsómocsoládon, különböző táborok, öt gyereknapi a kistérség öt településén és plébániai ifjúsági foglalkozások. Az olvasóklub célja nemcsak a funkcionális analfabetizmus elleni küzdelem, hanem fontos eszköz a fiatalok mentális egészségének megőrzésében, a szellemi fejlődésükben és a felnőtté válásuk folyamán, valamint egyszerűen az olvasás megszerettetése is feladat. A tíz könyvklub foglalkozáson a következő témákat dolgozták fel: Mesék Mátyás királyról, Fekete István és Gárdonyi Géza életét, írói pályájukat és leghíresebb műveiket. A legtöbb klub témája a Böszörményi Gyula által írt regények feldolgozása volt. A klubsorozat zárása egy négynapos tábor és egy író - olvasó találkozó volt. A tábor témája Böszörményi Gyula munkássága, és az író-olvasó találkozó vendége szintén az író volt. A könyvklubok és a tábor témaválasztásánál és a feladatok összeállításánál fontos szempont volt egyrészt a széles körű ismeretátadás, valamint a kompetenciafejlesztés. A résztvevőkkel csapatokba szervezve dolgoztak; e módszer célja, hogy a gyermekek megismerjék a csoportszerepeket, valamint a közös munka élményét. Olyan feladatokat kaptak, melyek megoldásához kreativitásukra, problémamegoldóképességükre, ügyességükre, logikájukra, tudásukra és ismereteikre volt szükség. A résztvevők megismerték szólásaink eredetét, kitalálták a népmesei fordulatokat, rejtvényeket és logikai feladatokat oldottak meg, sámándobot

készítettek, rajzoltak és gyurmáztak, verseket és meséket írtak, melyeket ők maguk prezentáltak.

Könyvklub Alsómocsoládon

A három év alatt összesen 21 tábor volt, és ezeken a táborokon összesen 726 gyermek és fiatal vett részt. Erdői táborok Sikondán és Lengyel-Annafürdőn voltak. Céljukként fogalmaztuk meg, hogy a tanulók játékosan ismerkedjenek meg az erdő életével és a természetvédelem fontosságával. A kistérség öt iskolájának 2011-ben két tábort, 2013-ban egy tábort szerveztünk Sikondán. A táborok témája a „A természet és az épített környezet kapcsolata”. A programban szerepelt Sikonda településismertető játék, pécsi és komlói kirándulás, kézműves foglalkozások, egész napos gyalogtúra a Mecsekben, természetjáró akadályversenyek, mindezek mellett strandolás a sikondai termálfürdőben és az elmaradhatatlan tábortűz. 2012-ben mind a két táborban a kistérség óvodásai vehettek részt, a helyszínt a lengyel – annafürdői erdei tábor biztosította. Az óvodások naponta utaztak a helyszínre az óvónők kíséretével. Játékos körülmények közt ismerkedtek meg az erdei állatokkal (szarvas, vaddisznó, őz), a víz és vízpart állataival és növényeivel (halak, békák, vízi növények). Sétáltak az erdőben és a tóparton, kézműveskedtek, megnézték az

öko-házat és ismerkedhettek a falusi tyúkudvar jellegzetes állataival, nyuszit simogathattak, tyúkot és kakast etettek, és a libákat próbálták terelgetni.

Az erdei táborról a következő fogalmazásokat írták a gyerekek: „...*A hambi után a múzeumba látogattunk el, ahol nagyon sok érdekességet láttunk: egy dinoszaurusz lábnyomát, egy mamut óriási agyarárt és lábszárcsontját, rovargyűjteményt ... egyszóval remek volt a kirándulás.*”

„*Azok a reggeli tornák ébresztenek fel minket igazán. A frissítő torna után vár minket a finom reggeli. Mikor már mindenki elhagyta az ebédlőt, kezdődnek a programok: túra, múzeumlátogatás, sportolás, de az egyik igazi a STRANDOLÁS! A programok némelyike fárasztó, de érdekes. Az egészben a legjobb az, hogy tanulhatunk belőlük. Az egész tábor lényege a játékos tanulás, barátság.*”

A másik több ciklusos tábor a Bikali nyári sporttábor volt. A tábor megszervezésében és levezénylésében nagy szerepet játszott a foglalkoztatási koordinátorunk. A három év alatt évi kilencszer két hetes ciklusban a kistérség iskoláiból (Bikal, Mágocs, Vásárosdombó, Sásd) összesen 270 fő táborozhatott Bikalon. A tábor fő témája a sport mellett, a „Középkor világa”. Délelőttönként „apródképzésen” vehettek részt, aminek a célja, hogy játszva sajátítsák el a kora- és késő középkor szokásait, hitvilágát, átéljék a mindennapjaikat. Kézműveskedtek, gyertyát, nemezt és társasjátékot készítettek, mézeskalácsot sütöttek. A leendő „apródok” olyan fontos képességeket is elsajátítottak, mint a mesemondás, állatgondozás, a hadi játékok és az úszás. Délutánonként a Bikali Általános Iskolában választhattak a következő sportok közül: tollaslabda, futball, asztalitenisz. A táborról a következő fogalmazást írták a gyerekek: „*Két hétig Bikalon voltam táborban. Nagyon jól éreztem magamat. Sok foglalkozás volt, és mindegyik nagyon tetszett. Úszás oktatás volt minden nap. Az első csoportba kerültem. Itt azok a gyerekek úsztak, akiknek még sokat kellett tanulni. ... A malomban kézművesedtünk, gyapjúból csináltunk békát és labdát. Csináltunk lepkét kukoricacsuhéból. Volt pingpong és kézilabda, foci, tollas. A nyáron ez volt a legnagyobb élményem.*”

A másik programelem szorosan kapcsolódott a Sásdi Római Katolikus Plébániához. Ennek lényeges részei a fiataloknak tartott workshopok, a kirándulások, táborok és a különböző kulturális programok. A workshopokról ezt írták a fiatalok: „*Október második hétvégéjét mi, fiatalok arra szántuk, hogy önkéntes munkát végezzünk Gödrén a helyiek és budapesti fiatalok segítségével. A munka két helyszínen zajlott. Míg a fiúk a plébániaépület körül vízelvezető csöveknek ástak árkot, majd a csöveket földdel befedték és betonozták, a lányok az épületet takarították a pincétől a padlásig ... Megtisztelve éreztük magunkat, mert az idősebb generációkkal is jókat beszélgethettük, és megtudtuk, hogy régen hogyan nézett ki az épület, és melyik plébánosról milyen emlékeket őriznek. Úgy érzem, mindannyiunk nevében elmondhatom, hogy ez a hétvége*

lelkileg nagyon sokat jelentett nekünk, mert megtapasztalhattuk az emberek jóságát, nyitottságát és azt, hogy képesek összefogni egy közös és jó cél érdekében.” "Kik a példaképeink? Kik lehetnek példaképek? Miért kellene példaképek? Sonner Adám atyát sokan ismerték a kistérségben. Az Ő halálának 5. évfordulója alkalmából a plébánia fiataljai egy hosszú asztal köré ültek, hogy megosszák egymással, kinek milyen emlékei vannak róla ... Ha az idősebb korosztályt is megkérdeznénk, biztosan sok mindent hallanánk még róla, de azt úgyis elmondhatjuk, hogy az Ő élete egy valódi példa lehet számunkra. Isten ilyen példákat állít elénk. Nekünk csak ki kell nyitni a szemünket, és észrevenni őket.”

A kirándulások Andocsra, Simontornyára és Pécsre elsősorban a gyermekek tudásának szélesítését, a tapasztalatszerzést, a szociális és közösség-központú gondolkodásának fejlesztését szolgálták. Szintén a programelem része a rendszeres óvodai foglalkozások tartása a kistérség négy óvodájában (Sásd, Baranyajenő, Gödre, Tormás). A fő cél a hit alapjaival való megismerkedésen kívül a kisgyermek szociális érzékenységének fejlesztése, közösségközpontú gondolkodásának kialakítása a szülők bevonásával. Fedezze fel a gyermek, hogy élete Isten ajándéka, és az Ő szerető gondoskodása veszi körül családján, környezetének tagjain és a teremtett világon keresztül. Fontos feladat a gyermek helyes énképének alakítása, felelősségérzetének erősítése azáltal, hogy tudatosítjuk: képességei használatában, döntéseiben felelősséggel bír. A fentieknek megfelelő életvitelre való nevelés: a szeretet, bizalom, öröm és tisztelet kifejezése Isten, szülei, társai és környezete iránt, és mindezt az életkorának megfelelő játékos formában.

A három év során két tábort rendeztünk a Római Katolikus Plébániával közösen. Összesen 40 fő tölthetett el egy - egy hetet a püspökszentlászlói táborban. A 2011-es tábor fő témája: „Narnia”, itt a hasonló című könyv és a benne szereplő öt szeretetnyelv feldolgozásával tanulták meg a gyerekek az egymás iránti tolerancia, türelem és szeretet fontosságát. A második, 2012-es tábor fő témája egy rajzfilm: „Így neveld a sárkányod”, amelyre építve gyakorolhatták be a résztvevők az alapvető emberi értékeket. A beilleszkedés, csapatmunka, önértékelés, barátság, mint az önzés ellenszere, a kiközösítés és előítélet elleni akció, a szorongások és félelmek legyőzése, valamint a lelkiismeret és bizalom témákat dolgozták fel a kiscsoportos beszélgetésekkel, játékos feladatokkal.

A kistérség öt kistelepülésén rendeztünk gyereknapot. A gyermeknap levezénylésében a települések polgármesterei, a helyi önkéntesek és a Gyerekesély Iroda dolgozói is részt vettek - 2011-ben Vargán, 2012-ben Kishajmáson és Nagyhajmáson, 2013-ban Baranyaszentgyörgyön és Ágon. Az összesen öt gyermeknapon 1753 fő gyermek és felnőtt vett részt. A néhány száz fős települések lakosságán kívül a településekhez közeli iskolák és óvodák

tanulói is megtekintették a színvonalas programokat. A kicsik és nagyok nézhetek bábszínházat, bohócokat, madarászt, beülhetnek a rendőrautóba, játszhatnak középkori játékokkal, kézművesedhetnek, agyagozhattak és a lovasbemutató megtekintése után lovagolhattak is. A gyereknapon sok önkéntes dolgozott, köztük a körzetek védőnői is, akik hasznos tanácsokkal látták el a hozzájuk fordulókat.

Mindenkiben felmerülnek azonban a folytatásra vonatkozó kérdések, hiszen ez alatt a három év alatt elindultak a folyamatok, az első eredmények is megvannak, de nyilván közös felelősség, hogy ezeket a gyerekeket, akiknek most megfogluk a kezét, el kell-e engednünk, vagy tovább vezethetjük őket a közösen kitaposott úton.

Díjátadás a vásárosdombói sportnapon

Kőműves József

foglalkoztatási koordinátor

Kistérségi vállalkozói adatbázis és kiadvány létrehozása

A tevékenység célja

1. A Sásdi Kistérségben tevékenykedő vállalkozások felmérése, kategorizálása, ezek segítségével egy olyan adatbázis létrehozása, mely könnyen hozzáférhető, s melyben különböző szempontok alapján lehet kereséseket elvégezni. Ezzel lehetőséget kívántunk biztosítani a munkahelyet keresőknek, üzleti partnereket keresőknek egyaránt.
2. A vállalkozókat bemutató kiadvány készítésének célja az volt, hogy egy olyan igényesen elkészített promóciós anyagot adjunk a jelentősebb, esetleg speciális területen tevékenykedő cégeknek a kezébe, melyet partnereiknek adhatnak, bemutatkozásul megküldhetnek egymásnak, s melyet mi is terjeszteni tudunk különböző szervezeteknek. A kiadványt két nyelven kívántuk megjelentetni.

A tevékenység

A kistérség korábban nem rendelkezett olyan adatbázissal mely az itt székhellyel rendelkező vállalkozásokat mérte volna fel több szempont alapján. Ilyen pl. a település szerinti kategorizálás, cégforma szerinti elkülönítés, tevékenység szerinti megosztás, stb. Egy ilyen adatbázis megvalósulása óriási könnyebbséget jelent a kereső számára, hiszen címszavak, vagy érdeklődési körének alapján tud információkhoz jutni.

A feladat során a foglalkoztatási koordinátor felkereste a települések polgármestereit, vállalkozóit. Egy előre elkészített sablon alapján a cégek felmérésre kerültek, adataik kategorizálva lettek. Az összegyűjtött információk adatbázis kezelő program segítségével feldolgozásra kerültek, majd felkerültek az internetre, ahol a mai napig elérhetőek.

A vállalkozói kiadvány megjelentetését az indokolta, hogy egy angol - magyar nyelvű anyaggal a helyi vállalkozóknak lehetőséget biztosítsunk arra, hogy

sokkal szélesebb körben megismertethessék magukat, akár külföldön is. A gazdasági válság hatására erre forrásokat már nem igazán tudnak fordítani, így ez nagy könnyebbséget jelenthet a számukra.

A foglalkoztatási koordinátor először felvette a kapcsolatot egy kiadványkészítő céggel, s ismertette az elképzeléseket, kötelezettségeket. Többszöri találkozás után a marketinges céggel közösen kitalálták a kiadvány méretét, az összeállítási lehetőségeket, a színeket, stb. Elkészítettek egy sablont, melyet a koordinátor eljuttatott az érintett cégeknek. A vállalkozások kitöltötték a sablonokat és megadták a cégeikkel kapcsolatos fotókat. (Ezek az anyagok rendkívül nehezen álltak össze.) Az így összerakott anyagot a kiválasztott cég szerkesztette össze, s fordította le angolra. Az elkészített kiadványokat a koordinátor is terjesztette.

Eredmény

1. Elkészült a vállalkozói adatbázis, mely már az interneten is elérhető. Az adatbázisban több szempont alapján lehet keresni a kistérség cégeire, vállalkozásaira.
2. A kiadványban szereplő 21 cég felismerte a kiadványban rejlő lehetőségeket. Mivel manapság nem túl sok kistérség rendelkezik hasonló megjelenéssel, ezért anyagunk különlegességnek számít már csak azért is, mert angol nyelvű cégismertető is a füzet részét képezik. Az ismertető eljutott gazdasági kamarákhoz, különböző szervezetekhez, rendezvényekre, s külföldre is. Az ebben található információk alapján egy erdélyi cég terezi a kapcsolatfelvételt két helyi céggel is. Természetesen a kiadványban szereplő cégek is kapnak belőle, így átadhatják azt partnereiknek.

Fenntarthatóság

Az adatbázis frissítésére a program zárását követően nem lesz kapacitás, egy idő múlva elavulttá válik, így hasznosabb lesz azt inkább az internetről eltávolítani. A kiadvány is egy aktuális állapotot mutat, nem frissül, nem módosul az igényeknek megfelelően. Újabb példányszámok nyomtatására nem lesz lehetőség.

Önértékelés

Ez a két tevékenység rengeteg időt igényelt. Jellemző volt a cégvezetők passzivitása, amit nem nagyon tudtunk kezelni. Legtöbbjüknél negatívak voltak a várakozási kilátások, ezért ezt az adatbázist és kiadványt is fölöslegesnek látták. A feladatot ezért lassabban sikerült teljesíteni, mint terveztük.

Kőműves József

foglalkoztatási koordinátor

Szociális Szövetkezet létrehozása

A tevékenység célja

A célkitűzés a térség gazdasági karakterének megfelelő foglalkoztatási modell bevezetése és terjesztése a Sásdi kistérségben. Jelen programelem célja a szociális gazdaság típusú tevékenységek terjesztése a térségben, elsősorban a mezőgazdasági ágazat kézimunka igényes munkaköreire fókuszálva. További célunk, hogy erősödjön a közösségi termelés és értékesítés gondolatköre a térségben, hogy a helyi, kielégítetlen szükségletekre új termékek és szolgáltatások bevezetésével fenntartható gazdasági együttműködések alakuljanak a jövőben. Céljaink elérése érdekében a Sásdi kistérség mágocsi mikrotérségében segítettünk létrehozni egy szociális szövetkezetet.

A tevékenység indoklása

Tevékenységünk bevezetésének indoka kettős volt: Egyrészt a térségben – a leghátrányosabb helyzetű kistérségekre jellemzően – kevés az elérhető munkahely, a munkanélküli lét könnyen válik tartóssá. A szegénységben élők esetében nem ritkán generációk között is újratermelődik a hátrányos helyzet, amely egyszerre érint gyermeket és szülőt egyaránt. Egyik indokunk tehát a hátrányos helyzetű gyermekes családokban a szülő(k) foglalkoztathatóságának javítása volt. Ezt képzéssel és foglalkoztatással kívántuk elérni.

Másrészt növelni kívántuk a szociális gazdasági formák térnyerését a térségben. A Sásdi kistérség a kistérségek között is azon lemaradók közé tartozik, ahol reálisan nem várható a fizikai tőkeberuházások révén növekvő munkaerő kereslet. A klasszikus piaci folyamatokra alapozott fejlődési modellek mellett így erősíteniünk kell azokat a modelleket is, melyek a térség belső erőforrásaira támaszkodva, kölcsönös együttműködések révén javítanak a családok helyzetén. Erre a családoknak foglalkoztatási lehetőséget, míg a térségben élőknek helyben megtermelt javakat és helyben kínált szolgáltatásokat biztosító szociális szövetkezeti formát tartottuk alkalmasnak.

Tevékenységek

A program során felkutatásra kerültek a célcsoport tagjai. Egyrészt azok, akik hajlandóak és képesek mutatkoztak arra, hogy egy szociális szövetkezetet létrehozzanak, s annak tagjaként tevékenykedjenek. Másrészt azok az emberek,

akik a program során képzésen vesznek részt, s utána foglalkoztatva lesznek. Ezzel a tevékenységgel kapcsolatban a foglalkoztatási koordinátor több településen tartott tájékoztatókat, melyeken szép számmal vettek részt érdeklődők.

A szövetkezet megalakulását követően kiválasztásra került egy terület, mely bérbe lett véve. Ez a 4 ha lett betelepítve később. Kiválasztásra került egy mezőgazdasági képző iskola, melynek feladata lett a képzések lebonyolítása, továbbá egy szövetkezeti és egy kertészeti tanácsadó is. Az utóbbiak végigkövették a programot, tanácsaikkal segítették a szövetkezet működését. A koordinátor felvette a kapcsolatot a Kertészeti Egyetemmel és a Debreceni Agrárkutatóval, s tanültetvényeket látogatott meg, szakemberek véleményét kérte ki. Az egyetemek tanárai többször meg is látogatták a szövetkezet ültetvényét.

Tanulmányúton a Brezik Szociális Szövetkezet

A koordinátor levezényelte a képzést, irányította a foglalkoztatást a támogatott időszakban és azután is. Tanulmányutat, rendezvényeket szervezett, s a hiányzó források biztosítására pályázatokat írt. A napi munkákba is aktívan részt vett, és az értékesítésből is kivette a részét. A koordinátor a Szociális Szövetkezetek

Országos Szövetségének elnökségi tagja, így a szociális szervezetek jövőjével kapcsolatos egyeztetéseken is folyamatosan részt vesz.

Eredmények

Megalakult a Brezik Szociális Szövetkezet 7 alapító taggal. Bérbe vettek egy 4 ha-s területet, melyre epret, kajszibarackot, nektarint és cseresznyét telepítettek 2011-ben. Az ültetvény intenzív ültetvény, kb. 3000 gyümölcsfa lett elültetve, s 10.000 tő eper. Kiképzésre került 10 ember, akik közül 8-an sikeres vizsgát tettek. A tanfolyam OKJ-s 670 órás, s gyümölcsstermesztő végzettséget adott a hátrányos helyzetű embereknek. Ezzel a végzettséggel akár a környéken tevékenykedő gazdáknál is el lehet helyezkedni. A tanulók gyakorlataikat a szövetkezet gyümölcsösén végzik. A tanfolyam végeztével 6 fő foglalkoztatása indult el 5 órában. Ők a gyümölcsösben tevékenykedtek október végéig.

2012-ben március elején indult a foglalkoztatás, ezúttal is 6 fővel, napi 5 órában. Ez az év a pályázatból még támogatott volt. A dolgozók gondozták az ültetvényt, gondoskodtak a talajerő utánpótlásról és a permetezésről. Ebben az évben május közepén beindult az eper szüret. Összesen 1500 kg epret szedtek a gondos kezek. Ez értékesítésre került, ezért sikerült némi tartalékot képezni a következő évre. A dolgozók foglalkoztatása október végéig tartott.

2013 sajnos már nem volt támogatott időszak. Ennek ellenére elindult a foglalkoztatás először 2 fővel, majd kicsit később 4 fővel. A dolgozók napi 8 órában tevékenykedtek. A foglalkoztatás biztosításához egyéb pályázati úton bevontunk közel 1,5 millió Ft-ot, továbbá felhasználtuk tartalékainkat is. Ebben az évben már 2500 kg epret szüreteltünk, melyet kistérségünkben értékesítettünk kihagyva a kereskedőket. Így sikerült forrásokat biztosítanunk minden kiadásunkra (dolgozók, vegyszerek, gépi bémunka, stb.). Ebben az évben beszerzésre kerültek a gyümölcsfák öntözéséhez szükséges eszközök, motoros permetezők, tápoldat adagolók.

2013-ban a szövetkezet tagjai egy tanulmányi kiránduláson vettek részt, ahol célirányosan gyümölcsfeldolgozó cégeket látogattak meg. Ez természetesen nem véletlen, a tagoknak újabb tervei lettek!

Fenntarthatóság

A fenntarthatósággal kapcsolatban optimisták vagyunk. Úgy gondoljuk, hogy a 2013-as év volt a vízválasztó. 2014 már valamivel könnyebb lesz, hiszen az eper mellett minimálisan már a többi gyümölcs is teremni fog. 2015-től pedig már minden gyümölcsfajta átlagos termésmennyiséget hozhat, innentől a program saját lábára áll, s fenntarthatóvá válik. Ez azt jelenti, hogy 4 családnak tudunk hosszú távon munkát biztosítani. Tehát a szociális szövetkezeti program egyike

azon elemeknek, mely a támogatási időszak zárása után is képes lesz fenntartani a pályázatban megfogalmazottakat.

Önértékelés

Egy induló gazdasági egység vezetése, koordinálása, segítése nem könnyű feladat. Rengeteg nehézség, buktató van benne. Nagy energiákat köt le. De ha a kritikus első 3 évet túléli a szervezet, s eljut az 5-ik évig, akkor már talán el lehet engedni a kezét, mert már megáll a saját lábán. Ebben bízunk mi is. Ezért dolgoztunk, reméljük nem eredménytelenül!

Palántázás a Brezik Szociális Szövetkezetben

TANULMÁNYOK

Cserti Csapó Tibor - Orsós Anna

Mélyszegénység - gyermekszegénység - a cigányok/romák helyzete és esélyegyenlősége

BEVEZETÉS

A mindennapokban a szegénység fogalmát a legkülönbözőbb jelentéstartalommal használjuk. Legtöbbször a szegény jelzői értelemben használatos. A szegény anyagi és nem anyagi helyzet jelzője is lehet. Vonatkozhat egy emberre és emberek csoportjára is. Az, hogy kit és milyen esetben és miért tartunk szegénynek, minden esetben viszonylagos, mert nem egyértelműen beazonosítható, időről időre, helyről helyre változó.

A szegénység fogalma a tudományos életben is többféle tartalommal bír. Az elemzők egy része a szegénységet leszűkítve vizsgálja, és jövedelmi illetve anyagi szegénységről beszél, nem feledve, hogy az alacsony jövedelmi helyzet gyakran összekapcsolódik egyéb hátránytényezőkkel, pl. a nem megfelelő táplálkozással, egészségügyi hátrányhelyzettel, nem kielégítő lakásviszonyokkal. A II. világháború után Magyarországon sem a szegény kifejezést használták, hanem többszörösen hátrányos helyzetről illetve deprivációról beszéltek. Ez utóbbi fogalom a szakirodalomban leggyakrabban valamitől való megfosztottság értelemben használatos. A deprivált személy, család nélkülöz valamit, ami az adott társadalmi körülmények közt a többségnek rendelkezésére áll. Inkább relatív, mint abszolút értelemben megfogalmazható hátrányt jelent, amely megmutatkozhat anyagi jellegű javak nélkülözésében (autó, lakás, étel), de ennél tágabb körben is kezelhetjük, mint amit a hagyományos szegénység fogalomba beleértünk (pl. az egészségügyi ellátórendszerből való kirekesztettség, települési hátrányok a különböző

közjavarok elérésében). A szegénységnek nincs tehát mindenki számára elfogadott, örökérvényű definíciója.

Abszolút szegénységről akkor beszélünk, ha a vizsgált egyén, család a létminimum kategória alatt él, ezt leggyakrabban az egy főre jutó havi jövedelem értékében határozzuk meg. Relatív viszont a szegénység mértéke, ha a vizsgált személy elmarad a társadalomra jellemző átlagos viszonyoktól, pl. az egy főre eső havi jövedelem alacsonyabb, mint az átlagos havi jövedelem. (ANDORKA 2003)

A SZEGÉNYSÉG FOGALMÁNAK MÉRŐSZÁMAI, INDIKÁTORAI

Az Európai Unióban a szegénység mérésére egységes indikátorrendszert használnak, melynek alapjait a tagországok állam- és kormányfői a 2001-ben fogadták el. Az indikátorrendszer jelenleg négy területet fog át, melyek egyrészt a gazdasági, társadalmi és demográfiai változásokat mérik, továbbá a társadalmi befogadásra, a nyugdíjakra és az egészségügyi helyzetre vonatkoznak.

A szegénység mélységét, tehát a szegénységből való kikerüléshez szükséges erőfeszítés nagyságát mutató rés 2009-ben emelkedett a 2007-es értékhez képest, értéke közel 22% – minden korábbinál magasabb. A szegénység mélységének trendje 1992 óta tartó folyamatos emelkedést mutat, 2007-ben enyhe csökkenéssel. A szegénységi kockázat általános növekedése nagymértékben a gyermekes háztartásokban élők szegénységi kockázatának növekedésére vezethető vissza (GÁBOR – SZIVÓS 2010).

A **létminimum**, mint abszolút szegénységi küszöb meghatározása sok módszertani problémát vet fel: Ilyen kérdés a háztartási bevételek súlyozása a családtagok között, hiszen nyilvánvalóan bizonyos kiadások nem függenek össze a háztartástagok számával (fűtés, világítás, közös költség), míg mások igen (étkezés, ruházkodás, vízfogyasztás). A létminimumhoz szükséges kiadások körének meghatározása, az ún. fogyasztói kosarak tartalmának összeállítása, mi az a minimum ezekben a javakban, ami különböző társadalmi csoportokban nem feltétlenül ugyanazt az áru és szolgáltatás kört tartalmazza. S ezek az alapvető fogyasztási javak függenek az adott társadalom földrajzi és értékbeli, kulturális viszonyaitól is. (Pl. az északabbi országokban többet kell fűtésre, ruházkodásra költeni, ami a lakóköörülmények, fogyasztási javak terén minimumnak tekinthető Nyugat-Európában, az nem pont ugyanazt jelenti térségünkben, vagy pláne nem Ázsia, Afrika országaiban. Mindezen nehézségek ellenére megszületnek a statisztikai létminimum küszöbértékek. A **létminimum** kiszámításánál hazánkban az ún. normatív számítást használják.

Röviden összefoglalva a számítás az élelmiszer-fogyasztás aktuális értékének alapulvételén nyugszik. A KSH a számításaihoz az Országos Élelmezési- és Táplálkozástudományi Intézet által összeállított élelmiszerkosár tartalmának a figyelembe vételével végzi el. Tudni kell ezzel az élelmiszerkosárral kapcsolatban, hogy annak tartalma olyan szintű szükséglet kielégítését jelenti, ami társadalmilag még elfogadható. Tehát a mélyszegénység, az alultápláltság szintje ez alatt van.

A **létminimum összege** minden évben változik. Magyarországon például a létminimum 2012-ben **85 960 Ft volt (KSH)**, 2013 évre pedig 92-93 ezer Ft körül várható. A valóság az, hogy közel 4 millió ember él ma Magyarországon a létminimum szintje alatt. Ez az óriási szám annak ellenére lett ekkora, hogy nem egyszerűen beszorozták a létminimum összegét a család létszámával, hanem egy erre a célra kifejlesztett fogyasztásiegyseg-kulcsszámokat használtak a pontosság érdekében. Ez azt jelenti, hogy az első felnőtt családtag értéke 1, a többi felnőtté 0,75, az első 14 év alatti gyermeké 0,65, a másodiké, 0,5, a harmadiké és minden továbbié 0,4.

Problémát jelent hazánkban, hogy a minimálbér és a létminimum összege egyre távolabb kerül egymástól, ami mindenképpen negatív jelenség. A minimálbér 2013-ban 98 ezer Ft, aminek a nettója ugyanakkor nem több mint 64.190 Ft.

A szegénység relatív határaként megjelölt bruttó **átlagkereset** pedig Magyarországon a 2013 január-augusztus közötti időszakban a Központi Statisztikai Hivatal közlése alapján 227 900 forint volt.

MÉLYSZEGÉNYSÉG

Napjainkban egyre gyakrabban használt új fogalom a **mélyszegénység**. Nem csak tudományos fogalom a szociológiában, de a hétköznapi élet jelensége. Azt jelenti, amikor valaki vagy valakik tartósan a létminimum szintje alatt élnek és szinte esélyük sincs arra, hogy ebből önerőből kilépjenek (HAVAS 2012).

A mélyszegénység összetett jelenség, amelynek okai többek között szocializációs különbségek, iskolai, képzettségbeli és foglalkoztatottságbeli deficitekben mutatkoznak meg, és gyakran súlyos megélhetési zavarokhoz vezetnek. A mélyszegénység hatása a lakhatási, táplálkozási körülményekben, az érintettek egészségi állapotában is jelentkezik. A szegénység szempontjából meghatározó társadalmi jellemző a családok gyermekszáma, illetve a gyermekszegénység („a szegénység fiatal arca”: a szegények mintegy 30%-a 0–

17 éves korosztályhoz tartozik), valamint a falusi lakókörnyezet (a szegények több mint fele községekben él).

Ez az állapot az érintetteket nagyon gyorsan megbélyegzi és a társadalomból való kirekesztettségüket okozza.

A társadalmi leszakadás meghatározó részben tehát a szegénységgel összefüggő körülményekből fakad. A szegregáció mértéke, a társadalmi élet jelentős területeiről való tömeges kizáródás súlyos társadalmi probléma.

Ma Magyarországon minden harmadik ember (kb. 3 millióan) a szegénységi küszöb alatt él, közülük 1,2 millióan mélyszegénységben. A szegénységi kockázatok különösen sújtják a gyermekeket és a hátrányos helyzetű térségekben élőket. A cigányok/romák nagy többsége ehhez az utóbbi csoporthoz tartozik (STRATÉGIA 2011).

A gyakorlatban a mélyszegénység fogalmát azonosítják a cigánysággal. Ez nem más, mint az etnikai és szociális dimenzió összemosása, és ezzel a társadalmi kirekesztettségéből fakadó összes probléma „cigánykérdésként” való felfogása. Fontos azonban tudomásul venni, hogy a cigányság és a mélyszegénység két olyan halmazt képez, melynek van ugyan közös metszete, ám a kettő nem fedi teljesen egymást. Nem igaz, hogy minden mélyszegénységben élő ember cigány/roma. Az viszont kijelenthető, hogy a cigányok élete a mélyszegénységtől függetlenül is sokkal inkább terhelt az őket érintő diszkrimináció rejtett és nyílt dimenzióinak kíméletlen érvényesülése miatt.

GYERMEKSZEGÉNYSÉG

A korábbiakban a „szegénység új arcaként” nevezett fogalmak a gyermekek szegénységét joggal illetjük ezzel a jelzővel. Az elmúlt évtizedekben a fejlett országokban a szegénységgel kapcsolatos riasztó és növekvő tendenciára hívták fel a figyelmet a szociológusok, ez pedig az, hogy a szegény csoportba sorolt egyéneknek egyre nagyobb hányada fiatalkorú, gyermekkorú. Hazánkban is hasonló folyamatok látszanak kibontakozni. Amíg pl. az 1970-es években az 60 éves és annál idősebb népességnek jóval nagyobb százaléka tartozott a lakosság legalsó jövedelmi decilisébe²¹, addig az 1980-as 1990-es évek fordulójára már

²¹alsó jövedelmi decilis: A népesség azon egytizede, akik a jövedelmekből a legalacsonyabb értékben részesültek. A jövedelmek alapján sorba rakott egyének, családok alsó 10 %-a.

sokkal több 0-14 év közötti gyermek élt ilyen körülmények közt, mint a 60 év felettiek korcsoportjából. A rendszerváltás óta ez a tendencia tovább erősödött. Valószínűleg legerősebben demográfiai okokra vezethető vissza a jelenség. Az ugyanis közismert szociológiai tény, hogy az alacsonyabban képzett, szegényebb társadalmi rétegekben jellemzően magasabb a családok átlagos gyermekszáma, mint a jobban iskolázott, magasabb jövedelmű, jobb pozícióban lévő népességbe tartozó családok esetében. Ilyen módon statisztikailag nagyobb esélye van egy gyermeknek az előbbi szegénycsoportba tartozni.

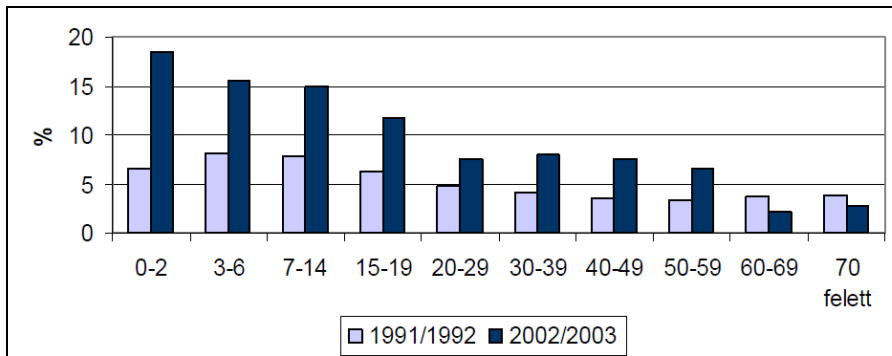
Korcsoport	A mindenkori létminimum alatt	A legelső jövedelmi kvintilisben²²	Az átlagjövedelem 50%-a alatt
0-2	54,5	38,1	22,8
3-6	41,8	29,2	11,7
7-14	42,3	31,4	16,4
15-19	41,5	29,9	15,9
20-29	34,5	18,8	9,5
30-39	36,4	24,7	13,4
40-49	31,3	18,4	9,3
50-59	28,3	13,8	11,3
60-69	16,1	7,6	7,4
70-x	16,7	10,2	9,1

A SZEGÉNYEK ARÁNYA KORCSOPORTONKÉNT MAGYARORSZÁGON KÜLÖNBÖZŐ SZEGÉNYSÉGI KÜSZÖBÖK HASZNÁLATA ESETÉN, 1994. (forrás: ANDORKA 2003)

Azt is el kell mondani, hogy a szegény, alacsonyan iskolázott, munkanélküli halmazokba tartozó lakosság és a hazai cigány népesség halmaza nagy területen átfedi, metszi egymást. Az is köztudott, hogy ez utóbbi csoportja társadalmunknak hagyományosan reprodukzívabb, több gyermeket vállal, mint a többségi társadalomra jellemző erősen csökkenő gyermekszám. Így a gyermekszegénység jelensége különösen érinti a cigány gyermekek körét.

²²alsó jövedelmi kvintilis: A népesség azon egyötöde, akik a jövedelmekből a legalacsonyabb értékben részesültek. A jövedelmek alapján sorba rakott egyének, családok alsó 20 %-a.

A legnagyobb szegénységi kockázattal a kisgyerekek (0-2 év), a többgyermekes családban (3 és több gyermek), illetve az egyszülős családban élő gyermekek rendelkeznek.

*SZEGÉNYSÉGI RÁTÁK VÁLTOZÁSA A KÜLÖNBÖZŐ ÉLETKORI CSOPORTOKBAN
MAGYARORSZÁGON (forrás: TÁRKI,
http://www.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/gyermekszegenyseg_-_tausz_katalin.pdf)*

A gyermekszegénység, akárcsak a szegénység általában, többdimenziós jelenség: a szegénység különféle dimenzióinak halmozódása együtt jár a gyermekek egészséges pszicho-szociális fejlődésének veszélyeztetettségével.

A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOKRÓL

A magyarországi cigányok létszámának megállapítására vonatkozóan a korábbi századokban több összeírás történt, azonban az adatok meglehetősen ellentmondásosak, ennek köszönhető, hogy a népszámlálási statisztikákban is rendkívül hiányosan szerepelnek. Mivel perifériára szorultan élnek, nehezen elérhetőek, egyértelmű paraméterekkel nem is meghatározható, kik ők. Többen, sokféle szempontrendszer alapján próbálták kategorizálni a cigány lét főbb jellemzőit, elfogadott és egységes definíció nem alakult ki.

Cigánynak lenni az évszázadok során meggyökeresedett különböző előítéletek miatt a társadalom egy része számára alacsony presztízsű dolognak számít. A cigányok többsége a többségi társadalomhoz tartozónak vallja magát, és rendszerint felveszi a befogadó állam nyelvét, illetve környezete vallását, mert csak az országok egy részében tekintik őket nemzetiségnek, mások

azonban anyaországgal nem rendelkezvén, az etnikai kisebbséghez sorolják magukat. Ez az egyik oka annak, hogy különösen nagy eltérések vannak mindenütt a világon a hivatalos népszámlálási és a tudományosan becült adatok között.

A CIGÁNY KISEBBSÉGRE VONATKOZÓ NEMZETISÉGI ADATOK A NÉPSZÁMLÁLÁSOKBAN (1949-2011)	
Év	Cigány nemzetiség
1949	37 598
1980	6 404
1990	142 683
2001	190 046
2011	308 957

(FORRÁS: MAGYARORSZÁG NEMZETISÉGI ADATAI. BUDAPEST, KSH)

A népszámlálási adatok a szociológusok felmérési eredményeitől jelentősen eltérnek. Ez minden nemzetiség esetében általánosan megfigyelhető jelenség. Tudjuk jól, hogy a bevallott nemzetiséget és anyanyelvet illetően változik az emberek álláspontja.

A Kemény István vezette szociológiai felmérés a magyarországi cigányok lélekszámát 1971-ben 320 000 főre becülte, az 1990-es évek elején közel félmillióra tette, ma a magyar népesség 6-8 százalékát teszi ki a cigányság a szociológusok szerint.

Év	Cigány nemzetiségűek száma	Anyanyelv (%-ban)			
		magyar	cigány	román	egyéb
1893	280 000	38	30	24	8
1971	270 000 – 370 000	71	21,2	7,6	0,2
1993	420 000 – 520 000	89,5	4,4	5,5	0,6
2003	520 000 – 650 000	39,8	32,8	11,5	15,9

ADATOK A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOK LÉLEKSZÁMÁRÓL ÉS ANYANYELVÉRŐL (FORRÁS: MAGYAR STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK 1985, KEMÉNY-JANKY 1971, 1993, 2003, KSH 1992.)

Már 1971 után is sokakat meglepett, hogy, az országban élő cigány népesség nagy része mintegy kétharmada (71%) magyar anyanyelvű – tehát nyelvileg asszimilálódott. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy sem a magukat magyar anyanyelvűnek, sem pedig a magukat csak magyarul beszélőknek, azaz magyar egynyelvűnek valló beszélők nem tekinthetők társadalmilag, etnikailag homogén csoportnak.

A magyarországi cigányok három nagy nyelvi csoporthoz tartoznak: a javarészt magyarul beszélő *romungrókhhoz* (akik magukat magyar cigánynak, zenész vagy muzsikus cigánynak mondják), a magyarul és romani nyelven egyaránt beszélő *oláh cigányokhoz*, valamint a magyarul és az archaikus román nyelven beszélő *beás cigányokhoz*.

A CIGÁNYSÁG TERÜLETI MEGOSZLÁSA

A cigány népesség területi elhelyezkedése igen jelentősen eltér az ország népességétől. Míg a cigányság bármely csoportjának kevesebb, mint 10 százaléka lakik a fővárosban, szemben a népesség 20 százalékával, addig a községekben lakik a cigányság 58–64 százaléka, szemben az országos 38 százalékkal” (HABLICSEK1999).

Az 1971-es kutatás adataihoz képest nagymértékben csökkent a telepen élők száma: 1971-ben a cigányok 65 százaléka, 1994-ben már csak 13,7 százalékuk élt elkülönült telepeken. Ez több tényezőnek köszönhető. A hetvenes évek közepétől az életszínvonal emelkedése, a cigányok foglalkoztatási helyzetének általános javulása sokat segített a nyomasztó lakáshelyzetben, de nagy szerepet játszottak a hatvanas években kezdődő telep-felszámolási programok és a hozzájuk kapcsolódó kedvezményes hitellehetőségek is, függetlenül ezen adminisztratív intézkedések egyéb káros hatásaitól.

A magyarországi három cigány csoport /beás, oláh cigány, romungró/ területi elhelyezkedése meglehetősen egyenlőtlen eloszlásban található. A beás cigányok döntő többsége a dél-dunántúli megyékben lakik; ebben a régióban arányuk megközelíti a teljes cigány népesség 30 százalékát, a régió két megyéjében, Baranya és Somogy megyékben pedig a cigányok többségét képezik. Más régiókban beásul beszélő cigányok csak jelentéktelen számban fordulnak elő.

A magyar és a romani nyelvet beszélő cigányok eloszlása egyenletesebb. Magyar anyanyelvű cigányok teszik ki a legtöbb régióban a cigányok háromnegyed részét; egyedül a dél-dunántúli régióban süllyed arányuk 50 százalék alá. A romani nyelvjárásait beszélő cigányok aránya valamennyi régióban 20-25 százalék.

A CIGÁNYOK ELNEVEZÉSE

A magyarországi cigányok többnyire elfogadják a 'cigány' népvét, ugyanakkor a három fő cigány csoport mindegyike elhatárolja, megkülönbözteti magát a másiktól. Ennek eredményeképp a magyarországi cigányság jelentős része – pl. az oláh cigányok „romának”, a romungrók és a beások többsége – „cigánynak” nevezik magukat, nem „romának”, mindazok ellenére, hogy a közéletben és a politikai szóhasználatban egyre nagyobb teret nyer a „roma” elnevezés, mely a romaniban etnikailag jelölt, azaz csak az adott etnikai

alcsoporthoz tartozókra utal, jelentése 'roma férfi', 'férj'. (A kifejezés nőnemű párja a 'romnji' 'roma nő, asszony', 'feleség'.)

Bár megoszlik a vélemény a terminusok használatát illetően, az egyre jobban terjedő cigány/roma egyenrangú használata mindenki számára megoldást jelenthet.

JÖVEDELMI ÉS VAGYONI HELYZET

A szegénység szociológiai meghatározása esetén a végső mérőeszköz legtöbbször a jövedelem. Szegénynek kell tekinteni egy személyt, egy családot, illetve egy embercsoportot abban az esetben, ha a rendelkezésükre álló erőforrások (anyagi, kulturális, társadalmi) oly mértékben korlátozottak, hogy kizárják őket a minimálisan megkövetelhető életformából.

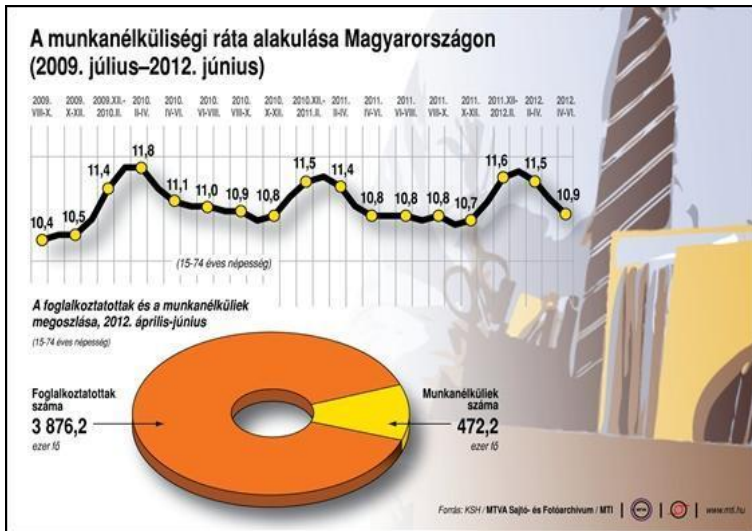
A folyamatosan csökkenő és gyorsan öregedő népesség miatt a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, köztük a cigányok/romák kizáródásának gazdasági és költségvetési költségei különösen akut problémát jelentenek. Magyarország népessége 2021-re 3,2 százalékkal is csökkenhet a 2009. évihez képest, miközben a 65 éves és idősebb népesség aránya 20,6 százalékra nő. Ezek a népesedési folyamatok az egyre csökkenő munkavállalási korú népességre különösen magas terheket rónak, mert velük párhuzamosan a nyugdíjrendszer és az egészségügy kiadásainak nagyobb mértékű növekedése várható. Ez a helyzet csak egy olyan munkavállalási korú népesség segítségével lesz javítható, amelyben minden közösség teljes egészében részt vesz a munkaerőpiacon (STRATÉGIA 2011).

A KSH 2001-es adatai szerint 2010-ben az egy főre jutó bruttó jövedelem 1 145 614 forint volt, a nettó pedig 939 396 forintot tett ki. Bár az adózók zömének emelkedett a jövedelme az előző évhez képest, elsősorban a magasabb jövedelműek jártak jobban. Továbbra is jelentősek a területi egyenlőtlenségek: a munkanélküli-ellátás, valamint az egyéb szociális jövedelmeken belül a rendszeres segély aránya Magyarországon még mindig az észak-alföldi és az észak-magyarországi régióban a legmagasabb, ahol a szegénység elsődleges oka továbbra is az alacsony foglalkoztatottság és a hozzá szorosan kapcsolódó alacsony iskolázottság.

A Központi Statisztikai Hivatal 2012. júniusi jelentése szerint a munkanélküliek száma az év második negyedévében 472 ezer volt, ami 12 ezer fővel volt több, mint egy évvel korábban.

A cigány népesség esetében az általános gazdasági és munkaerő-piaci tendenciákon túl még egy sor olyan tényező is nehezíti a helyzetet, amelyek vagy pusztán az etnikai hovatartozásból erednek, vagy közvetetten a

cigányok/romák sajátos szociológiai jellegzetességeinek következményei. 1993-ban a cigány munkavállalók keresete a nem cigányokénak 80,81%-a volt átlagosan. (Újabb összehasonlító vizsgálatról nem tudunk, de nem valószínű, hogy ez a tény változott volna az azóta eltelt évtizedekben.)

AZ ELMÚLT HÁROM ÉV MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTÁJA 2009-2012-IG (FORRÁS KSH 2012.)

Területi összehasonlításban elmondható, hogy összességében egy budapesti foglalkoztatott többet keres, mint vidéki társa, s a városokban élők fizetése is magasabb a falvakban jellemző átlagkeresetnél (legyen a munkavállaló cigány, avagy nem cigány származású) köszönhetően a településhierarchia különböző fokain elhelyezkedő települések eltérő gazdasági helyzetének, foglalkoztatói potenciáljának. Így az egyes településtípusokban élő cigány népesség átlagkeresete is függ e potenciáltól, s mint az alábbi táblázatban megfigyelhető, az összmagyarországi átlagkeresetektől legkevésbé a legjobb munkapiaci adottságú fővárosban marad el, s a legnagyobb lemaradás attól a kevés munkahellyel rendelkező falvakban élők között. Az is látszik azonban, hogy azonos településtípusban élő cigány és nem cigány munkavállalók között is lemaradás tapasztalható a cigányok rovására, tehát az ő kereseti viszonyait nem csak a térség, a település gazdasági, foglalkoztatási helyzete, munkaerő-túlkínálata, vagy éppen hiánya befolyásolja, de lehet egyfajta etnikus tényezőt is

feltételezni az adatok mögött. A községbeli cigány munkaerő lemaradása a nem cigányok falvakban jellemző keresetétől kisebb, mint a budapesti fizetések cigány – nem cigány viszonylatában. Legnagyobb a lemaradás a vidéki városokban dolgozók esetében volt kimutatható. Összjövedelem tekintetében viszont a vidéki városok és falvak cigány lakossága nem mutat jelentős eltérést, bár a városokban élők munkából származó jövedelme mintegy 40%-kal magasabb a falusi lakosságénál, e jövedelemtípus eltéréseit az egyéb bevételek (segélyek, TB ellátások, stb.) tompítják, mert úgy tűnik, ezek jelentősége és nagyságrendje magasabb a falvakban élők esetében. A fővárosban és környékén más a helyzet, Itt csupán a háztartások 17%-ban nincs kereső és 30%-ukban minden, a háztartásban élő felnőttnek van munkajövedelme. Keményék a munkából származó jövedelmekben 6 és félszeres pozitívumot tapasztaltak a fővárosiak körében, s habár a segélyek, egyéb támogatások, nyugdíjak összege itt sem magasabb, összességében az egy főre eső összes jövedelemben e régióban 90%-os többletet lehetett kimutatni a keleti megyékben élők bevételeihez képest (KEMÉNY, 1998.)

	Az összmagyarországi átlagkeresetek %-ában	Adott településtípusban a nem cigányok átlag-keresetének %- ában
Budapest	97,16	83,16
Egyéb város	83,99	72,89
Községek	76,07	94,14

A CIGÁNY ÉS NEM CIGÁNY KERESETEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA TELEPÜLÉSTÍPUSONKÉNT (1993.) (FORRÁS: KEMÉNY I. 1998.)

A 2003-as vizsgálat során a háztartások 56%-ában nem volt olyan személy, akinek rendszeres munkából származó jövedelme lett volna. Ekkor az ország teljes népességében az egy főre jutó havi jövedelem átlagához képest Keményék a cigány háztartásokban a teljes népességének 34,8%-át becsülték. A cigány háztartások 82%-ban az összes jövedelem nem érte el a KSH által számított akkori létminimumot sem, s 56%-ban a lakosság legalsó jövedelmi *tizedéhez (decilis)* tartoztak. A falusi cigány családok helyzete különösen hátrányos, e családok 37%-ában nem volt 1991-ben munkaviszonyból származó

jövedelem, ebből 18%-ban semmiféle rendszeres jövedelem. 1993-ban már a cigány családok 57%-a nem rendelkezett munkaviszonyból származó jövedelemmel és kb. ugyanakkora hányada semmiféle rendszeres jövedelemmel. Ebben a tendenciában jól látszik a rendszerváltozást követő gazdasági átalakulás cigányokat erősen érintő következménye, a munkahelyek elvesztése, s ez a folyamat azóta sem állt meg.

	1991	1993
Egy kereső	19,3	9,4
Több kereső	43,6	31,3
Nem volt kereső	30,1	51,6
Ellátatlan családok	7,0	7,7

A (FALUSI) CIGÁNY CSALÁD "KERESŐ" STÁTUSÁNAK VÁLTOZÁSAI (%) (FORRÁS: KEMÉNYI. 1998.)

A jövedelmek regionális különbségei természetesen az adott területi egység átlagos fejlettségének, gazdasági erőforrásainak tükrében értelmezhetők. Keményék azt tapasztalták 2003-as felméréseik során, hogy a keleti megyékben a háztartások 73 százalékában nem volt egyetlen kereső sem, ugyanakkor a Dunántúlon ez az arány az 56%-ot közelítette csak, miután ez a területe az országnak jobb munkaerőpiaci adottságokkal, nagyobb munkahely kínálattal rendelkezik. Ennek következtében a Dunántúlon 2,9-szer nagyobb volt az egy főre eső munkából származó jövedelem nagysága a cigány népességnél, mint Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Békés megyék cigány lakossága esetében. Azonban a keleti régióban a magasabb arányban megjelenő nyugdíjak, támogatások kompenzáló hatása összességében csökkentette a munkajövedelmekben kirajzolódott eltérést. Így a Dunántúli cigányságnál az egy főre jutó összes jövedelem csak 22%-kal volt magasabb a keleti országrészen tapasztaltnál. Regionális bontásban is azonban egy-egy területi egységen belül mindenütt alacsonyabb átlagkereseteket figyelhetünk meg a cigány munkaerő körében a nem cigányok átlagkereseteihez viszonyítva. Legnagyobb lemaradást a nem cigány munkavállalók fizetéséhez képest az Alföldön regisztráltak, majd a Nyugat-Dunántúl következik. Viszonylag jobb a helyzet Észak-Magyarország, a Dél-Dunántúl területén és a legkisebb lemaradás

a Budapesti-iparvidék dolgozói között volt jellemző. Jól tudjuk, a hivatkozott vizsgálat óta eltelt tíz év, ám e tekintetben sem volt tapasztalható semmiféle markáns változás, ami az egyes régiók gazdasági potenciálját, azok rangsorát átrendezte volna.

	Az összmagyarországi átlagkeresetek %-ában	Adott régióban a nem cigányok átlagkeresetének %-ában
Kelet	75,30	80,00
Alföld	80,94	61,77
Bp-i iparvidék	94,13	89,67
Észak	74,81	87,96
Dél-Dunántúl	79,13	89,32
Nyugat	69,65	78,61

A CIGÁNY ÉS NEM CIGÁNY KERESETEK ELTÉRÉSEI RÉGIÓNKÉNT (1993.) (FORRÁS: KEMÉNYI. 1998)

Az iskolai végzettség is erősen szórja az átlagkeresetre vonatkozó mutatószámokat. A 8 általánost végzetek között a legnagyobb a lemaradás (ebbe a végzettségi kategóriába tartozik ugyanakkor a cigány munkavállalók csaknem fele), a szakmunkások esetében alig van lemaradás, míg a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők (középfelső-, felsőfokú végzettség) látszólag az átlagkereset meghaladja a nem cigány munkaerőét, ám a felmérés e végzettségi kategóriákban olyan szűk csoporttal dolgozott a cigány munkaerőn belül, hogy adatai torzíthatnak, semmiképpen nem reprezentatívak.

	Az összmagyar-országi átlagkeresetek %-ában	Adott végzettségük között a nem cigányok átlagkeresetének %-ában
0-7 osztály	69,68	103,76
8 általános	74,88	86,24
Szakmunkás	93,59	97,03
Gimnázium, szakközépiskola	117,85	109,06
Főiskola, egyetem	180,18	125,28

A CIGÁNY ÉS NEM CIGÁNY ÁTLAGKERESETEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA ISKOLAI VÉGZETTSÉG ALAPJÁN (1993). (FORRÁS: KEMÉNY I. 1998)

A kereseti különbségek nem jellemzik azonban kellően a jövedelmi különbségeket, hiszen:

- A cigány népességben belül kisebb az aktív keresők aránya (nagyobb az átlagos gyerekszám, amely közvetlenül növeli az inaktív arányát, ezenkívül közvetetten csökkenti a többgyerekes anyák munkavállalási hajlandóságát).

- A munkanélküliség is jobban sújtja a cigányokat.

A megélhetési nehézségek miatt ezért a cigány munkaerő kénytelen más megélhetési források után nézni. Kérdés, hogy az egyéb jövedelemforrások (vállalkozás, állami/önkormányzati szervek által folyósított nem munkajellegű jövedelmek) képesek-e ezt a szociális hátrányt csökkenteni?

1993-ban Magyarországon a háztartások tagjainak 3%-a volt egyéni vállalkozó, a cigányoknál csak 1,43% volt ez az arány (2003-ban 1,3%).

Sokkal jellemzőbb a nem főállású tevékenységből származó jövedelem: gyűjtögetés, kereskedés, bér munka.

Az átlagos cigány háztartás jövedelmei 1993-ban 31,8%-ban keresetektől, 1,41%-ban vállalkozói bevételekből, 3,19%-ban nem főállású tevékenységből eredő bevételekből 65,58%-ban nem munka jellegű jövedelmekből tevődtek össze. Összehasonlításként: a rendszerváltozás előtti egy átlagos háztartás jövedelmei a következőképpen alakultak: keresetektől

54,59%, vállalkozói bevételekből 4,29%, nem főállású tevékenységből 9,15%, nem munka jellegű jövedelmekből 31,96% (DUPCSIK 1997).

Az adott gazdasági, kereseti, munkaerő-piaci viszonyok között a túlélésnek többféle alternatívája lehet:

- *A legális gazdaságba való visszajutás/visszajuttatás*: Ez belátható időn belül nem reális esély.

- *A jóléti rendszerek igénybe vétele*: Ezekből azonban megélni nem lehet, ráadásul a szociális segélyek piacán a cigányság a közhiedelemmel ellentétben sosem volt különösebben esélyes.

A cigány lakosság (a magyarországi lakosság 4,22%-a) a nem munkajellegű jövedelmi juttatások 2,9%-át kapták 1993-ban.

Nyugdíjak	1,16
Szociális, vagy átmeneti segély	0,94
Rendszeres szociális segély	26,15
Munkanélküli járadék	2,23
Munkanélküliek jövedelempótló támogatása	28,31
Lakásfenntartási támogatás	10,48
Gyed	2,54
Gyes	8,97
Családi pótlék	6,89
Árvaellátás	31,21
Összesen	2,9

CIGÁNYJÖVEDELMEK AZ ÖSSZLAKOSSÁGI JÖVEDELEM %-ÁBAN (FORRÁS: KEMÉNY, 1998)

- *A háztartás gazdaság kiépítése:* Ám a falusi cigányoknak csak kis hányada kötődött korábban a mezőgazdasághoz, földterülettel, mezőgazdasági tapasztalatokkal, szakértelemmel nem rendelkeznek. 2003-ban a cigány háztartásoknak csupán 30,8%-ában folytattak valamilyen háztáji gazdálkodást, növénytermesztést, állattartást, vagy mindkettőt. Ennek lehetősége is eltérő a különböző településtípusokban.

- *A nem piaci védekezési stratégiák:*

a) *kölcsön felvétele:* Ám a cigány lakosság nagy része nem hitelképes, nincs olyan tulajdonfedezete például, amelyre banki kölcsön esetén jelzálogjogot lehetne írni, nincs havi rendszeres jövedelme. A hitelfelvétel tehát a bankok hiányában kimerül a boltokban való könyvre vásárlás, az uzsorások, vagy a tradicionális cigány szolidaritás terén (a rokonság a rendszertelen jövedelmek gyűjtőhelye és újraelosztó központja).

b) *fizetési kötelezettségek megtagadása a szolgáltatók felé*

c) *az informális szektorba való bekapcsolódás (fekete gazdaság).*

Tóth Pál szerint a falusi cigányság körében a túlélésnek a legfontosabb módja ez utóbbi, az informális szektorba való bekapcsolódás. Általában a piacgazdasági viszonyok között a munkaerő azon része, amelyet a modern tőkés gazdaság nem képes integrálni, e szektorban találja magát. mondják ezt önfenntartó szektornak, a szegénység gazdaságának, piac alatti gazdaságnak és Magyarországon feketegazdaságnak is (TÓTH P. 1997).

A lehetséges tevékenységek széles skálán mozognak: gyűjtögetés, zsákmányolás (halászat, vadászat, csiga, gyógynövény, erdei gyümölcsök...), betakarítás után a mezőgazdasági táblákon maradó termény böngészése, "szedd magad!" akció keretében szedett termények későbbi értékesítése, alkalmi és bérmunka, szolgáltatások (háziiparosok, fuvarozás, zenélés, "szocpolos" lakásépítés, ipari termelés (kosárfonás, teknő-, faáru-készítés, vályogtégla-vetés...), mezőgazdasági termelés, kereskedelem, "banki " tevékenység (kölcsönfolyósítás uzsorakamatra), szociális ellátás (hajléktalanokat, rászorulókat nyugdíjuk, vagy egyéb járandóságuk és munkájuk fejében szálláshoz, étkezéshez juttatnak), közvetítói tevékenység (közvetítói jutalékért) stb. (SZUHAY 1999).

	Átlagos háztartás jövedelmi szerkezete (%)	Átlagos cigány háztartás jövedelmi szerkezete (%)
Keresetek	54,59	31,80
Vállalkozói bevételek	4,29	1,41
Nem főállású tevékenységből eredő bevételek	9,15	3,19
Nem munkajellegű jövedelmek	31,96	63,58
Nyugdíj	20,38	16,06
Segélyek, támogatások	0,81	14,75
Családi pótlék	6,43	24,29
Gyed	0,86	1,54
Gyes, gyet	0,66	2,61
Munkanélküli járadék	2,80	4,32
összesen	100,00	100,00

ÁTLAGOS CIGÁNY ÉS NEM CIGÁNY HÁZTARTÁSOK JÖVEDELMI SZERKEZETE 1993)
(*FORRÁS: KEMÉNY 1998.*)

Egy átlagos magyarországi háztartás tagjának nettó bevételhez képest 1993-ban a cigányok esetében az átlagbevétel 46,72%-avolt kimutatható.

A tömeges munkanélküliség szükségszerű velejárója, hogy a cigány családok tömegei maradtak kereső nélkül. A munkanélküli ellátási rendszer létrehozta azt a képzetet, hogy az időszakos munkanélkülieket egy jövedelembiztosító mechanizmus óvja. Ez igaz, ha időszakos munkanélküliségről van szó és olyan munkanélküliekről, akik nem a

minimálbér körüli átlagkeresettel estek ki a munkaerő-piacról, a cigány munkavállalók esetében azonban a tartós munkanélküliség jellemző.

FOGLALKOZTATOTSÁG, MUNKAERŐ-PIACI INTEGRÁCIÓ

A statisztika a munkavállalási életkort a 15. év betöltésétől számítja, felső határa nem egységes, nincs összefüggésben a munkajogi kategóriákkal. Hagyományosan az 59. betöltött életév volt a felső korhatára a munkavállalási életkornak, de az 1990-es évektől a nemzetközi gyakorlathoz igazodva 74 évben húzták meg a felső határt.

A társadalom összetételét a gazdasági aktivitás szempontjából is vizsgálni szoktuk. A gazdaságilag aktív népesség a foglalkoztatottakból és a munkanélküliekből tevődik össze. A nemzetközi ajánlásoknak megfelelően foglalkoztatottnak minősül minden 15 éves és idősebb személy, aki az adatfelvétel időpontját megelőző héten legalább egy órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy rendszeres foglalkozásától (pl. betegség miatti távollét vagy fizetett, illetve fizetés nélküli szabadság miatt) csak átmenetileg volt távol. Jövedelmet biztosító munkának számít annak jogi kereteitől függetlenül minden olyan tevékenység, amely pénzjövedelmet vagy természetbeni juttatást biztosít.

Ez alapján a következő megoszlási kategóriákat alkalmazzuk: Aktív kereső az a személy, aki kereső tevékenységet folytat és e tevékenységéből jövedelme származik, a tevékenységet nem nyugdíjasként végzi, s jövedelmét nem gyermekgondozási díjként, vagy egyéb más jogcímen kapja. Jövedelmet biztosító munka a jogi keretektől függetlenül minden olyan tevékenység, amely pénzjövedelmet, vagy természetbeni juttatást biztosít, ide tartozik a klasszikus foglalkozásokon, munkaviszonyokon, vállalkozói engedéllyel végzett tevékenységeken túl a háztartásban, vagy ahhoz kapcsolódó családi vállalkozásban végzett rendszeres segítő családtagi tevékenység is. Aktív keresőnek számít az a foglalkoztatott is, akik a nyugdíjjárulék, GYED, GYES mellett dolgoznak, de nem tartoznak bele a munkanélküli járulék mellett munkát vállalók.

Munkanélküli az a személy, aki tudna, képes lenne dolgozni; aktívan keres magának munkát; egy hónapnál hosszabb ideje nincs munkája. A munkanélküli regisztrált, ha a munkaügyi szervezetnél rögzíti ebbéli státusát. Munkanélküli ellátásban részesülők mindazok, akik munkanélküli járadékot, segélyt vagy jövedelempótló támogatást kapnak.

A gazdaságilag nem aktív népesség inaktív keresőkből és eltartottakból áll.

Inaktív keresőnek azok a személyek számítanak, akik nem dolgoznak aktív keresőként, de rendelkeznek önálló jövedelemmel más jogcímen (nyugdíj, gyermekgondozási díj, egyéb járadék). Ide tartoznak a munkát nem keresők és a nem munkából származó jövedelemből élők is.

Az eltartott kategóriát végül azok alkotják, akik a fenti három csoport egyikébe sem tartoznak bele és megélhetésükről más gondoskodik (legyen az magánszemély vagy intézmény).

A munkanélküli ellátások kezdetben viszonylag magas jövedelempótlást jelentettek az időszakos munkanélküliséggel sújtott, regisztrált munkanélküliek számára. A cigányok/romák azonban ezekből az ellátásokból is csak igen mérsékeltet részesedtek. Ennek okai: Sokan közülük még az állítások hatályba lépése előtt munkanélkülivé váltak, igen magas közöttük a nem regisztráltak - s ily módon ellátásra nem jogosultak - aránya, a munkabérből származtatott ellátások pedig a cigányok/romák minimálbér körül szóródó munkabére miatt igen alacsony szintűek (GERE 2000).

Az elmúlt években a magángazdaságok számának jelentős növekedése alig érintette az állami szektorból szinte teljesen kiszorult cigány munkaerőt. A nem cigány/roma vállalkozók egyáltalán nem akarnak cigányokat/romákat foglalkoztatni, saját vállalkozást pedig életkörülményeik, tőkeszegénységük, hitelképtelenségük, információs hiányaik miatt igen ritkán tudnak indítani (GERE 2000).

A munkaerő-piacról való kiszorulás egyéni és közösségi stratégiák kidolgozását teszik lehetővé. Ez egyaránt érinti a legális jövedelemszerzés, a megélhetés szempontjait ugyanúgy, mint a munkamegosztásban elfoglalt autentikus státuszok körét. Míg a nem cigányok esetében a munka-jövedelemből származó keresetek képezik a háztartások bevételeit, addig a cigányok esetében a nem munka jellegű jövedelmek a túlsúlyosok. Ez utóbbiak körébe tartoznak a szürke-feketegazdaságban végzett illegális, adózatlan munkák, amelyeket a szakirodalom egyaránt hív informális, árnyékgazdaságnak, önfenntartó szektornak és piac alatti gazdaságnak egyaránt attól függően, hogy milyen szempont alapján minősíti.

A nem főállású tevékenységből származó jövedelem túlnyomórészt gyűjtögetésből, bönghésésből, guberálásból és kereskedésből származik.

A cigányság körében a vállalkozói lehetőségek csak rendkívül kismértékben kihasználtak. Ez adódik képzettségi körülményekből, hiszen egy vállalkozás ügyvitel, számviteli, adózási, adminisztrációs kötelmei feltételezik alapképzettségek meglétét.

A MUNKAERŐPIACI SIKERTELENSÉG OKAI

A következőkben több társadalmi jelzőszám mentén bontva vizsgáljuk meg a munkaerőpiaci adatokat. Több elemét lehetne kiemelni a hátrányos helyzetű és/vagy cigány/roma népességet sújtó elhelyezkedési nehézségeknek.

1. Egyrészt magyarázhatjuk az alacsonyabb szakképzetlenséggel a jelenséget, s a gazdasági válság kibontakozásával a létszámleépítés, a racionalizálási folyamat e szakképzetlen réteget érte utol legelőbb.

Iskolai végzettség szerint	Nem cigányok/romák	Cigányok/romák
0 osztály	-	96,10
1-7 osztályt végzettek	23,1	88,12
8 osztályt végzettek	17,5	77,23
Szaktanulmányokat végzettek	15,6	63,80
Középiskolát végzettek	9,9	57,02
Felsőfokú végzettség	2,9	54,55

A REGISZTRÁLT MUNKANÉLKÜLSÉGI RÁTA ALAKULÁSA A MAGYARORSZÁGI CIGÁNY/ROMA ÉS NEM CIGÁNY/ROMA NÉPESSÉG KÖRÉBEN ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINT (1993 DECEMBER)(FORRÁS: MAGYAR TUDOMÁNY 1997 JÚNIUS)

Az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci sikeresség összefüggéseire az előző fejezetben már felhívtuk a figyelmet. Az összefüggést mutatja az adatsor, hogy az egy osztályt sem végzett romák 9%-ának volt munkája az 1990-es évtized első éveiben, az 1-7 osztályt végzettek 11,82%-a dolgozott csak. A 15

év feletti cigányság egészénél 19,59% volt a munkahellyel rendelkezők aránya (DUPCSIK 1997).

A munkaerő-piaci helyzetnek mindenképpen egyik legfontosabb eleme tehát a képzettség, iskolai végzettség. Jól mutatja ezt a következő táblázat, ahol megfigyelhető, hogy mind a cigány, mind a nem cigány populációnál az iskolázottság növekedésével csökken a munkanélküliség (úgy a regisztrált munkanélküliségi ráta, mint a felmérésekből származó nem hivatalos adatok a tényleges foglalkoztatottságról).

Az iskolai végzettség különbségei azonban önmagukban nem indokolják a cigány és nem cigány népesség közötti, azonos iskolázottságú rétegen belüli jelentős eltéréseket.

2. Fontos eleme a munka világában való sikerességnek az életkor is. A rendszerváltozás után kialakult piacgazdasági körülmények között jelentősen felértékelődött a fiatal, mobilis, rugalmasabb munkaerő és csökkent az idősebb munkavállalói réteg értéke. Mindkét népcsoportnál a harmincas korosztály foglalkoztatottsága a legmagasabb, a negyveneseknél már csökken és jelentősen visszaesik az 55 év felettiéknél.

Kemény összehasonlító adatai a cigány és a nem cigány népesség foglalkoztatási szerkezetének korcsoportos összehasonlításáról a következőket mutatják.

A cigány/roma és nem cigány/roma fiatalok (15-19 éves korosztály) adataiban hasonlóan alacsony foglalkoztatottsági és hasonlóan magas inaktivitási arányok figyelhetők meg, e hasonlóságok mögött mégis alapvető különbségekre mutat rá KEMÉNY István (1998). E korosztály nem cigány fiataljainak 70%-a tanuló, mégpedig 55% középiskolás, 5% főiskolás, vagy egyetemista és 6% általános iskolás, ők alkotják a jelentős számú inaktív réteg többségét. A cigány fiataloknál csak 25% a tanulók aránya (s, ebből középiskolába 3,4% jár). A 30 év felettiéknél már elenyésző a tanulók aránya, a nem cigány népességben jóval alacsonyabb inaktivitás figyelhető meg, mint a cigány népességben. Az e korcsoportokba tartozó cigány munkaerő jelentős része tehát nem aktív munkaviszonyból él, hanem inaktivitása folytán különféle juttatások képezik bevételeiket. Az inaktívak köre a teljes népesség 50 év feletti csoportjánál emelkedik, itt már az előnyugdíjak is növelik a részesedést. A cigányok megfelelő korú csoportjában viszont jóval alacsonyabb az inaktívnak számító személyek részesedése, e korosztály jelentős része egyik vizsgált kategóriába sem sorolható be, valószínűleg eltartottak.

Korcsop- port	Nem cigány népesség ²³			Cigány népesség ²⁴		
	Foglalkoz- tatott	Munka- nélküli	Inaktív	Foglalkoz- tatott	Munka- nélküli	Inaktív
15-19 év	16	5	79	16	11	73
30-39 év	75	11	14	28	30	42
40-54 év	72	9	19	24	20	56
50-59 év	26	3	71	9	3	23

*A FOGLALKOZTATOTTSÁGI SZERKEZET ALAKULÁSA A CIGÁNY/ROMA ÉS NEM CIGÁNY/ROMA NÉPESSÉG KÜLÖNBÖZŐ KORCSOPORTJAIBAN (1993. DECEMBER)
(FORRÁS: MAGYAR TUDOMÁNY 1997 JÚNIUS, KEMÉNY 1998.)*

A táblázat jól mutatja az ország nem cigány népességének, illetve a cigány/roma népességnek gazdasági aktivitásbeli eltéréseit életkor szerinti bontásban. A 15-19 éves korosztály túlnyomó többsége (70%) a nem cigány populációból még tanul, kisebb részük dolgozik, s csak keveseket érint a munkanélküliség. Ezzel szemben bár a cigány fiatalok hasonló arányban inaktívak, de csak 25%-uk tanul, s közöttük a munkanélküliségi ráta több mint duplája a korosztály átlagának. A legaktívabb munkaképes korban lévő korosztályt (30-54 év) jóval magasabb munkanélküliségi, inaktív és alacsonyabb foglalkoztatottsági arány jellemzi a cigány népességben, mint a nem cigány populációban.

Hozzá kell azonban a statisztikai adatokhoz tennünk, hogy az inaktív személyek egy része valójában munkanélküli. Ténylegesen a 15-19 éves cigány/roma fiataloknál a munkanélküliségi ráta 48% - ebből a regisztrált munkanélküli 11%, a nem regisztrált 37%. A megélhetési, családalapítási

²³ Az 1993. év végi munkaerő-felmérés alapján

²⁴ Kemény István 1993-94-es országos kutatása alapján

nehézségeken túl (hiszen a roma fiataloknál a házasságkötés, családalapítás időpontja korábbra tehető) súlyos személyiségtorzulási zavarokat is okoz, ha a pályakezdő fiatal munkanélküliként éli mindennapjait.

3. A képzettség, valamint az életkor mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül harmadik tényezőként a területi, lakóhelyi tényezőt sem. A cigányság nagy része az északi, keleti, alföldi régióban, vagy a Dél-Dunántúlon él, ahol a munkanélküliségi ráta eleve magasabb. A cigányok/romák 40%-a abban a két megyében él, amelyek a foglalkoztatottság, munkanélküliség szempontjából az átalakulás éveinek legkedvezőtlenebb mutatóit produkálták (Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) (GERE 2000).

	1971	1978	1987	1993	2003
Bp.-i iparvidék	90,0	81,4	75,4	40,5	57,7
Kelet	74,8	76,2	68,4	18,4	14,2
Alföld	81,8	72,0	71,8	23,7	23,8
Észak	90,8	81,1	80,8	22,9	19,7
Dunántúl	88,9	77,2	73,9	36,6	31,5

A CIGÁNY FÉRFIAK FOGLALKOZTATOTTSÁGA ÉS ANNAK VÁLTOZÁSAI AZ AKTÍV KORÚ NÉPESSÉG %-ÁBAN REGIONÁLIS BONTÁSBAN (FORRÁS: KEMÉNY – JANKY – LENGYEL, 2004.)

A régiók szerinti bontás jól mutatja az egyes országrészek gazdasági helyzetét a rendszerváltozást követő években (ez a különbség napjainkra sem enyhült, inkább élesedett a budapesti agglomeráció, illetve Nyugat-Magyarország kedvezőbb helyzete az ország keleti területeihez képest).

Mind a nem cigány, mind a cigány csoportban alacsonyabb munkanélküliségi rátákat találunk a főváros környékén és a Dunántúlon, s az országos mutatóknál súlyosabb gondokkal kell szembe nézni a Dunától keletre eső megyékben. Az eltérés azonban a nem cigány, illetve a cigány munkaerő munkanélküliségi adataiban az azonos országrészben élők között is jelentős, s ez nem magyarázható a régiók fejlettségbeli különbségeivel, gazdasági szerkezetével.

Régió	%
Közép-Magyarország	8,7
Közép-Dunántúl	9,4
Nyugat-Dunántúl	6,8
Dél-Dunántúl	12,7
Észak-Magyarország	16,8
Észak-Alföld	13,1
Dél-Alföld	10,4

A MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA ALAKULÁSA MAGYARORSZÁG RÉGIÓIBAN 2011. IV. NEGYEDÉVÉBEN (FORRÁS: KSH GYORSJELENTÉSEK)

Regisztrált munkanélküliségi ráta	Nem cigányok/romák	Cigányok/romák
Budapesti iparvidék	9,9	36,5
Dunántúl	11,6	42,6
Kelet-Mo.	17,1	58,9
Észak-Mo.	16,6	59,0

A REGISZTRÁLT MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA (1993. DECEMBER) AZ AKTÍV KORÚ NÉPESSÉG %-ÁBAN REGIONÁLIS BONTÁSBAN (FORRÁS: KEMÉNY. 1998.)

4. Mindenképpen meg kell említeni a lakóhelyi hátrányokat, mint a településhierarchia különböző szintjein álló lakóhelyek eltéréseiben megfogalmazódó adottságokat is az ott élők álláskeresői esélyeire, munkaerőpiachoz való kapcsolódási lehetőségeire erősen ható tényezőt. Hiszen

amint már említettük, a cigány népesség 60%-a falun, ezen belül 40 % aprófalvakban lakik, ahol eleve kevés volt a munkahely, s a piacgazdaságra történő áttérés időszakában a cégek is elsősorban vidéki telephelyeiktől igyekeztek megszabadulni a versenyképesség megtartása érdekében.

		Falu	Város	Budapest
Férfiak	Van munkája	19,9	27, 9	64,8
	Nincs munkája	80,1	72, 1	35,2
Nők	Van munkája	9,2	15, 2	36,9
	Nincs munkája	90,8	84, 8	63,1

RENDSZERES MUNKAVÉGZŐK ARÁNYA AZ AKTÍV KORÚ CIGÁNY NÉPESSÉG %-ÁBAN TELEPÜLÉSTÍPUSONKÉNT ÉS NEMEK SZERINT, 2003. (FORRÁS: KEMÉNY – JANKY – LENGYEL, 2004.)

A kisebb településeken élők esetében a hátrányos helyzetet elsősorban a helyben, vagy a közeli, hasonló adottságú településeken a munkáltatók, munkahelyek hiánya okozza. A távolabbi falvakban, városokban található munkahelyek elérését a rossz közlekedés-földrajzi adottságok, a tömegközlekedés fejletlensége, vagy a munkába járás költségei akadályozzák.

Településtípusok szerinti bontásban vizsgálva a két népcsoport foglalkoztatási adatait azt tapasztaljuk, hogy az országos átlagnál kedvezőbb helyzetben a Budapesten élők vannak (értelemszerűen a főváros gazdasági adottságai, szélesebb munkahely-kínálata miatt), hátrányosabb a rurális térségekben élők helyzete (a helyi foglalkoztatók szűkebb bázisa miatt). 1993-ban a községekben élők munkanélküliségi rátája közel kétszerese volt a mindkét populáció fővárosi tagjainál regisztrált értéknek. A nem cigányoknál/romáknál azonban e munkanélküli réteg a falusi össznépesség 17%-a alatt maradt, addig a cigány falusiak több, mint fele állás nélkül volt. Tehát ismét nem csak a lakóhelyi adottságok hatnak az álláskeresésre, állás találására, hanem egy etnikai dimenzió is kirajzolódik a háttérben.

Regisztrált munkanélküliségi ráta	Nem cigányok/romák	Cigányok/romák
Országosan	12,84	49,68
Budapest	8,1	31,8
Községek	16,9	51,8

A REGISZTRÁLT MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA (1993. DECEMBER) AZ AKTÍV KORÚ NÉPESSÉG %-ÁBAN TELEPÜLÉSTÍPUSONKÉNT (FORRÁS: KEMÉNY 1998.)

Ezekon kívül a szegregált településrészeken élők helyzete is rosszabb a munkaerőpiacon. 1978-ban a külterületeken élő férfiak közül csak pár %-kal kevesebben dolgoztak, mint belterületen élő társaik. A rendszerváltás utáni gazdasági térszerkezetben megnőtt ez a különbség, a belterületen élő férfiak harmada dolgozott, míg a telepeken élőknek csak 18%-a. A nők esetében ez már korábban is jellemző különbség volt.

5. A '80-as évektől tapasztalható, de '90-es évek elején drasztikussá váló hirtelen munkavesztést magyarázza még az a tény is, hogy a cigányok nagy része a gazdasági szerkezetátalakítás idején gyorsan tönkremenő iparágakban talált korábban munkát (1971-ben például a foglalkoztatott cigányok/romák 26%-a az építőiparban dolgozott és 1993-ra az ágazat gyors hanyatlása miatt a munkanélküliségi ráta itt az átlag kétszerese volt). Az 1990-es népszámlálás adatai szerint a gazdaságilag aktív korúak közül fizikai foglalkozású volt a cigányság 98,6%-a, míg az ország lakosságán belül ez az érték csak 66,5% volt. Szellemi foglalkozást csak a cigányok 1,4%-a, a teljes népesség 33,5%-a gyakorolt.

A termelésben lassan, de folyamatosan csökken az élők munkai iránti igény. A technológiai fejlődés a segéd- és betanított munkát nélkülözhetővé teszi. Az is igaz azonban, hogy a hivatalos statisztikai adatokból leszűrhető gazdasági aktivitás csökkenés szociális hatását enyhíti valamennyire a szürke és fekete gazdaság, amelyeknek szerepét, mértékét nem egykönnyen mérhetjük.

6. Hatodjára a diszkrimináció sem mellékes körülmény munkanélküliség kialakulásában, ám ennek hatását pontosan mérni nem tudjuk. A fenti

adatsorokból leszűrhető tanulság – hogy az azonos iskolázottsági szinten lévő, azonos településtípusban és régióban élő, azonos életkori csoportokba tartozó cigány és nem cigány munkaerő foglalkoztatási adataiban nagy különbségek vannak a cigányok hátrányára – azt a következtetést engedi megfogalmazni, hogy az etnikai hovatartozás, s e szerinti hátrányos megkülönböztetés az, amely a háttérben lappang a munkaerőpiacon. Ez azonban nehezen fogható meg és nehezen igazolható számszerűen.

1999-ben az Országos Foglalkoztatási Alap támogatásával a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Romológia Tanszéke munkatársaival kutatást végeztünk a Dél-Dunántúlon, amely kutatás központi helyszíne Baranya megye volt. A kutatás a pályakezdő munkanélküli cigány fiatalok munkapiaci helyzetének feltárására és javítására irányult. A kutatás során megkérdeztük a cigány kisebbségi önkormányzatokat, és a cigánysággal foglalkozó civil szervezeteket, milyen szerepet játszanak a felelősségi körükbe tartozó cigány személyek és a munkaadók közötti közvetítésben, hogyan látják a problémakört. Kérdőívet töltöttünk ki munkanélküli cigány fiatalokkal is. Ezt a vizsgálatot 2006-ban megismételtük. A vizsgálat során rákérdeztünk, tapasztalataik alapján milyen különbséget látnak a pályakezdő nem cigány és a pályakezdő cigány fiatalok munkavállalási esélye szempontjából adott munkahely elnyerésekor? A kapott válaszok zömében az általánosságok szintjén mozogtak, jellemzően azokat a sztereotípiákat mondták el, amelyeket a köznyelv, a média, a tudományos szakirodalom meg szokott fogalmazni a cigány származású munkaerő elhelyezkedési nehézségeire vonatkozóan: „*A nem cigány fiataloknak nagyobb esélye van a munkaerőpiacon hasonló képzettségű cigány társával szemben*”, „*Nehezen jutnak munkához*”. Jellemző volt az olyan típusú válasz, hogy „*Egy ismerősömmel történt meg a következő eset*: „Talán jellemző, hogy nem esetek tömkelegét tudták felsorolni, hanem egy-egy hallott esetet említettek csak a megkérdezettek. „*Állásinterjú során a nem cigányt részesítették előnyben*”, „*Nem lenne bizalomgerjesztő ügyfelei körében, ha cigány embert foglalkoztatna*”, „*A név, a külső megjelenés alapján rögtön azt mondta a munkáltató, betelt az állás*”. Kicsit mitizálnak tűnt tehát számunkra a munkaerőpiaci hátrányos megkülönböztetés jelensége, ahol inkább a rossz, valahonnan hallott tapasztalatok jelentek meg, mint konkrét esetek. A válaszadók 84%-a erre a kérdésre nem is tudott érdemi információt adni. Természetesen ettől függetlenül nem bagatellizálható el a jelenség, de óvatosan kell azt kezelnünk (CSERTI 2008).

A szervezetek vezetői a cigány fiatalokat sújtó diszkriminációt gyakrabban említik, mint maguk a kérdezettek. Ennek számos oka lehet: realitását támasztja alá többek között a problémára való nagyobb rálátás, de számolni kell a politikai és politizáló cigány vezetők egyfajta legitimációs

igényével is, ami a problémát a valóságosnál nagyobbak törekszik feltüntetni (FORRAY 2000).

Kutatásaink a térség munkáltatóival folytatott interjúkat is felölelték. A hét év eltéréssel végrehajtott két vizsgálat eredményei egyértelműsítik, hogy a két vizsgált év a cigányok/romák foglalkoztatásának gyakorisága szempontjából jelentős eltérést mutat. Mindössze az alkalmanként történő foglalkoztatásuk gyakorisága egyezik meg, vagyis ennyi év után is ugyanannyian, de nem biztos, hogy ugyanazok foglalkoztatnak esetenként cigány/roma származású munkavállalót. Megállapítható azonban, hogy 2006-ra odáig jutottak a gazdálkodó szervezetek, hogy egyre kevesebben - közel fele annyian - jelentik ki, hogy roma dolgozót soha nem alkalmaznak. Ugyanakkor a „soha” visszaszorulása majdnem hasonló mértékű az „elég gyakran” válasz csökkenésével. A fenti két arányeltolódás a gyakori alkalmazás erőteljes, közel két és félszeres növekedésében ellensúlyozódik. A pozitív illetve a negatív tendenciákat összegezve észrevehető, hogy 1999-hez képest javult a helyzet, vagyis 2006-ban a pozitív válaszok aránya magasabb a negatív válaszokéval szemben (SZÉKELY 2008).

A hátrányos megkülönböztetés a munka világában tehát nem mérhető és nem is igazolható, de mindennapi tapasztalatok útján valószínűsíthető tény.

LAKHATÁS, LAKÁSHOZ JUTÁS, LAKHATÁSI INTEGRÁCIÓ

A lakhatás alapvető emberi jog. A lakásügy jelentős szerepet játszik bármely társadalom fejlődésében, és különösen fontos a társadalmi-gazdasági és kulturális előrehaladás számára.

A lakásszükséglet megfelelő színvonalú kielégítése jótékony gazdasági és társadalmi hatásokkal jár, és hozzájárul a társadalmi jóléthez és emberi kényelemhez. Ez nemcsak előzi az egészségtelen életkörülményeket, hanem elősegíti az egyének társadalmi integrációját is.

A lakáspolitikát a gazdaság fontos része; a lakáshoz jutás a családok, a háztartások egyik legfontosabb célja. A lakáspolitikát legfőbb sajátosságai: - alapvető emberi jog a lakhatás jogának érvényesülése, - hosszú távú program, - különleges tér- és környezetformáló, - az életszínvonal meghatározó eleme, - településképző, tehát terület- és településfejlesztő elem, - a települési közszolgáltatások kiváltója, legfőbb fogyasztója.

Magyarországon a lakáspolitikát néhány vonásban eltér az általános alapelvektől, mind Kelet-Európát, mind Nyugat-Európát illetően. Ezek a következők: - magas az összes lakáson belül a magántulajdon aránya, - a lakás tulajdonlását támogató rendszer működött, - az állami szektor erőteljesen

támogatott volt, a tanácsok által bérbe adott lakások bérleti bevétele alig 1/3-át fedezte a szerény minőségű és mértékű karbantartás és üzemeltetés kiadásainak, - munkahelyi lakástámogatás is működött Magyarországon. A lakáspolitikát a társadalompolitikának szerves része, kiterjed a lakásellátásra, a hátrányos helyzetűek támogatására, a lakáspiacra, befolyásolja a tőkepiacot, hatással van az építőipari munkaerőre és az építőiparra, a lakásszektorra vonatkozó információ működtetésére, az épületek műszaki állapotának szabályozására, a telekellátásra.

A lakás a megelégedettség egyik forrása, mert az ember életének jelentős részét itt tölti. Statisztikai adatok szerint Magyarországon lakosságának 8-10%-a elégedett a lakáshelyzetével.

A rendszerváltás előtt jelentős számban épültek olyan állami bérlakások, amelyekhez korábban ingyenesen, később lakás-használatbavételi díj megfizetése ellenében juthattak az állampolgárok. A lakbérek államilag olyan alacsony szinten kerültek megállapításra, hogy azok nem nyújtottak fedezetet a lakóépületek üzemeltetéséhez és fenntartásához, ehhez az állam a fenntartó szervezetek részére központi forrásokból támogatást biztosított. A központi források alacsony volta miatt a lakásállomány műszaki állapota folyamatosan, fokozatosan romlott, a rendszerváltás idején a felújítási lemaradást az illetékesek több milliárdban jelölték meg.

A rendszerváltás hatása a lakáspiacra, a munkaerőpiacra és a szociálpolitikára

Lakáspiac, lakhatáshoz való hozzáférés jellemzői:

- Az új, épülő lakások száma jelentősen visszaesett.
- Az állami lakásépítés gyakorlatilag megszűnt, a magánérs lakásépítés pedig jelentősen lecsökkent.
- A lakásállomány tulajdoni viszonyai döntően megváltoztak.
- Önkormányzati lakásvagyon kiárusítása, lakásprivatizáció, aminek következtében az önkormányzati lakások 80%-a a lakásban élők tulajdonává vált.

A TELEPEK, SZEGREGÁTUMOK HELYZETE

A népesség mélyszegénységben élő része területileg erősen koncentrálódik és szegregálódik. Nagyjából száz olyan település van az országban, amely már végérvényesen szegény-cigány gettóvá vált, és további kétszáz, amely pillanatnyilag feltartóztathatatlan módon tűnő módon halad e felé az

állapot felé. A gettó- és gettósodó települések túlnyomó többsége az ország északkeleti és délnyugati leszakadó, depressziós térségeiben található, és ezért az érintett kistérségek egy részében már erőteljesen tetten érhető az ilyen típusú települések halmozódásából összeálló térségi szintű gettósodás is. Hasonló koncentrációs folyamatoknak lehetünk tanúi a nagyobb települések külterületein (volt munkáskolóniákon, állami gazdasági telepeken stb.), az alföldi tanyavilág egy részén, valamint a nagyvárosok szlamosodó (slum) zárványaiban is (HAVAS G.2008).

A telepek lakói többnyire, de nem kizárólag cigányok. Az adatok szerint az ország nyolcszázánál is több településén és tíz fővárosi kerületben 1600-nál is több nyomortelep található, a szegregátumok 60%-a községben helyezkedik el. Számítások szerint száz magyarországi romából tizenhat olyan cigánytelepen él, ahol nemcsak gáz vagy fürdőszoza, de csatornahálózat, gyakran víz és villany sincs, a mentő a földutak miatt sokszor meg sem tudja közelíteni, és állandó a járványveszély. Katasztrofális infrastrukturális és közegészségügyiileg fokozottan veszélyes körülmények. A települések szélén és külterületein megtalálható szegénytelepek létrejöttének évszázados története van.

Felszámolásukra először a '60-as években készültek koncepciók, a gyakorlatban azonban minden felszámolási kísérlet újabb gettók létrejöttét eredményezte. A cigánytelepek gyakran a szemételep közvetlen szomszédságában, és belvízzel, árvízzel veszélyeztetett területen helyezkednek el. A cigánysor házainak zöme régi, „Cs”, azaz csökkent értékű, komfort nélküli, szoba-konyhás épület (LAKATOS 2011).

AZ EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁSHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS

Az ország népességének általános egészségi állapota meglehetősen kedvezőtlen képet mutat. A helyzet közismert jellemzője, hogy Magyarországon a születéskor várható átlagos élettartam mutató lényegesen elmarad még a szerény gazdasági teljesítmény alapján elvárható értéktől is. E mellett az általánosan kedvezőtlen helyzet mellett különösen súlyos problémát jelentenek az egészségi állapotban tapasztalható jellemző területi különbségek, melyek pontosan követik a társadalmi- gazdasági különbségeket.

Az egészségügyi ellátásban a társadalmi hátrányok szempontjából az alapszolgáltatások hiányosságai jelentik a legegységesebb hozzáférési problémákat. Az utóbbi időszakban az alapszolgáltatásokat tekintve a népességszám csökkenése ellenére romlott az ellátottság mutatója. A szegmentált ellátórendszert jellemző adat, hogy az orvosok lakosságszámhoz

viszonyított száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legalacsonyabb (még annak ellenére is, hogy Borsod-Abaúj- Zemplén megye mellett itt történt a legszámottevőbb javulás).

A 46/2003. (IV.16.) OGY határozat szerint működő Nemzeti Népegészségügyi Program fő fókusza a népegészségügyi célú, célzott szűrővizsgálatok működtetése. Az intézkedések között ugyan megjelennek a kifejezetten hátrányos helyzetű társadalmi csoportokat érintő intézkedések, pl. iskolai felvilágosító, nevelő programok, ám ezek jelenlegi mennyisége, szervezetsége nem elegendő ahhoz, hogy a területen szükséges változások elinduljanak.

Komoly egyenlőtlenségek vannak a gyermekek egészségi állapotában és az egészségügyi ellátásokhoz való hozzáférésükben is. Ezért nagyrészt a szociális tényezők a felelősek. A gyermekeket érintő halálozások és egészségi problémák 30–50 %-a hozható összefüggésbe a szülők hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetével. Az egészségfejlesztés az élet első éveiben a leghatékonyabb, de a jó egészség már a fogantatás előtt megalapozódik.

Ideális helyzet az lenne, ha minden terhesség tervezett terhesség lenne, és minden gyermek tervezett gyermekként jönne a világra. 2010-ben a terhesség-megszakítást kérelmezők 45%-a nem védekezett a nem kívánt terhesség ellen, azaz nem élt a fogamzásgátlás egyik lehetőségével sem. Körükben többen a fogamzásgátló eszközök, tabletták magas árára hivatkoztak. A terhesség-megszakítást kérelmező nők 12%-a 1 éven belül ismételten kérelmezte a terhesség-megszakítást. A fenti adatok alapján felmerülhet, hogy a kérelmezők egy része a terhesség-megszakítást használja, alkalmazza fogamzásgátlási módszerként.

A nem tervezett, nem akart terhesség a perinatális és a csecsemő mortalitás jelentős rizikófaktora. Ugyanez igaz a tinédzser-terhességekre is. A fiatal anyák újszülöttjei nagyobb valószínűséggel születnek koraszülöttként, kisebb súllyal. Az alacsony születési súly megnöveli az egészség-károsodás rizikóját újszülött korban és később is.

A koraszülöttek aránya Magyarországon 8,4% (KSH 2009), ami az uniós átlag felett van, és közel kétszerese az észak-európai országok arányszámának. A koraszülés csak részben vezethető vissza egészségi okokra, nagyobb szerepe van az anyák iskolázottságának, rossz életkörülményeinek, egészségtelen életmódjának.

A csecsemőhalandóság is komoly összefüggést mutat a területi hátrányokkal, és az anya iskolai végzettségével. A csecsemőhalálozás nemcsak az egészségügy fejlettségének mutatója, hanem az egyik legjelentősebb társadalmi-gazdasági fejlettségi mutató is.

A fiatalkori terhességek társadalmi hátrányok általi jelentős meghatározottságát jellemzi, hogy ezek aránya Észak-Magyarországon közel háromszor akkora, mint a Nyugat-Dunántúlon.

A házi gyermekorvosi ellátottságra jellemző, hogy ahol a népesedési adatok alapján nagy szükség lenne a gyermekorvos működésére, ott a hálózat hiányos, vagy egyáltalán nincs. Ahol a legnagyobb arányban élnek halmozottan hátrányos helyzetű, köztük cigány/roma gyermekek, alacsonyabb a 10 ezer gyermekre eső gyermekorvosi praxisok száma, így pl. a Közép-magyarországi régióban közel kétszer olyan magas, mint Észak-Magyarországon.

A hátrányos helyzetű térségek színvonalas, hatékony védőnői ellátását nagyban hátráltatja, hogy sok betöltetlen állás van. Az Észak-alföldi régióban például 2007-ben az állások 10%-a nem volt betöltve, illetve számos körzetet tartós helyettesítéssel tudnak csak ellátni. Emiatt a jogszabályban megengedettnél (250 fő) lényegesen magasabb a hátrányos helyzetű régiókban az egy védőnői állásra jutó ellátottak száma. Az említett, legnagyobb mértékű hiányok mellett a védőnő-„hiány” országos probléma.

Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést az etnikai diszkrimináció is akadályozza. Az Alapjogi Ügynökség kutatása szerint az elmúlt egy évben a magyar cigányok/romák 18%-a tapasztalt hátrányos megkülönböztetést az egészségügyben.

A cigány/roma lakosság egészségi állapota nagyon kedvezőtlen egészségügyi mutatókkal jellemezhető. A 19 éves kor feletti cigány/roma népesség 66,3%-a szenved valamilyen betegségben, 16,1%-a egynél több betegségben, illetve 23%-a egyszerre 3 vagy több betegségben. A leggyakrabban előforduló 20 belgyógyászati betegségcsoport nagyobb részében a cigányok/romák betegségaránya legalább kétszerese a teljes népességnek (pl. daganatos megbetegedések), hatban több mint ötszöröse (pl. asthma, gyomor megbetegedései), és háromban (látáskárosodás, vashiányos vérszegénység, tüdő fertőzőmegbetegedései) több mint tízszerese. A magasabb arányú megbetegedések is igen jelentős mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a cigányok/romák között nagyon magas (15,4%) a megváltozott munkaképességűek, a rokkantnyugdíjasok aránya.

A rizikófaktorok közül a dohányzás – a cigány/roma lakosság 77,4%-a dohányzik szemben az összlakosság 31,4%-val –, a magas vérnyomás – a cigány/roma lakosság 87%-a szenved magas vérnyomásban, szemben az összlakosság 32%-ával –, valamint táplálkozási problémák, és a prevenció hiánya egyértelműen az egészségi állapotot befolyásoló tényezőknek bizonyulnak. A cigány/roma anyák jóval nagyobb aránya dohányzik, illetve

szenved rendszeres környezeti dohányfüst-ártalmat várandóssága alatt, mint ez a többségi társadalomban jellemző.

Tapasztalatok szerint a cigányok/cigányok/romák nagy része az ingyenes egészségügyi ellátást sokkal ritkábban – sőt 64,2%-uk egyszer sem – veszi igénybe. Ez gyakran a rossz anyagi és szociális körülményekből adódik: nincs módjukban elutazni, elmenni a szűrővizsgálatokra, nem tudják megfizetni a gyógyszereket, stb. A mélyszegénységben élő családok elsődleges szempontja nem az egészségük megőrzése vagy a betegségek megelőzése, hanem sokkal lényegesebb az elemi mindennapi létfenntartás.²⁵

A CIGÁNY/ROMA NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZAT CÉLCSOPORTOKKAL KAPCSOLATOS ESÉLYEGYENLŐSÉGI TEVÉKENYSÉGE, PARTNERSÉGE A TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATTAL

A nemzeti és etnikai kisebbségek kulturális autonómiájának – a kollektív jogok törvénye szerint – testet kellett öltetniük a végrehajtó szervezetekben is. A kisebbségi törvény általános elvei a kisebbségi önkormányzatoknak az oktatásügyben jelentős szerepet biztosítanak, a részletekben azonban nem szabályozzák e testületek szerepét, jogköreit. A jogi szabályozás szelleme azt sugallná, hogy e testületek iskolafenntartók legyenek. Ezt jogszabály ugyan nem zárja ki, de az önkormányzatokat a finanszírozás rendszere nem is bátorítja (SZÜDI 1997).

A másik lehetőség, hogy a létrejött kisebbségi önkormányzati rendszer valamiképpen formalizálja a nemzetiségi – kisebbségi oktatás szervezését, akár kezdeményezőként – a közoktatásról szóló törvény szerint legalább nyolc szülő egybehangzó nyilatkozata szükséges nemzetiségi-kisebbségi oktatás szervezéséhez -, akár ellenőrző szervként (mire költi az oktatási-nevelési intézmény a programra szánt támogatást, ami különösen a cigány gyermekek, tanulók számára szervezett programok finanszírozása esetében kétséges, s időnként felmerülő viták forrása (SZÜDI 1997).

Valójában a kisebbségi önkormányzatiság az oktatásügyet illetően nem/sem ágyazódott bele eléggé mélyen az önkormányzatiság rendszerébe (vö. PÁLNÉ KOVÁCS 1999).

²⁵Nemzeti és társadalmi felzárkózási stratégia – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák (2011-2020) Budapest, 2011. november, KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság

A Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatal által a rendelkezésünkre bocsátott adatok alapján 1995. december 31-ig összesen 822 helyi kisebbségi önkormányzat alakult, a megszűnések után az 1998. október 18-i választásokig összesen 738 helyi kisebbségi önkormányzat működött, tehát 84 helyi kisebbségi önkormányzat szűnt meg. Az 1998-as önkormányzati választásokig az 1994-1998. közötti időszakban 396 cigány kisebbségi települési önkormányzat működött, amelyből Baranya megyében 19 testület kialakítására került sor. Az 1998. október 18-i helyhatósági választások során már a kisebbségi közösségek fokozott önazonosság-vállalásáról beszélhetünk összesen 1376 helyi, kisebbségi önkormányzat alakult meg, amelyből 1999. szeptember 1-ig összesen csak 20 helyi kisebbségi önkormányzat szűnt meg. 768 működő cigány kisebbségi önkormányzatot regisztráltak. Ebből a régióban 163 cigány kisebbségi önkormányzat működött, a bontás szerint: Baranya 65, Somogy 59, Tolna 29. A 2002. évben az önkormányzati választások során 999 településen választottak, 2006-ban pedig 1100 településen hoztak létre helyi cigány kisebbségi önkormányzatot. A Fővárosi Cigány Önkormányzat mellett ekkor már minden megyében megalakult a területi cigány kisebbségi önkormányzat is. 2009 decemberéig összesen 113 helyi testület szűnt meg, így jelenleg 1004 helyi, illetve 20 területi cigány kisebbségi önkormányzat működik (NEKH 2009).

Megye	Cigány kisebbségi önkormányzatok száma (CSEFKÓ ÉS MTSAI 1999)			
		1998	2006	2007
	1994			
Baranya	19	65	112	135
Somogy	20	59	58	72
Tolna	16	29		53

A MEGALAKULT CIGÁNY KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK SZÁMA A DÉL-DUNÁNTÚLON

A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának munkatársai a kisebbségi önkormányzatok működését, felépítését vizsgálták az 1994 és 1998 közötti ciklusban. Eredményeik bemutatják a cigány kisebbségi önkormányzatok tagjainak iskolai végzettségére vonatkozó adatokat is. E szerint a 8 általánost el nem végzett képviselők aránya a legmagasabb (63%) a cigány

kisebbségi önkormányzatok tagjai közt (vannak olyanok is, akik 2 általánost sem végeztek). A szakmunkás képesítéssel rendelkezők aránya 25%, 8 %-uknak van középiskolai végzettsége, s mindössze 3 %-uk rendelkezik diplomával. Ezzel a képzettségi szerkezettel a többi kisebbség önkormányzatainak képviselőivel összehasonlítva az utolsó helyen állnak. Hasonló képet ad a foglalkozás alapján történő megoszlás is. A cigány kisebbségi önkormányzati tagok 92%-a fizikai foglalkozású, 3%-a adminisztratív munkakörben dolgozó, s 5%-a szellemi főfoglalkozású. Munkaviszonyuk alapján a képviselők 23%-a foglalkoztatott, 32%-uk munkanélküli, 23%-uk nyugdíjas, 4%-uk közhasznú munkás, 6% jövedelem pótló támogatáson volt, 7%-uk vállalkozó, 3% Gyés-en, Gyed-en volt (CSEFKÓ és mtsai. 1999). Az adatok indokolják, miért lenne nagy szüksége a cigány kisebbségi önkormányzatoknak képzésekre, információkra és rengeteg segítségre hogy az érdekérvényesítést maradéktalanul elláthassák.

A kisebbségi önkormányzati működés meghatározója, hogy megfelelő körülmények, infrastruktúra, iroda, bútorzat, tőke álljon rendelkezésükre. A kisebbségi törvény ki is mondja, hogy feladatai ellátására a települési önkormányzat köteles a kisebbségi önkormányzat használatába adandó vagyont meghatározni (27. § 2. bek.). A jogszabályban azonban nincs lefektetve, mit is jelent ez, milyen eszközöket, pénzforrást, irodát, stb. kell minimálisan átadni a CKÖ-nek (CSERTI, 2006). A kisebbségi önkormányzatok részére a települési önkormányzatoktól kezelésbe, használatba átadott vagyontárgyak, ingatlanok tekintetében a kialakult gyakorlat nagyjából mindenütt hasonló. A kisebbségi önkormányzatok elenyésző részénél fordult elő, hogy egyéb működési jellegű támogatást vehettek igénybe (pl. ingyenes telefonhasználat, hivatali gépkocsi használata). Általában jellemző, hogy az önkormányzat által működtetett intézményeket (művelődési ház, közösségi ház, hivatali tanácsstermek) ingyenesen használhatják. Országosan a cigány kisebbségi önkormányzatok 15,1%-a kapott használatába ingatlant, 49,5%-uk bútort, 17,2%-uk technikai berendezést, 5,4%-uk földet, vagy vagyontárgyat, 11,8% pedig semmit (CSEFKÓ és mtsai. 1999).

A kisebbségi szervezetek anyagi lehetőségeinek korlátait jelzi, hogy vizsgálataink szerint több mint 90%-uknak nincs olyan alkalmazottja, aki főállásban foglalkozna a szervezet ügyvitelével. 9,5%-uknak van ilyen alkalmazottja, ebből 3,8% munkáját egy főállású segíti. Fontos volna megteremteni a civil szféra, illetve a kisebbségi önkormányzatoknak azt a lehetőséget, hogy legalább egy alkalmazottnak a bérét ki tudják gazdálkodni, mert e nélkül nehézkessé válik az ügyintézés, nem tartható fenn megfelelő ügyfélfogadási rend, akadozóvá válhat a kapcsolattartás azokkal az állampolgárokkal, ügyfelekkel, akiknek az érdekében kellene, hogy e szervezetek tevékenykedjenek. E célból nem az anyagi támogatásra gondolunk,

de képezni kéne e szervezetek munkatársait, hogy képesek legyenek a pályázati rendszerek segítségével előteremteni a megfelelő anyagi bázist nem csak alkalmazottaik bérére, de a normális működés fedezetének az előteremtésére, programok szervezésére, hatékonyabb kapcsolattartásra, stb. (CSERTI 2007).

(%)	Véleménykérés (CKÖ)	Egyetértés kikérése (CKÖ)
Pályázatok	2,6	8,1
Oktatási, kulturális ügyek	10,3	8,1
Szociális ügyek	50,0	18,9
Kinevezések	2,6	13,5
Költségvetés	6,4	
Munkaterv		
Ritkán, jelentéktelen ügyekben		29,7
Soha nem kéri	15,4	16,2
Egyéb	10,3	5,4

A KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSÚ ÜGYEK ESETÉBEN MILYEN ARÁNYBAN KÉRTE KI A TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZAT A CIGÁNY KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZAT VÉLEMÉNYÉT, EGYETÉRTÉSÉT? (FORRÁS: CSEFKÓ ÉS MTSAI. 1999)

Az önkormányzat részéről a kisebbségi önkormányzatokra történő feladat-átruházás a cigányság esetében 55,6%-ban a szociális ügyek területére terjedt ki (semelyik más nemzetiségnél nem volt tapasztalható ez ilyen mértékben). Ugyanakkor az önkormányzatoktól és az államtól kapott normatív támogatásoknak csak 12%-a célozta a szociális támogatást, segélyezést. 5,6 %-

ban kulturális, 38,8%-ban egyéb ügyekben történt feladat-átruházás, az oktatás területén nem volt ez jellemző. A cigány kisebbségi önkormányzatiság korlátozott lehetőségeit mutatja a cigány kisebbségi önkormányzatok tipikus ügyeinek megoszlása az előző önkormányzati ciklusban. Az ügyek 26,3%-a a belső működésre, munkatervre, programra vonatkozott, ugyanilyen arányt képviselnek a szociális ügyek. 17,5%-ban oktatással, ösztöndíjakkal, támogatásokkal, 14%-ban kultúrával, hagyományápolással foglalkoztak, 3,4%-ot tettek ki a lakásügyek, lakástámogatások, 2,6-2,6%-ot a foglalkoztatási gondok megoldása, illetve gazdálkodás, vállalkozási tevékenység, 0,9%-ot személyi ügyek (CSEFKÓ és mtsai. 1999).

A cigány képviselők 56,6%-a vett részt az 1994-98 közti ciklusban továbbképzésen. E továbbképzések 34,5%-a jogi, önkormányzatisági, 27,6%-a kulturális, 6,9% pénzügyi jellegű ismeretekre, 31%-a egyéb területekre terjedt ki (CSEFKÓ és mtsai 1999).

A cigány kisebbségi önkormányzatok véleményezési és egyetértési jogainak kikéréséről a települési önkormányzatok részéről a következő táblázat tájékoztat.

A pénzügyi finanszírozás, feladat-átruházás, működés nem kiforrott voltára utalnak a cigány kisebbségi önkormányzatok működésének tipikus konfliktushelyzetei. A kialakult konfliktusok 32%-a a pénzügyek, a kisebbségi önkormányzat finanszírozása, 7,2%-a a működési feltételek elégtelensége 12,4%-a a segélyezési ügyek, 5,2%-a a jogszabályi bizonytalanságok, 8,2%-a a bizalmatlanság, 4,1%-a a gyakorlatlanság, 1%-a adminisztrációs problémák miatt pattant ki. (CSEFKÓ és mtsai. 1999) A cigány kisebbségi önkormányzatok 77,9% szükségesnek tartaná a középszintű önkormányzat létrehozását (CSEFKÓ és mtsai. 1999).

Bár a magyarországi jogi szabályozás tilt mindenfajta hátrányos megkülönböztetést, amely az állampolgárok közt nem, vallás, etnikai hovatartozás stb. alapján tesz különbséget, kétségtelen, hogy a sztereotípiák és diszkriminatív attitűdök – akár nyíltan kimondva, akár burkolt formában – ott vannak a társadalom hétköznapjaiban, a közgondolkodásban, sőt gyakran a média is hasonló megnyilvánulásokat közvetít. Ma Magyarországon a legerőteljesebb megkülönböztető, előítéletes tendenciák a cigánysággal kapcsolatban nyilvánulnak meg. Ezek az előítéletek esetenként közvetlenül kinyilvánítva (mint pl. egy álláskeresési szituáció, vagy az iskolákban még ma is élő elkülönített cigány osztályok gyakorlata), máskor csak közvetetten, burkoltan befolyásolják a cigány népesség mindennapjait, életminőségét.

A sztereotípiák egyoldalú, leegyszerűsített, sematikus kép egy jelenségről, amelyet egy kulturális közeg alakít ki egy történetileg körülírható helyen és időpontban. Akkor beszélünk előítéletességről, amikor a hétköznapi életben

megnyilvánuló tudatszinten bizonyos csoportok automatikusan negatív előjelet kapnak, ellenszenvet gerjesztenek (GÖRÖG 1998).

A magyar társadalom kisebbségekhez való viszonyának hagyományosan két fő neuralgikus pontja van: az antiszemitizmus és a cigányellenesség. Magyarországon azonban ma az utóbbi sokkal erősebb (ERŐS 1997).

Ma is erősödnek, aktivizálódnak, újraképződnek a cigánysággal kapcsolatos előítéletek, s valójában a történelmi eredetűek újakkal egészülnek ki (CSALOG 1997). Ez annak köszönhető, hogy az állami centralizmus és paternalizmus oldódása egyfelől megnövelte a cigányság politikai szabadságát, másfelől azonban számos korábbi társadalmi-politikai védelmi mechanizmus fokozatos megszűnését is magával hozta (TOMKA 1991).

A cigányokkal szemben nagyon erős előítéletek élnek a közvéleményben. Ezeknek azonban nagyon határozott tartalmuk van: nem pusztán az ismeretlentől, a szokatlantól való idegenkedésből fakadnak, hanem elsősorban a cigányok és nem cigányok életmódja közötti különbségekből (LÁZÁR 1997).

LÁZÁR GUY (1997) felmérései szerint a legnagyobb ellenérzés a falusiakban van velük szemben. A Dunántúl olyan megyéiben, ahol tradicionálisan nem laktak, de most laknak cigányok, általában erősebb az előítéletek rendszere, mint a tradicionálisan cigányok lakta területeken. Nyilvánvaló, hogy ebben szerepet játszanak a szociális értelemben öröklött értékek, szokások, de elsősorban nem ezek magyarázzák az előítéletek ilyen alakulását, hanem az, hogy ezeken a területeken az éppen a beilleszkedés folyamatában lévő cigányok élnek, s ez a csoport gyakrabban viselkedik deviáns módon (TAUBER 1997).

Az 1986-87-es országos reprezentatív empirikus felvétel (TÁRKI, 1986) eredménye szerint rendkívül erőteljes a cigányság sztereotipizálása a munkakerülő és tolvaj kategóriákkal. Számottevő a társadalmi távolság, amely a lakosság jelentős részében a közönséges emberi szolidaritást kizárja (SAJÓ 1991).

Súlyos tényező a hamis propaganda, amely azt a mítoszt terjeszti, hogy az állam megfelelő szociálpolitikát gyakorolva súlyos anyagi terheket vállal a cigányság felemeléséért. Ez azt a tévképzetet alakítja ki a nem cigány társadalomban, hogy a cigányok mások kárára kedvezményezettjei és haszonélvezői az állami elosztás rendszerének (CSALOG 1997). Gyakran a média sem tájékoztatja korrekt módon a közvéleményt és erősíti azt a nézetet, hogy a cigányok/romák a kormányzat erőfeszítéseinek érdemtelen haszonélvezői.

Lázár GUY (1996) kimutatta, hogy a cigányokhoz való ellenséges viszony lényege, hogy a kisebbség abszolút külcsoporként jelenik meg az

emberek többsége számára, olyan kulcsoportként, amely főleg negatív referenci csoportként szolgál, ellentétben a zsidóság közvéleményben élő képével, amely főként pozitív referenci csoportként megjelenő kulcsoportként funkcionál.

A cigányokkal szembeni közgondolkodás is lassú átalakuláson megy keresztül. Lázár Guy vizsgálatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy 1988 és 1992 között Magyarországon mérséklődött a cigányellenesség (csökkent a közvélemény-kutatási adatok szerint a cigányok jellemzésére használt kedvezőtlen tulajdonságok említési aránya), tehát nem állíthatjuk, hogy a rendszerváltás következtében kiéleződő társadalmi feszültségek egyre erősebb bűnbakkeresési tendenciákban csapódnának le. Erős azonban 1997-es tanulmányában felteszi a kérdést: Mennyire tekinthető ez a cigányellenesség valódi mérséklődésének. Amerikai és nyugat-európai előítélet kutatók megfigyelései szerint a nagy előítélet-rendszerek átalakulóban vannak, a "klasszikus" előítéletek, illetve az ezek bázisául szolgáló kemény sztereotípiák fokozatosan kimennek a divatból, s helyükre a "puhább", "rejtettebb" előítéletek lépnek. Ez utóbbiak sokszor nem annyira az ideológia, mint inkább a cselekvés (például az elkerülő reakciók) szintjén mutatkozik meg (ERŐS 1997).

TOMKA Miklós (1991) a Magyar Közvélemény-kutató Intézet országos reprezentatív (1978-as, illetve 1989-es) vizsgálatainak adatait elemezve a cigányokról a közvéleményben megformálódó képet a következőképpen írja le: A társadalom 47,1 %-a szerint sok előnyhöz jutottak a szocialista időszakban (csak a megkérdezettek 21,1 %-a szerint volt nehéz, hátrányos a helyzetük). A társadalom 17,5 %-a voksolt arra, hogy az állam az elkövetkező években támogassa a cigányságot, 32,2 % szerint addigi előnyeiket csökkenteni kell. A társadalmi előítéletességet jelzi, hogy milyen megoldásokat preferáltak a cigányság problémáinak kezelésére az 1989-es felmérés válaszadói. 84,5 %-a anyagi helyzetük javítása érdekében kívánatosnak tartotta volna elérni, hogy a cigány családokban kevesebb gyermek szülessen, 64,6% egyetértett azzal, hogy a bűnözés megakadályozására a rendőrségnek a cigányok között szigorúbban kellene fellépnie, 40,8 % gondolta úgy, hogy a cigánykérdést nem a támogatás, hanem a büntetés eszközeivel kellene megoldani, s 35,2 % szerint vissza kellene a cigányokat telepíteni Indiába. Tomka elemzéseiben kitűnik, hogy valamennyivel nagyobb a tolerancia azoknak a körében, a kik cigányokkal szorosabb kapcsolatban vannak, ismerőseik között van cigány származású.

ÖSSZEKÉZÉS

Tanulmányunkban arra szerettünk volna rávilágítani, milyen szorosan összekapcsolódik ma Magyarországon a szegénység fogalma és annak mindennapi vetületei a cigányság fogalmával, a cigány emberekkel. A cigányságot mindig is sújtotta egy erős stigmatizáció, kirekesztettség, s ebből fakadó marginalizáció. Társadalmi helyzetük egyenes következménye annak az évszázadok óta jellemző előítéletektől áthatott társadalmi gondolkodásnak, amely miatt mind gazdaságilag, mind a jóléti állam által nyújtott szolgáltatások, közjavak terén hátrányos helyzetbe kerültek – és túlnyomó többségükre jellemző is ezen hátrányok összefonódása. A szegénység, a gazdasági ellehetetlenülés, munkaerőpiaci hátrányok hatnak együtt a lakáspiaci hátrányokkal, a marginális csoportokra jellemző rossz iskolázottsági, képzettségi mutatókkal, a táplálkozás, életmód negatív jellemzőivel, amelyek aztán az egészségügyi állapoton keresztül visszacsatolva ismét csak a munkábaállást nehezítik. A háttérben erre még ráerősít a szintén többségi nyomásra bekövetkezett és ma is fokozódó területi elkülönülés, amely sajátos, csak cigányok által lakott körzeteket, városrészeket, vagy településeket hoz létre. A területi szegregáció veszélye a szociológus szerint az, hogy a társadalom különböző csoportjai, rétegei között eleve meglévő társadalmi különbségeket, a társadalmi távolságot felerősíti és a társadalom tagjait térben is elválasztja egymástól. Ez az elválasztás az elhatárolódáshoz a nem ismeréshez, vezet oda, hogy a társadalom különféle csoportjai a végén már nem is törekednek a másik megismerésére, megértésére, elfogadására. A végeredmény a tökéletes elszigetelődés, zárt, saját érték- és normarendszerrel jellemezhető „társadalmi gattók” kialakulása, ahol a hátrányos helyzet különböző szegmenseinek összefonódása olyan szoros, hogy abból a kitérés minimális esélye sem látszik.

Ennek az összefonódásnak azonban nem egyenes következménye, hogy minden általunk cigánynak vélt, vagy önmagát annak valló embert úgy azonosítsunk, mint egy halmozottan hátrányos szegény csoport tagja. Tisztában kell lennünk azzal a ténnyel, hogy a magyarországi cigányság nem csak nyelvileg és kulturálisan, de társadalmi-gazdasági integráltságát és réteghelyzetét tekintve is igen sokszínű és heterogén közösség. S a tanulmányban vázolt problémakörök nem etnikus, öröklött, már-már genetikus sajátosságai többségüknek, hanem erősen a makrotársadalmi-gazdasági folyamatok eredményeképpen kialakult, helyes szociálpolitikával, kisebbségpolitikával megváltoztatható adottságai.

IRODALOM

1990. évi népszámlálás. Magyarország nemzetiségi adatai megyénként. Budapest, KSH, 1992.

A magyarországi cigányokról. Miniszterelnöki Hivatal Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Főosztálya <http://nek.gov.hu/data/files/160348304.doc> 2009

ANDORKA Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Baranya megyei Önkormányzat adata: http://www.baranya.hu/index.php?mc=true&menu_azonosito=34&tartalom=kisebbségi_onk/kisebbségek_baranyaban.html 2007

CSALOGZsolt (1997): Cigánykérdés Magyarországon 1980 előtt. In: Periférián - Roma szociológiai tanulmányok. (szerk: Vajda Imre), Ariadne Kulturális Alapítvány

CSEFKÓ Ferenc – DOMBI Péter – PÁLNÉ KOVÁCS Ilona – TASNÁDI Péter (1999): A kisebbségi önkormányzatok működésének empirikus vizsgálata. In: Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon. Osiris – MTA RKK

CSERTI CSAPÓ Tibor (2006): Kisebbségpolitika – kisebbségvédelmi alapismeretek. In: Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz. (szerk.: Forray R. Katalin) HEFOP 3.3.1-P.-2004-09-0134/1.0 Bölcsész Konzorcium, PTE, Budapest, 2006. ISBN: 963 9704 21 0, pp. 17-37.

CSERTI CSAPÓ Tibor (2007): Kutatási beszámoló az OKM Roma kisebbségi nevelést, oktatást segítő kutatások 2006. évi támogatására kiírt pályázat keretében támogatott a Romani és/vagy beás nyelvet oktató cigány kisebbségi oktatási/nevelési programokat működtető intézmények, kisebbségi szervezetek hatékonyság vizsgálata c. kutatásról. PTE Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2007. (kézirat)

CSERTI CSAPÓ Tibor (2008): A civilek. In: A cigány / roma fiatalok munkaerőpiaci esélyei és a munkanélkülieket segítő non-profit szervezetek szerepe az esélyek növelésében a Dél-Dunántúlon. (szerk: Forray R. Katalin) GypsyStudies – Cigány tanulmányok 20. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs 2008. ISBN: 978-963-642-238-7, ISSN: 1586-6262, pp: 123-154.

DUPCSIK Csaba (1997): Cigány háztartások jövedelmi viszonyai. In: Magyar Tudomány, 1997/6.

ERŐS Ferenc (1997): Előítélet és etnicitás – a cigányellenesség dimenziói a mai magyar társadalomban. In: A legnagyobb kisebbség – Tanulmányok a cigányokról. Magyar Tudomány 1997. 6. sz.

FORRAY R. Katalin (2000): Pályakezdő cigány fiatalok munkavállalási lehetőségei. In: A pályakezdő cigány fiatalok munkaerő-piaci esélyei és a munkanélkülieket segítő non-profit szervezetek szerepe az esélyek növelésében a Dél-Dunántúlon. PTE BTK Romológia Szeminárium, Pécs.

GÁBOS András – SZIVÓS Péter (2006) „A gyermekszegénység és néhány jellemzője Magyarországon”: in: *Társadalmi riport 2006*, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 204–228.

GÁBOSA. ésSZIVÓS P. (2010): Jövedelmi szegénység és anyagi depriváció Magyarországon. In: Kolosi T. és Tóth I.Gy. (szerk): *Társadalmi Riport 2010*, Budapest: TÁRKI, 58-81.

GERE Ilona (2000): A cigányság munkaerő-piaci helyzete Magyarországon. In: A romák munkaerő-piaci helyzete Somogyban című konferencia összefoglaló kiadványa. Somogy Megyei Munkaügyi Központ, Kaposvár.

GÖRÖG Veronika(1998): Előítéletes gondolkodás és folklór – A cigány alakja a magyar és az európai népi szövegekben. In: *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből.* (szerk.: Kovalcsik Katalin), Tanítók kiskönyvtára 9., Budapest.

HABLICSEKLászló (1999): Népeségfejlődés Európában és Magyarországon. In: Nánási Irén (szerk.): *Humánökológia.* Budapest, Medicina.333–356.

HAVAS Éva (2012): A szegénység fogalma, mérhetősége.http://www.edokumentumok.hu/dokumentum/HAVAS+%C3%89VA%3A+A+SZEG%C3%89NYS%C3%89G+FOGALMA%2C+M%C3%89RHET%C5%90S%C3%89GE?url=http://deszocpol.atw.hu/tarspol/havas_eva.doc

HAVAS Gábor (2008): Esélyegyenlőség, deszegregáció. In: *Zöld könyv a magyar közoktatásért.*

http://index.hu/gazdasag/2011/12/11/havi_netto_130_ezer_mar_gazdagnak_szamit/

KEMÉNY István (1998): A magyarországi roma (cigány) népességről. In: *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből.* (szerk.: Kovalcsik Katalin), Tanítók kiskönyvtára 9., Budapest,1998.

KEMÉNYIstván-JANKY Béla-LENGYEL Gabriella (2004): A magyarországi cigányság 1971-2003. *Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet*, Budapest.

LAKATOS Elza (2011)
http://hvg.hu/itthon/20110202_uj_telepprogram_romak (2012.12.08)

LÁZÁR Guy (1997): A kisebbségek szerepe a nemzeti identitás kialakulásában. In: Periférián - Roma szociológiai tanulmányok. (szerk: Vajda Imre), Ariadne Kulturális Alapítvány

LÁZÁR Guy (1996): A felnőtt lakosság nemzeti identitása a kisebbségekhez való viszony tükrében. In: Többség – kisebbség. Tanulmányok a nemzeti tudat témakörében. Osiris – MTA – Elte Kommunikációelméleti kutatócsoport, Budapest.

Nemzeti és társadalmi felzárkózási stratégia – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák (2011-2020) Budapest, 2011. november, KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság

PÁLNÉ KOVÁCS Ilona (1999): A kisebbségi önkormányzatok jogállása. In: Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon. (szerk.: Csefkó Ferenc – Pálné Kovács Ilona) Osiris Kiadó, Budapest.

SAJÓ András (1991): Néhány jogvédelmi kérdés a cigányság diszkriminációjával kapcsolatban. In: Cigánylét. (Szerk.: Utasi Ágnes – Mészáros Ágnes) MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.

SZÉKELY Éva (2008): A munkaadók. In: A cigány / roma fiatalok munkaerőpiaci esélyei és a munkanélkülieket segítő non-profit szervezetek szerepe az esélyek növelésében a Dél-Dunántúlon. (szerk: Forray R. Katalin) GypsyStudies – Cigány tanulmányok 20. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs.

SZUHAYPéter(1999): Foglalkozási és megélhetési stratégiák a magyarországi cigányok körében. In: A cigányok Magyarországon. Magyarország az ezredfordulón - Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. MTA Budapest.

SZÜDIJános(1997): A nemzeti, etnikai kisebbséghez tartozók helyzetének jogi szabályozása. In: Tájékoztató füzet a kisebbségi oktatásügyről. (szerk.: Molnár Anna – Petri Anna) Expanzió Humán Tanácsadó, Budapest.

TAUBER István (1997): A cigánysággal kapcsolatos előítéletek problémái. In: Periférián - roma szociológiai tanulmányok. (szerk: Vajda Imre), Ariadne Kulturális Alapítvány.

TOMKA Miklós (1991): Gazdasági változás és a cigánysággal kapcsolatos közvélemény. In: Cigánylét. (Szerk.: Utasi Ágnes – Mészáros Ágnes) MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 1991.

TÓTH Pál (1997): A falusi cigányság és az informális szektor. In: Magyar Tudomány, 1997/6.

Varga Aranka

Hátrányos helyzet az iskolarendszerben

BEVEZETÉS

A hátrányos helyzet a tudományos diskurzus, a szakpolitikai intézkedések és a napi pedagógiai munka folyamatosan fókuszban lévő területe. A fogalom értelmezése korszakonként, megközelítésenként eltérő lehet, azonban abban egyetértés van, hogy szükséges a hátrányok okainak feltárása, a társadalompolitikai intézkedések jogi és pénzügyi kereteinek megteremtése és a beavatkozások sikeres megvalósítása. A következő írás a hátrányos helyzet témakörét oktatási szempontból vizsgálja. Kiindulópont a jelen szakpolitikai definíciós dilemmák, valamint néhány kutatási eredmény felvillantása. Ezt követi az a statisztikai elemzés, amely makroadatokat mentén jellemzi a hátrányos helyzetű tanulók iskolai helyzetét, előmenetelét. Az adatelemzés célja, hogy rámutassunk olyan tényekre és összefüggésekre, amelyek feltétlen beavatkozást igényelnek az oktatáspolitikai és a napi gyakorlat szintjén is.

DEFINÍCIÓS KÉRDÉSEK ÉS KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Az oktatási esélyegyenlőtlenség szempontjából hátrányos helyzetű (HH) és halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) gyerekekről, tanulókról beszélünk. A két terminus definitív tartalma 2013 szeptemberében jelentősen megváltozott²⁶, míg az előző tíz évben alig módosult. A vonatkozó szabályozót eddig a közoktatási törvény tartalmazta, azonban az új definíció nem csak tartalmában változott jelentősen ez év őszétől, hanem a szabályozó ágazati kiterjedtségében is.²⁷ Az oktatási szektor ugyanis a szociális ágazatnak delegálta a definíciós

²⁶ 2013. szeptember 1-ig érvényben lévő szabályozó az 1993. évi LXXIX. közoktatásról szóló törvény 121. §, jelenleg pedig a 2013. évi XXVII. Törvény 45. §-ában meghatározottak szerint A gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. 67/A. §-ának módosítása van érvényben.

²⁷ A Gyvt. módosításának Országgyűlés elé benyújtott tervezetében olvashatjuk az azóta hatályba lépett hh/hhh definíció változását, illetve az indoklást a

feladatot, és az új gyermekvédelmi törvénymódosítások sorába helyezte a hátrányos helyzet kategorizálását. Így a jelen jogszabályi lehatárolás a szociális és az oktatási ágazat számára egyaránt meghatározza, hogy kiket sorolunk a hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek, tanulók kategóriájába, és egyúttal az új szabályozó 0-25 éves kor közé helyezve kiterjeszti időben is a gondoskodás lehetőségét. Ez a fajta jogharmonizáció a támogatások egymásra épülésével célzottabb támogatást eredményezhet, a vizsgálandó kérdés, hogy valóban minden rászoruló bekerül-e az újradefiniált kategóriába.

A két egymás követő törvényi meghatározás szemléletében hasonló: lehatároláskor a nevelésszociológia azon tudományos megállapítására alapoz, mely szerint az iskolai hátrányok egyik eredője a gyermek családjának szegénységgel és alacsony iskolázottsággal jellemezhető hátrányos társadalmi helyzete. Az egymást felváltó jogszabályok a hátrány okainak súlyozásában, az erre épülő részletes kategorizálásban, és mindezzel összefüggésben az egyes csoportokba bevonhatók körében mutatnak alapvető különbséget. A változások elengedhetetlenné teszik annak vizsgálatát, hogy kik tartozhatnak jelenleg az ellátottak körébe, kik szorulnak esetlegesen ki onnan, és az átstrukturálás miként érinti a kiemelt figyelmet igénylőket.

De nézzük is a jogszabályok erre vonatkozó tartalmát! 2013 őszéig az alacsony jövedelmű, más szóval szegény családokban felnövő gyerekeket sorolták a hátrányos helyzetűek közé. A besorolást objektív minősítés határozta meg: a család szociális helyzete alapján a jegyző által kiadott rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre (RGYK) jogosító igazolás. Ezen belül halmozottan hátrányos helyzetűnek számított az a gyermek, akinek iskolázatlanok a szülei. A halmozottan hátrányos helyzet igazolása is szükséges volt: a szülők önkéntesen nyilatkoztak a jegyző előtt arról, hogy 8 osztálynál

definíció módosításáról. Internetes elérhetőség:
<http://www.parlament.hu/irom39/10047/10047.pdf> . (47. oldal, a letöltés ideje: 2013. október 18.)

Ennek rövidített változatát megtalálhatjuk a gyermekvédelmi főosztály vezető előadásában.
http://www.tegyesz.hu/file/Gyermekvedelmi_napok/GYVN_2013/honlapra/konferencia/Dr_Kecskes_Peter_A%20gyermekvedelmi_szakellatasok_atservezese.pdf (a letöltés ideje: 2013. október 18.)

többet nem végeztek. E mellett a gyermekvédelmi gondoskodásban élő, jogi státuszukat tekintve „tartós neveltek”²⁸ is ebbe a kategóriába tartoztak.

A későbbiekben vizsgált statisztikai adatok – tekintve, hogy azok az elmúlt 5 évet ölelik fel – a fenti kategorizálást követik. 2013 tavaszán, az új jogszabály megjelenésekor már elemeztük a megváltozott kategóriarendszert, illetve a bevezetéssel kapcsolatos dilemmákat. (Varga 2013a) Az azóta eltelt fél év szakmapolitikai elemzéseit is figyelembe véve szükséges összefoglalóan kiemelnünk néhány további fontos tény, tekintve, hogy az új kategorizálás érinti az ellátottak körét számosságában, jellemzőiben, és ezzel összefüggésben komoly veszélyeket rejthet több területen is.

A változás egyik fontos pontja, hogy a hátrányos helyzet kategóriájába kerüléshez szeptembertől nem elegendő a család szerény anyagi helyzete miatt megítélt RGYK. E mellé szükséges legalább egy hátránynövelő jellemzővel rendelkeznie az adott, hátrányos helyzetű kategóriába sorolt gyerekeknek. Három területet határoz meg a jogszabály hátránynövelőként: a szülők alacsony iskolai végzettsége, tartós munkanélkülisége, illetve az elégtelen lakáskörülmények. Vagyis a hátrányos helyzet kategóriájának további szempontokkal történő bővítése valójában szűkíti a bekerülés lehetőségét: az eddigi halmozottan hátrányos helyzet válik szakzsargonra szólva „kéthás”-sá úgy, hogy az alacsony iskolázottság kritériuma kiváltható két másik, elsősorban a szegénységre fókuszáló, hátránynövelő kritériummal. A jogszabályváltozás magyarázata kiemeli, hogy az RGYK a család anyagi helyzetét mutatja és ez önmagában nem feltétlenül hátrány. A magyarázat szerint ugyanis az életminőségét, iskolai sikerességet általában kedvezőtlenül befolyásoló egyéb hátrányoknak is fenn kell állniuk mind a hátrányos, mind a halmozottan hátrányos helyzet esetén. Az indoklás nem tér ki részleteiben arra, hogy mire alapozta a megállapítását, és miért éppen ezeket a kritériumokat tekintik elengedhetetlennek, de az biztosra vehető, hogy az új jogszabály alapján csökkenni fog az ellátottak köre a hátrányos helyzet kategóriában.

Ugyanígy a halmozottan hátrányos helyzetű kategóriához sem elég az eddigi jellemzők megléte. A család szegénységét jelző RGYK mellett minimum további két kritériumnak kell teljesülnie a szülők alacsony iskolázottsága, tartós munkanélkülisége és az elégtelen lakáskörülmények közül. A kategorizálással részletesen foglalkozott az EMMI által 2013. tavaszán összehívott

²⁸ A „tartós neveltek” a gyermekvédelmi gondoskodás otthont nyújtó ellátási formájában élők legkisebb létszámú csoportját alkotják (10 %), ami hozzávetőlegesen 2000 főt jelent.

Antiszegregációs kerekasztal²⁹ több alkalommal is. Az üléseken többször téma volt a hátrányos helyzet új kategorizálása, illetve az ezzel kapcsolatos előnyök és hátrányok is. Az EMMI a Kerekasztal ezzel kapcsolatos felvetéseire írásban válaszolt. A vonatkozó jegyzőkönyvek és szakmai anyagok áttekintése megerősíti és tovább árnyalja az új kategorizálással kapcsolatos eddigiekben leírt dilemmákat. Az EMMI és a Kerekasztal legfontosabb megállapításait az alábbiakban foglaltuk össze.

Kevesebb hátrányos helyzetű lesz a további egy feltétel miatt és kevesebb halmozottan hátrányos helyzetű lehet a további két feltétel miatt, valamint a HH-s és HHH-s kategóriák között mozgás várható. Hátrányt jelent, hogy a 3-as szintű OKJ képzés az új OKJ jegyzék és a szakképzési törvény értelmében középfokú végzettségnek minősül, így az ilyen végzettségű szülő gyereke már nem jogosult a kategóriába kerülésre, és ez egyúttal a szülő tanulására, képzésére ellenőztönzőként hat. A szegregáció szempontjából a HHH-s gyerekek létszámát és településen/intézményen belüli arányát vizsgáljuk. Az új definíció szerint vélhetően lesz olyan HHH-s gyerek, aki már csak HH-s lesz. Így fennáll a veszélye annak, hogy a szegregáció minden intézkedés nélkül enyhülni fog – kizárólag papíron. Vagyis lehetővé válik az eddiginél nagyobb mértékű szegregálás azáltal, hogy a korábban igen, de az új kategorizálás szerint már nem HHH-s gyerekeket egy osztályba vagy egy iskolába lehet helyezni anélkül, hogy ezáltal formálisan a HHH – nem HHH arányok sérülnének. Ezzel a szegregáció szempontjából amúgy sem kedvező magyarországi helyzet lényegesen kedvezőtlenebbé is válhat az eddigiekhez képest. Továbbá jogértelmezési vita folyt arról, hogy kiszorulnak-e a közfoglalkoztatottak gyerekei, vagy sem a HHH-sok közül. Ez a vita azóta sem zárult le.

A felsorolt problémalista mellett ki kell emelni az új szabályozó azon pozitívumát, hogy – kutatási adatokkal igazolható módon - minden gyermekvédelemben felnövő gyereket automatikusan halmozottan hátrányos helyzetűnek tekint. (VARGA 2012) Ez a régóta várt döntés rendkívül fontos és üdvözlendő, azonban látható az is, hogy a halmozottan hátrányos helyzet új kritériumrendszere több ponton is vitathatóan rendezi át a kategóriába tartozók körét. Valamennyi gyermekvédelemben élő bekerülésével közel huszonnégyezerrel nő az ellátottak száma, de félok, hogy a családban felnövők számára az RGYK melletti kötelező elvárások nem csak a kategóriába kerülést nehezítik, hanem az iskolázatlan családi környezet szempontját nem kellően hangsúlyozva rászoruló gyerekek hozzáférését korlátozzák a kategóriába

²⁹<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/eszmezsere-a-civil-szervezetekkel-az-antiszegregacios-kerekasztalon> (A letöltés ideje: 2013. október 28.)

kerüléssel járó támogatásokhoz. Az új kategorizálás indoklása szerint a fogalom újraértelmezése a problémák „részletesebb, problémaérzékenyebb ismeretét eredményezi, pontosabb személyi és területi célzást tesz lehetővé a meglévő támogatásokban, szolgáltatásokban...” (T/1047 számú törvény módosításáról, 47. oldal). Az indoklás nem tér ki arra, hogy megközelítésében eltér az eddigiekben jól lehatárolt, tudományos kutatásokkal alátámasztott hátrányos helyzet és halmozottan hátrányos helyzet különbségtételétől, mely szerint iskolai hátrányt jelent a szegénység (RGYK), és hátrányhalmozódást okoz a szülők iskolázatlansága, mivel az erőteljesebben hat az iskolai sikertelenségre. (KERTESI – KÉZDI 2008, LAWTON 2003, DOUGLAS 2003) Láthatóan az új szabályozó nem következetesen alkalmazza ezt a tudományos megállapítást, hanem a hátrány fokozódását a szegénységgel (RGYK) összefüggésben álló okok (munkanélküliség) és következmények (elégtelen lakáskörülmények) megjelenésével is igazoltnak fogadja el. Vagyis az új jogszabály így kiemeli a fókuszból az iskolázatlan szülői háttér meghatározó voltát, ugyanakkor ezzel a megoldással nem oldja fel azt az eddigi dilemmát, hogy nyolc általánosnál alig magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei miként tarthatók bent a halmozottan hátrányos helyzetű kategóriában.

A hátrányos helyzetű gyerekek definitív megközelítése mellett az iskolázottságuk kérdésköre is folyamatosan jelen van a tudományos életben, különféle megközelítésben. Többen vizsgálták a hátrányos helyzetű diákokat célzó oktatási programok³⁰, például az utóbbi évtized integrációs programjának bevezetését, a tanoda hálózat működését, illetve a felsőoktatási kezdeményezéseket. Kiemelt figyelem követi a köznevelés minden fokán jelen lévő integrációs programot (IPR), mely keretében ma már közel hetvenezer halmozottan hátrányos helyzetű gyerek, tanuló kap személyes odafigyelést. A program működését vizsgáló kutatások a program erősségei mellett rámutattak a sikerességet gátló hiányosságokra is. Így kiemelték, hogy szükséges a hátrányos helyzetű és roma/cigány gyerekek szegregációja ellen ható intézkedéseket megalkotni, a program (IPR) működését biztosító pénzügyi források csökkentése helyett megfelelő finanszírozást biztosítani, valamint hogy a

³⁰ Az oktatási programok közös sajátossága, hogy figyelembe veszik a hátrányos helyzetű gyerekek, tanulók iskolai sikertelenségének okait, és mindezt azzal kívánják ellensúlyozni, hogy olyan támogató tanulási környezetet teremtenek, amelyben figyelembe veszik az egyéni sajátosságokat, és azokból kiindulva pedagógiai fejlesztést tűznek ki célul. Egyúttal fókuszálnak a családi háttér eltérő kulturális voltára is, vagyis figyelembe veszik a roma/cigány közösséghez tartozást, arra értékékként építenek. Ezt a fajta megközelítést inkluzív pedagógiának nevezük.

program kiépülésének egyenetlenségét differenciált és minőségbiztosított fejlesztéssel korrigálni. A kutatások a feltárt problémák javítása mellett fontos és nélkülözhetetlen támogatási formának ítélték a 10 éve működő programot. (Kézdi-Surányi 2008, Havas-Zolnay 2011, Reszkető-Scharle-Váradai 2010, Teller 2012, Arató-Varga 2004, 2012.) Hasonló jellegű megállapításokat tett a tanoda-hálózat³¹ működését leíró hatásvizsgálat. A vizsgálat az eredményességi mutatókra támaszkodva kiemeli, hogy a jónéhány európai uniós támogatási kör után kiépült, több mint 100 intézményt felölelő tanodahálózat hiánypótló tevékenységeivel hozzájárul a hátrányos helyzetű és roma/cigány tanulók sikeres iskolai előrehaladásához. Szintén hangsúlyozza a kiegyensúlyozott finanszírozási háttér megteremtésének szükségességét és az intézményfejlesztés segítségével biztosítandó minőségjavulást. A kutatók azt is kiemelik, hogy a tanodák nagyobb része forráshiányos szakaszokban sem szűnt meg, bizonyítva ezzel fontos szerepét az oktatási támogató rendszerben. (Fejes-Híves-Szucs-Varga 2012). A felsőoktatás roma szakkollégiumait célzó kutatások sem vitatják e támogatási forma szükségességét, hanem kitérnek a létrejöttük és működésük sajátosságaira, valamint vizsgálják a szakkollégista fiatalok eredményességét, attitűdjeit, jövőbeli elképzeléseit. (Forray 2012, Varga 2013b)

Szintén születtek tanulmányok a közelmúltban a téma oktatáspolitikai megközelítéséről. Részletes elemzést olvashatunk a hátrányos helyzetűeket és/vagy a cigányságot célzó oktatáspolitikai intézkedésekről, azok sajátosságairól és szerepéről. (Forray-Orsós 2010, Varga 2013b) Ezek az elemzések is kiemelik az elmúlt évtizedeken átívelő szakmapolitikai dilemmát: Kiket is céloz valójában ez a támogató rendszer? Ugyanis a szociális hátrányos helyzet egészen más, sok szempontból ellentétes irányú szolgáltatást igényel, mint a kisebbségi csoporthoz tartozás. Ezt a kettős megközelítést a cigányság esetén az európai közösségi fejlesztési programokat áttekintő tanulmány is kiemeli. (Torgyik 2012) Ugyanígy látja az utóbbi évtizedek romákkal kapcsolatos politikáját több európai országban vizsgáló írás, mely szerint különböző arányú keveredése figyelhető meg mindenütt a két megközelítésnek, és sehol sem található kizárólagosan az egyik politika. (Forray-Kozma 2010) Ez a helyzet elmondható többek között az Európai Unió Roma stratégiájáról is, ahol „a cigányság és a szegénység egyazon kérdéscsoportban jelenik meg, azaz a cigányságnak a preambulumban felsorolt problémái valójában a szegénység problémái”. (Forray 2011:62) A fenti tanulmányok mindegyikében megjelenik

³¹ A tanodai – lelki, tanulmányi, kulturális és anyagi természetű - szolgáltatási kör családias, extrakurrikuláris intézményi keretben kíséri az oda járó fiatalokat nemcsak az általános iskolai tanulmányaik során, hanem a következő intézményi fokokon is.

az a definíciós kettősség, miszerint alapvetően valamennyien a jogszabály szerinti hátrányos helyzet kategóriát használják, azonban kiemelten figyelembe veszik e csoportban a roma/cigány tanulókat, még ha ennek nincs is jogi alapja és maga a csoportba sorolás is számtalan dilemmát vet fel.

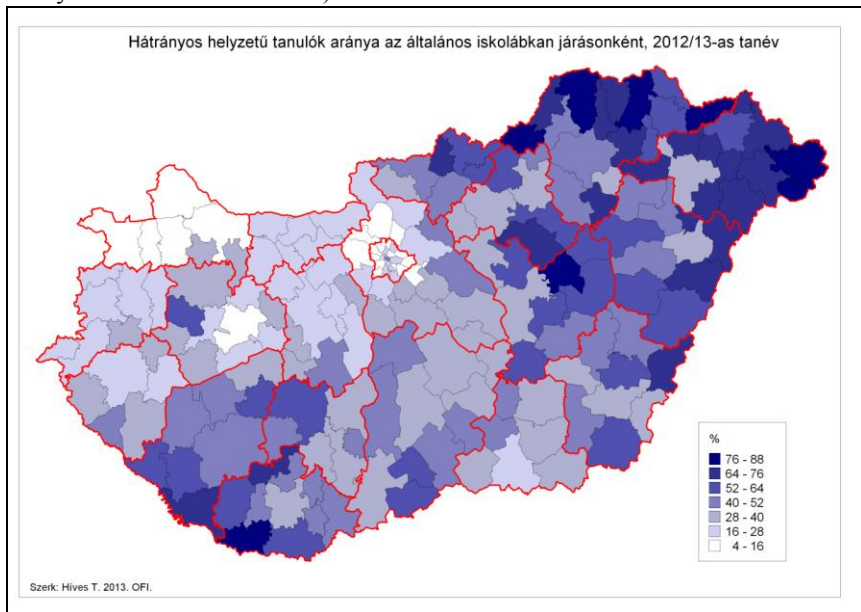
Ezt a kettősséget mintegy feloldja az a nemrég befejezett, kilenc országot érintő kutatás, amelyről az Esély folyóirat tavasszal megjelent számában olvashattunk részletesen. A bemutatott vizsgálatban a kutatók célja az volt, hogy összehasonlító elemzéssel rávilágítsanak azokra a tényezőkre, amelyek az ún. „látható kisebbségek” (bevándorlók, romák) iskolai előmenetelét hátrányosan befolyásolják. (Neményi 2013:3) A kutatásban kitértek a vizsgált csoport társadalmi helyzetéből adódó hátrányaira és egyúttal vizsgálták az etnikai hovatartozással összefüggő megkülönböztetést, a diszkriminációt is. A kutatási beszámoló összefoglalóan megállapítja, hogy az eredmények megerősítették az eddigi kutatási tapasztalatokat „melyek szerint a másodgenerációs bevándorlók és roma tanulók és a többségi társaik oktatási feltételei között jelentős egyenlőtlenségek állnak fent...”. (Neményi 2013:5) A vizsgálat a mögöttes okok között felsorolja a jelentősen ható szociális, gazdasági és kulturális tényezőket, melyek felerősítik az amúgy is érvényesülő iskolai szelekciót. Ez a szelekció a társadalom diszkriminációs törekvései és a kisebbségi csoport ezekre adott válaszreakciói mentén alakul. A kutatás azt is kiemeli, hogy a megfigyelt jelenségeket javítani kívánó politikai szándék sok esetben „megtörik” a többségi akarat gyakorlatban megvalósuló formáin.

Összegezve tehát elmondható, hogy a társadalmi hátrányokat felerősítik a kisebbséggel szembeni sokrétű diszkriminációs hatások, és a szembetűnő iskolai eredménytelenség túlmutat a jogi (objektív) kategóriákban meghatározható okokon. Ez egyben azt is jelzi, hogy a tervezett beavatkozások és a gyakorlatba ültetésük folyamata során figyelembe kell venni jogszabályon túli tudományos kutatási érveket is.

HÁTRÁNYOS HELYZETŰEK A KÖZOKTATÁSBAN

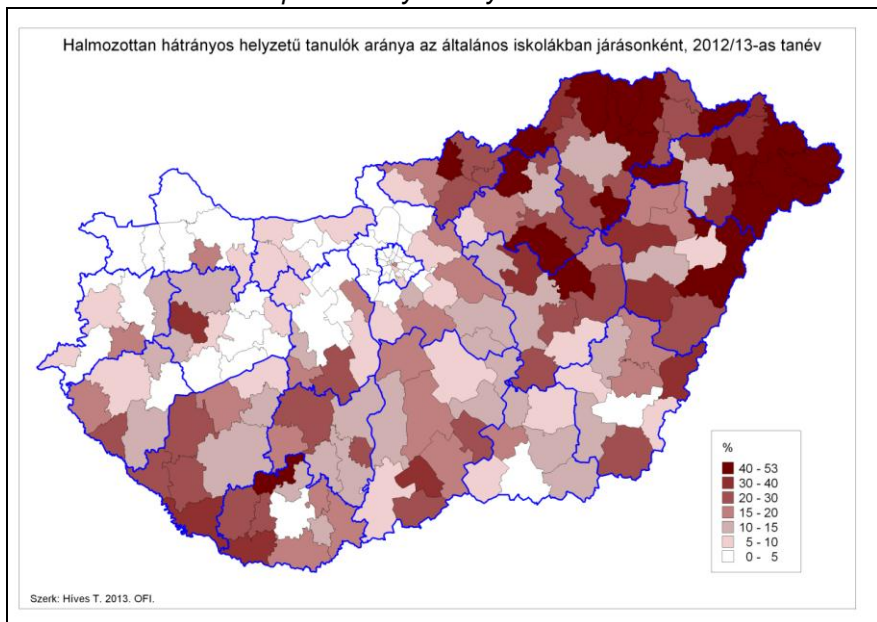
Az alábbiakban az elmúlt öt tanév oktatási statisztikai elemzésével³² mutatjuk be a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermekcsoportot számosságában, arányaiban. Ezek a makroadatok csakis azt a célt szolgálhatják, hogy számszerűen, tényyszerűen lássuk helyüket és helyzetüket a közoktatás rendszerében. A kapott tények mögött álló okok feltárására más kutatói eszközök alkalmazása szükséges. Maguk a tények is felrajzolják azonban azt a képet, amely a hátrányos helyzetű csoport iskolai helyzetét jellemzi ma Magyarországon.

Elsőként nézzük meg, hogy földrajzilag hol helyezkednek el a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű általános iskolások. (Természetesen a hátrányos helyzetű óvodások és középfokon tanulók is hasonló elhelyezkedésben találhatók.)

³² Az adatok forrásai: 2012-13, EMMI Oktatási statisztikai adatgyűjtés, 2011-12: Oktatási évkönyv 2011/12, 2010-11 és 2009-10: Magyar statisztikai évkönyvek, 2008-09 és 2007-08: Oktatás-statisztikai évkönyvek. Az adatokat az OFI munkatársa, Hives Tamás gyűjtötte, és ő készítette belőle a tanulmányban található táblázatokat, térképeket.

1. számú térkép a hátrányos helyzetű általános iskolásokról

2. számú térkép a halmazottan hátrányos helyzetű általános iskolásokról

A térképek szerint mindkét kategóriáról elmondható, hogy nem egyenletes a földrajzi eloszlás. Sokszoros arányban jelennek meg a hátránnyal küzdők a gazdaságilag is leszakadó térségekben. Ha ezeket a térképet rávetítenénk a népszámlálási vagy más kutatási adatokra, mely a cigány/roma népességre vonatkozik, akkor meglehetősen nagy lenne az átfedés. Ez megerősíti azt, hogy a mélyebb elemzések során nem elegendő kizárólag a hátrányos helyzet jogi kategóriája alapján vizsgálni a csoportot.

A következő (1. és 2. számú) táblázat öt tanévre visszanyúlóan ad meg statisztikai adatokat. Ebből az is látható, hogy a bemutatott években a hátrányos és halmazottan hátrányos helyzetű tanulók száma néhány százalékos mozgással megegyezik. Az első vizsgált év tér el némiképp. Ennek hátterében állhat, hogy 2008-as évben alakult át az adatszolgáltatás szabályozása, és az elindulás évében még nem minden gyereket sikerült regisztrálni a rendszerben. Az is ok lehet, hogy az általános és szakiskolán túl az óvodában és az érettségit adó iskolákban is (2009-től) be lehetett vezetni a halmazottan hátrányos helyzetű gyerekek számára a támogató programot (IPR), mely valószínűleg hatott a regisztrációra is, hiszen a támogatás gyerekenként érkezett.

	2008-09 tanév	2009-10 tanév	2010-11 tanév	2011-12 tanév	2012-13 tanév
Óvoda	83 975	95989	105240	104740	103016
Általános Iskola	241739	256618	270745	266407	257129
Szakiskola	32 431	37509	40330	40716	37486
Spec. Szakiskola	3 262	3096	3264	3322	2665
Gimnázium	15 192	16727	19386	20793	19611
Szakközépiskola	28 490	32852	37768	38644	36388
HH Összesen	405 089	442 791	476 733	474 622	456 295

1. számú táblázat – Hátrányos helyzetű gyerekek, tanulók a különböző fokokon

	2008-09 tanév	2009-10 tanév	2010-11 tanév	2011-12 tanév	2012-13 tanév
Óvoda	32 538	37081	37664	37780	36662
Általános Iskola	100119	106232	105542	103951	98904
Szakiskola	11 114	13338	12679	13290	11838
Spec. Szakiskola	1 295	1384	1335	1414	1155
Gimnázium	2 505	2586	2865	3239	2701
Szakközépiskola	5 548	6484	6524	6552	5816
HHH összesen	153 119	167 105	166 609	166 226	157 076

2. számú táblázat – Halmazottan hátrányos helyzetű gyerekek, tanulók a különböző fokokon

Az alábbi (3. számú táblázatban) látható idősoros összevetésben ugyanez a megállapítás igaz az összes gyerekekhez, tanulóhoz viszonyított arányok esetén is. A hátrányos helyzetűek aránya 22,6 és 26,5 % között mozgott, míg a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek 8,1 és 9% közötti arányban voltak valamennyi tanulóhoz képest.

típus	2008-09 tanév		2009-10 tanév		2010-11 tanév		2011-12 tanév		2012-13 tanév	
	HH	HHH	HH	HHH	HH	HHH	HH	HHH	HH	HHH
Óvoda	25,8 %	10,0 %	29,2 %	11,3 %	31,1 %	11,1 %	30,7 %	11,1 %	30,3 %	10,8 %
Általános Iskola	30,7 %	12,7 %	33,2 %	13,7 %	35,8 %	14,0 %	35,6 %	13,9 %	34,6 %	13,3 %
Szakiskola	26,2 %	9,0 %	29,2 %	10,4 %	31,2 %	9,8 %	31,5 %	10,3 %	31,9 %	10,1 %
Spec. Szakiskola	33,3 %	13,2 %	31,1 %	13,9 %	33,3 %	13,6 %	34,2 %	14,5 %	29,2 %	12,6 %
Gimnázium	7,5%	1,2 %	8,3%	1,3 %	9,8%	1,4 %	10,7 %	1,7 %	10,3 %	1,4 %
Szakközépis kola	12,0 %	2,3 %	13,6 %	2,7 %	15,7 %	2,7 %	16,6 %	2,8 %	16,2 %	2,6 %
Összesen	22,6 %	8,1 %	24,1 %	8,9 %	26,1 %	8,8 %	26,5 %	9,0 %	25,4 %	8,5 %

3. számú táblázat – A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek, tanulók aránya az összes gyerekekhez, tanulóhoz képest

Szembetűnő eltérést egy adott év részletes vizsgálatakor figyelhetünk meg. Az alap és a középfokot összehasonlítva a 2012/2013-as tanévben (lásd. 4. számú táblázat) azt láthatjuk, hogy míg az általános iskolában 13,3 % a halmozottan hátrányos helyzetűek aránya és 34,6 a hátrányos helyzetűeké, addig valamennyi középfokú intézményt nézve ez az arány 3,9 és 17,8 %. Ha az idősoros arány nem változott – már pedig ezt mutatta a 3. számú táblázat -, akkor a középfokon

is ugyanolyan arányban kéne lenniük. Ezzel szemben a hátrányos helyzetűek fele olyan arányban, a halmozottan hátrányos helyzetűek pedig harmadannyi arányban sincsenek a középfokon.

Árnyalja a képet az iskolatípusok szerinti arány. A speciális szakiskolában lévő 12,6 %-nyi halmozottan hátrányos helyzetű közelíti az általános iskolai arányt (13,3 %), és a szakiskolai 10,1 % is csak 3 %-nyi eltérést mutat. Ennél jóval szembetűnőbb a szakközépiskolák 2,6 %-os halmozottan hátrányos helyzetű tanulói aránya, illetve a szélsőségesen alacsony gimnáziumi 1,4 %-os arány. Vagyis a hátrányos és azon belül is a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók, ha el is jutnak középfokra, akkor is legnagyobb valószínűséggel szakiskolai képzésre, és szinte egyáltalán nincsenek jelen az érettségit adó iskolákban. Lehet ezen adatok mögött regisztrációs probléma is, vagyis hogy a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű tanulók támogató programjának működtetésében kevésbé érdekelt érettségit adó intézmények nem segítik az adatgyűjtést. A középfokon mutatkozó jelentős arányeltérést azonban önmagában nem indokolja az adatgyűjtési hiányosság. Biztosak lehetünk abban, hogy ezek a szélsőséges aránykülönbségek egyben mutatói a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű tanulók középfokon való sikertelenségének, és az elsősorban őket jellemző, már az általános iskolában is megjelenő nagyarányú lemorzsolódásnak. Mindezt megerősíti az a célzottan szakiskolákat vizsgáló kutatás, mely szerint a szakiskolákban rendkívül magas a lemorzsolódási arány, és ez különösen érinti a hátrányos helyzetű és roma/cigány diákokat. A lemorzsolódás okai közül a kutatás kiemeli az általános iskolából hozott kudarcos tanulási utat és a szakiskolák felkészületlenségét a problémakezelésre. (Fehérvári szerk. 2008.) Láthatóan a hátrányos helyzetűek iskolázottságára vonatkozó számszerű adatok tényei továbbra is azt mutatják, hogy a hátrányos helyzetű, köztük roma/cigány tanulók nagyobb részének nincs esélye a szüleikhez képest előre haladni a társadalmi ranglétrán.

2012-13 tanév	gyerek/tanuló (fő)			gyerek/tanuló (%)		
	összes	HH	HHH	összes	HH	HHH
Óvoda	340204	103016	36662	100,0%	30,3%	10,8%
Általános Iskola	742931	257129	98904	100,0%	34,6%	13,3%
Szakiskola	117543	37486	11838	100,0%	31,9%	10,1%
Spec. Szakiskola	9134	2665	1155	100,0%	29,2%	12,6%
Gimnázium	189526	19611	2701	100,0%	10,3%	1,4%
Szakközépiskola	224214	36388	5816	100,0%	16,2%	2,6%
összesen	1623552	456295	157076	100,0%	25,4%	8,5%

4. számú táblázat – A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek, tanulók száma és aránya az összes gyerekekhez, tanulóhoz képest a 2012/13-as tanévben

ÖSSZEGRZÉS

Az elzókben bemutatott néhány adat elemzésével nem az volt a célunk, hogy eddig nem ismert tényeket tárjuk fel. Sokkal inkább azt szeretttük volna elérni, hogy a számokban rejlő objektivitás irányítsa rá a figyelmet arra a több mint 10%-nyi halmozottan hátrányos helyzetű (köztük többségében roma/cigány) gyerekekre, tanulóra, akik a mai magyar köznevelés rendszerében láthatólag kudarcosak az iskolai előrehaladásban.³³ A probléma - mely jelenleg minden nyolcadik gyereket érint – megoldásához fontos lépés az esélyegyenlőtlenségben érintett célcsoport pontos beazonosítása. Az erre vonatkozó új szabályozás a benne foglalt többleteltvárások miatt azonban több veszélyforrást is hordoz. Kérdés, hogy a támogató programok felkészültek-e a nagyszámú gyermekvédelemben élő sajátos problémáinak kiemelt kezelésére. Látható az is, hogy fennáll az iskolai kudarcot súlyosbító szegregációs helyzet romlásának veszélye, mely a hátrányok homogén közegekben való koncentrálódását és ezzel együtt a leszakadást eredményezik. Újfajta és komoly problémát okoz majd az, ha a megváltozott definíció mentén a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű kategóriából való kikerülés miatt a támogató szolgáltatások nem minden rászorulthoz fognak eljutni.

Az elemzett adatok arra is rámutatnak, hogy szükséges vizsgálni, hogy az az oktatáspolitikai szándék - mely minden életkorban támogató szolgáltatást rendel a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek, tanulók mellé, és amely kiemelten figyel a roma/cigány csoportba tartozásra -, miért nem hozott átütő változásokat az iskolai eredményességben. (Varga 2013c) Vizsgálni kell a

³³ Erre a témakörre fókuszált és hasonló megállapításokra jutott az a korai iskolaelhagyással foglalkozó munkacsoport is, amely a jelen tanulmánynál bővebben foglalkozott a lemorzsolódás hátterében álló okokkal a nemrég nyilvánosságra hozott helyzetelemzésében. (Helyzetelemzés – és további kutatásra javasolt irányok a korai iskolaelhagyás problémájának hatékony kezelése érdekében. Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Nonprofit Kft, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Tempus Közalapítvány. http://oktataskepzes.tka.hu/pages/content/index.php?page_id=1168 A letöltés ideje: 2013. november 5.) Ugyancsak más megközelítésben – nemzetközi tendenciák, történeti elemzés – készült e témáról az a háttér tanulmány, mely a tudományos kutatások és az oktatáspolitikai beavatkozások eddigi és javasolt irányait vette sorra. (Varga Aranka – Vég Zoltán Ákos: Az iskolai lemorzsolódás nemzetközi tapasztalatai, trendjei, különös tekintettel egyes etnikai csoportok helyzetére. OFI 2013. kézirat)

funkciók és diszfunkciók háttérben álló lehetséges okokat: a támogatások elterjedésének egyenletességét vagy töredezettségét, a finanszírozás körülményeit, a folyamatos minőségjavítás helyzetét, a szegregatív formák elterjedésének alakulását, a szelekció mértékét, a rendszerszintű, szektoron belüli és szektorok közötti horizontális és vertikális együttműködés összehangolásának jellemzőit, az oktatáspolitikai ellenható intézkedéseinek sorát, a különböző diszkriminációs formák érvényesülését és még más okokat is. A vonatkozó fejlesztések tíz éve elégséges ahhoz, hogy a folyamatok széleskörű vizsgálatát meg lehessen tenni, és erre alapozva, a szabályozók és a működés javításával, átalakításával valódi eredményeket lehessen elérni.

IRODALOM

ARATÓ Ferenc – VARGA Aranka (2004): Együttműködés az együttnevelésért. *Educatio* 3. szám. 503-507.

ARATÓ Ferenc - VARGA Aranka (2012): Intézményfejlesztési útmutató a differenciált, IPR alapú fejlesztések megvalósításához. Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal, Budapest.

Douglas, J. W. B.: A tanulók képességek szerinti elosztása. In: Meleg Csilla: *Iskola és Társadalom. Szöveggyűjtemény. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2003.*

Fehérvári Anikó (szerk. 2008): Szakképzés és lemorzsolódás. OFI, Budapest.

FEJES József – HÍVES Tamás – SZÚCS Norbert – VARGA Aranka (2012): TANODA Beválás vizsgálat tapasztalatainak összefoglalása. Eruditio Zrt, Budapest. (kézirat)

FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás (2010): Társadalmi egyenlőség vagy kulturális identitás? A cigány/roma oktatáspolitikai dilemmái. *Képzés és Gyakorlat*, 3-21.

FORRAY R. Katalin – PÁLMAINÉ ORSÓS Anna (2010): Hátrányos helyzetű vagy kulturális kisebbség – cigány programok. *Educatio* 19. szám. 75-87.

FORRAY R. Katalin (2012): Cigány diákok a felsőoktatásban. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága-ELTE Eötvös Kiadó, 265-298.*

FORRAY R. Katalin (2011): Társadalmi egyenlőség és a jövő feladatai. *Educatio* 1. szám. 62-73.

HAVAS Gábor – ZOLNAY János (2011): Sziszifusz számvetése. *Beszélő*. 16. szám

Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (2008): A szegénység átörökítésének közvetlen és rejtett csatornáit. In: Sallai Éva (szerk.): Társadalmi egyenlőtlenségek, a nem hagyományos családmodell, a szülői viselkedés és a gyermekek fejlődésének összefüggései. Educatio, Budapest.

KÉZDI Gábor – SURÁNYI Éva (2008) Egy sikeres iskolai integrációs program tapasztalatai. Educatio Kht., Budapest.

Lawton, Denis: Társadalmi osztály és az iskoláztatás esélye. In: Meleg Csilla: Iskola és Társadalom. Szöveggyűjtemény. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2003.

NEMÉNYI Mária (2013): Oktatási esélyegyenlőtlenségek Európában és Magyarországon. Esély 2. szám. 3-8.

RESZKETŐ Petra – SCHARLE Ágota – VÁRADI Balázs szerk. (2010): *Az esélyegyenlőségi és integrációs kiemelt projekt külső értékelése*. Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet, Budapest.

TELLER Nóra (2012): Mi hozott mérhető eredményeket az oktatási integrációs fejlesztések közül? (kézirat)

Torgyik Judit (2012): A romák oktatásának fejlesztési törekvései az Európai Unióban. Iskolakultúra 3. szám 74-85.

Varga Aranka (2012): Gyermekvédelem és iskola. PTE BTK Oktatókutatási Központ – Virágmandula Kft. 164 p.

Varga Aranka (2013a): Hátrányos helyzet jogszabályi környezetben. Iskolakultúra 3-4. szám. 134-138.

Varga Aranka (2013b): Roma szakkollégium az oktatáspolitikában. Romológia 1. szám. 60-72.

Varga Aranka (2013c): Changes in Hungary's Educational Policies In: Forray R. K. – Cserti Csapó T. (szerk.): Education and Research of Roma in the Countries of Central and Eastern Europe. **Gypsy Studies** 29. szám. PTE, Pécs. 31-47.

Lakatos Szilvia

Gyermekbántalmazás - Néhány média figyelmébe került eset és tanulságai

A gyermekbántalmazás összetett kérdéskör, mely megközelíthető a pszichológia, a szociológia, a nevelési elvek, a társadalmi szemlélet vagy a jogi szabályozás oldaláról, de bármilyen területről közelítjük meg a problémát, tudatában kell lennünk, hogy adott közösség hozzáállása a gyermekek védelméhez nagy hatással van a felnövekvő generáció jövőjére. A gyermekek életkoruk, társadalmi szerepük révén kiszolgáltatottak a felnőtteknek, akiknek a család és a közösség szintjén is kötelességük garantálni biztonságukat, az egészséges felnőtté válásuk lehetőségét. A bántalmazás bármely formáját elszenvedő gyermekek, legyen az fizikai bántalmazás, szexuális erőszak vagy elhanyagolás, olyan tapasztalattal válnak felnőtté, mely meghatározó egész életük során. A témában nagyfokú a látencia, a gyermekbántalmazás témája nem mindennapos hír, az ellene folyó harc nem jut elég mértékben a nyilvánosság elé. Ennek egyik oka az ügy természetéből fakad: a családon belül történeteket társadalmunk magánügyként kezel, s bár a jogi szabályozás egyértelműen a zéró tolerancia elvét képviseli, a közgondolkodás az „enyhe esetekben” a nevelési eszközként elfogadott testi fenytés felett szemet huny, az erőszakot tabuként kezel.

Koers szerint gyermekbántalmazás egy együttélési rendszerben megvalósuló minden olyan erőszakos interakció, amelynek során egy gyermeket elnyomnak vagy korlátoznak. (Koers, 1993) A gyermekbántalmazás típusai a következők: fizikai bántalmazás, fizikai elhanyagolás, érzelmi bántalmazás, érzelmi elhanyagolás, szexuális bántalmazás. Ezek a normális fejlődést akadályozó, de elkerülhető bánásmódok (Gil, 1991) sokszor kombináltan jelentkeznek. A fizikai bántalmazás következményei sokfélék lehetnek, kisgyermekkorban lelassul a kognitív fejlődés, az örömkészség működése zavarossá válik; óvodáskorban csoportjáték és együttműködés készségének alacsony szintje figyelhető meg, a bántalmazott gyermek kisiskoláskorban kevés pozitív kortársi kapcsolatot képes alakítani, ez serdülőkorra már antiszociális viselkedéssé alakul. (Révész, 2004)

A legtöbb esetben a gyermek bántalmazója szülője vagy más közeli hozzátartozója, a családon belül történő bántalmazás és a bántalmazott gyermek alacsony érdekérvényesítő képessége miatt az esetek hosszasan rejtve maradhat.

A bántalmazások elkövetésének módját és hatását jól összefoglalja a következő meghatározás: „a fizikai bántalmazás olyan visszaélés a gyermek egészségével (mentális és fizikai), mely visszafordíthatatlan törést okoz annak lelki életében, mely a bántalmazás megmagyarázhatatlansága, irracionalitása, érzelmi hőfoka, viharos lefolyása miatt állhat elő”.

(Terr, 1970; id. Palaczky, 2000)

A gyermekbántalmazás rizikófaktorai a szülő, a gyermek és a család szempontjából is csoportosíthatók. Nagyobb eséllyel válnak bántalmazó szülővé azok, akiket gyermekként bántalmaztak; a fiatal anyák; azok a nők, akiknek önbecsülésük alacsony. A gyermek részéről rizikófaktor például a minél alacsonyabb életkor, a „koravén” külső, a krónikus betegség vagy fejlődési rendellenesség. Családi rizikófaktoroként említik a csonka családot, a rossz lakhatási körülményeket, a munkanélküliséget. (Révész 2004)

ESETLEÍRÁSOK

A média figyelmébe általában a már tragédiával végződő esetek kerülnek. A következőkben a magyar nyelvű internetes oldalakon is többször megjelenő, nagy nyilvánosságot kapó nemzetközi és magyar eseteket mutatok be röviden, vizsgálatukkor a média híradásában hangsúlyosan megjelenő tényezőkre és a hír hatására fókuszálva.

2000-ben Londonban egy elefántcsontparti kislány halt meg rokonai bántalmazása miatt. Édesanyja a jobb élet reményében Londonban élő nagynénjére és annak élettársára bízta kislányát, akik rabszolgaként tartották, és kínozták a gyermeket: biciklilánccal és vállfával verték, az éjszakákat pedig hideg vízzel teli kádban kellett töltenie, halálát végül kihűlés okozta. A boncoláskor 128 sérülést számoltak össze testén, bőrét égési sérülések borították.³⁴

Victoria Climbié 8 éves volt. Halála közfelháborodást keltett Anglia lakosságában, nemcsak a nevelőszülők kegyetlensége, a kislány kihasználása és kínzása miatt, hanem a szociális rendszer az eset kapcsán felmerült hiányosságai miatt. Victoria Climbié nevelésével megbízott családnak kijelölt szociális munkása volt, akinek feladata volt a család rendszeres látogatása. A hír kapcsán

³⁴(http://archivum.hvg.hu/article/200147Kicsiben_utaznak_Modern_gyermekre_bszolgasag.aspx)

(http://en.wikipedia.org/wiki/Murder_of_Victoria_Climbi%C3%A9)

a család felügyeletével megbízott szociális munkást ugyanúgy a média figyelme követte, mint a kislány haláláért közvetlenül felelős rokonokat. A szociális munkás munkaköréhez tartozó feladat lett volna, hogy észlelje a veszélyt, és intézkedjen annak elhárításáról. A tragédia kapcsán a gyermekekkel foglalkozó szociális védőrendszer megerősítésének szükségessége mellett felmerült a jobb élet reményében külföldről Angliába érkező gyermekek fokozottabb védelmének szükségessége. Az ő esetükben sokszor nem családon belüli erőszakról beszélünk, mert szüleik rokonra, ismerősre bízzák őket, így az otthontól távol kiszolgáltatottak az esetleges kizsákmányolásnak, bántalmazásnak.

Szintén Londonban, 2008-ban egy 17 hónapos kisfiú családon belüli bántalmazása keltett nagy felháborodást. A hírekben Baby P-ként emlegetett kisfiú életét vesztette a bántalmazások következtében, annak ellenére, hogy a családot több szociális munkás is gyakran látogatta. A kisfiú édesanyjával, élettársával és annak testvérével élt. Az anyát 2006-ban és 2007-ben is őrizetbe vették gyermeke bántalmazása miatt, mindkét esetben óvadék ellenében hazaengedték és továbbra is ő nevelte gyermekét. A szociális munkások a korábbi esetek miatt is gyakran látogatták a családot, többször szóvá is tették a gyermek állapotát, de a nő mindig adott magyarázatot, amit elfogadtak. Volt olyan eset is, hogy csokoládéval maszatotha össze a kisfiú testét, hogy így fedje el a sérüléseket a kiérkező szociális munkások előtt. A bíróság 2008-ban határozott a korábbi eljárások megszüntetéséről, néhány nappal később a kisfiú belehalt sérüléseibe. Az orvos szakértő megállapítása szerint gerince és nyolc bordája eltört, körmei hiányoztak kezéről és lábáról, testét zúzódások borították és pár fogát lenyelte. A bántalmazásokért az anyát, a nevelőapát és annak testvérét is börtönbüntetésre ítélték.³⁵

A nyomozást végig figyelemmel követte a média, így nyilvánosságra került, hogy a Baby P édesanyja kevés figyelmet fordított gyermekei nevelésére, leginkább online pókerrel töltötte idejét, kislánya felügyeletét legtöbbször élettársára bízta, a legtöbb bántalmazást valószínűleg a férfi követte el. Az alacsony iskolai végzettségű, (egyébként náci jelképekkel díszített késeket gyűjtő) férfi által elkövetett kínzásokról nemcsak az anya tudhatott: a rokonoknak is feltűnt, hogy a kisfiú fél a férfitől, mégsem avatkozott senki közbe. A tárgyalás során fény derült rá, hogy Baby P anyjának gyerekkorát édesanyja alkohol- és drogproblémái nehezítették. Élettársa gyerekként is

³⁵(<http://velvet.hu/sztori/babyp081112/?token=5d0dfcb971946481667a8fdff>

0d14ddd)

(http://index.hu/belfold/2010/11/02/mindenki_helyen_van_es_teszi_a_dolgot/)

agresszív volt, később pedig nagyanyja kínzásával is gyanúsították. Az esetben több rizikótényező fennállt: a gyermek életkora, a szülői feladatokat ellátó felnőttek előélete és életkörülményeik. A szociális rendszerrel való aktív kapcsolat nem volt képes meggátolni a tragédiát, vizsgálatot rendeltek el az okok feltárására, eredményeként a gyermekvédelmi rendszer munkatársainak képzetlenségét és túlterheltségét jelölték meg. A hatékony gyermekvédelmi rendszer hatékony működéséhez a gyermekkel kapcsolatban lévő minden szakember (nevelő, pedagógus, gyermekorvos, gyermekvédelmi munkatárs) gyermekről tudott információira szükség lenne, de sokat segítene a helyzeten, ha a szociális munkások képzetesebbek és kevésbé terheltek volnának, illetve egységes eljárásrend kidolgozása a kérdéses esetek megítélésének segítésére.

Magyarországon, Tiszakécskén 2012-ben az akkor 22 éves édesanya négyhetes kisfiát csonttörésekkel, koponya- és belső sérülésekkel szállították kórházba, ápolását az intenzív osztályon kezdték meg. Az anya ellen 2006-ban már indult eljárás, az akkor szintén négyhetes kisfia koponyasérülése miatt, de akkor bizonyítatlanság miatt nem volt következménye az esetnek. Gyermekét később a nagyszülők nevelték, az anya többször költözött, barátoknál, ismerősöknél, albérletekben lakott, mikor második gyermeke megszületett. Tagadta a gyermekbántalmazás vádját, azt állította, véletlenül ejtette le gyermekét. Az ügyben eljárás indult ellene: Különös kegyetlenséggel, védekezésre képtelen személy sérelmére, folytatólagosan elkövetett emberölés büntetének kísérletével vádolták meg, a kiszabott büntetés 10-től 20 év vagy akár életfogytiglani börtönbüntetés is lehet.³⁶

A nő első gyermekét 17 évesen szülte, és egy hónapos korában figyeltek fel a bántalmazásra. A bizonyítatlanság következtében nem szabtak ki büntetést, az interneten olvasható cikkekből pedig nem derül ki egyértelműen, hogy a bántalmazás gyanúja miatt, vagy az anya döntéséből fakadóan vette át a gyermek nevelését a nagypapa. A lakásról lakásra költöző anya második gyermekének bántalmazására szintén a gyermek egy hónapos korában figyeltek fel. Az eljárás során figyelembe vették a 2006-ban történt esetet is, a kisfiút az életveszélyes állapotból való felépülése után nevelőszülői gondozásba vették. A média hírértékkel számolt be az esetről, de ahogy a többi Magyarországon történt gyermekbántalmazás témájához kapcsolódó hírnél, itt is hiányzik a

³⁶(http://index.hu/belfold/2012/03/09/visszaeso_az_orizetbe_vett_tiszakecskei_anya/)

(<http://www.kecskemeti-hirhatar.hu/hirek/csecsemoje-szinte-minden-csontjat-osszetorte-a-lelketlen-tiszakecskei-no>)

társadalmi reflexió: ezek az esetek nem értékelhetők tágabb kitekintés nélkül. A gyermekbántalmazás nem ritka jelenség, s a hírként közvetített tragédiák ismertetésekor megfélemedeznek erről. A halálesettel vagy kis híján azzal végződő, vagy a különösen megrázó szexuális bántalmazásokról (pl. rásonysáberencsi gyermekbántalmazási ügy 2008) szóló hírek kapcsán a magyar internetes sajtó szinte nem is foglalkozik a társadalmi kontextussal, nem keres felelőst, nem boncolja a tényezőket, nem reflektál, ezáltal nem segíti a társadalmi felelősségvállalást, a szemléletváltást, nem keres megoldást. Az Angliában történt esetek következményeként az ügyet részletesen elemezve feltárták, hol nem volt megfelelő a szociális rendszer működése, a hibák alapján pedig javaslatokat tettek a rendszer fejlesztésére, változtatására, hogy később nagyobb eséllyel előzessék meg az esetleges tragédiát.

A RENDŐRSÉG SZEREPÉRŐL

Magyarországon az Országos Rendőr-főkapitányság által 2007-ben kiadott *Utasítás a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására* rendelkezik arról, hogy mely eseteket kezeli a rendőrség családon belüli erőszaknak, s szabályozza az eljárás módját. A családi összekötő tiszti program 2007 óta működik Baranya megyében, keretein belül a témának minden rendőrőrsön külön felelőse van, aki szakmai segítséget nyújt az ilyen esetek kapcsán eljáró munkatársaknak és kapcsolatot tart az illetékes intézményekkel, a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatokkal, a gyámhivatallal, krízisszállókkal. Az intézmények jelzőrendszeri tagokként működnek, ha indokoltnak látják az esetet, jelzést küldenek az illetékes felé. A kiskorú veszélyeztetése ügyében indított eljárások száma az utóbbi években növekedő tendenciát mutat, ennek okát a rendőrség a szakemberek és a társadalom érzékenységének növekedésében látja, miközben a bántalmazások legfőbb okaként azt a hagyományos felfogást említi, hogy a szülőnek joga van erőszakot alkalmazni gyermekével szemben. A rendszer hatékonyságának növelésére a munkatársak szakirányú képzését, érzékenyítését, kapacitásfejlesztést javasolna.

ÖSSZEGRZÉS

A fent említett esetek kirívó példái a gyermekekkel szemben alkalmazott fizikai erőszak következményeinek. Az esetek nagy részére pedig nem is derül fény, a látencia oka a gyermekek kiszolgáltatottsága és a társadalomban uralkodó nézetek: a családon belül történtek magányügynek, így az esetleges bántalmazás tabunak számít. Felmérések szerint a magyar lakosság 90%-a szerint a szülőnek jogában áll fizikai erőszakot alkalmazni gyermekével szemben nevelési eszközként, pedig a hatályos jogszabályok ezt tiltják.

A látencia felszámolásához elengedhetetlen a társadalmi szemléletformálás, melynek legnagyobb erejű eszköze a média. A témában történő konferenciák, kutatások, kampányok sok esetben nem jutnak széles közönség elé, a média munkatársainak felelőssége, hogy a tragikus események kapcsán ne csupán hírt adjanak a kegyetlen cselekedetről, hanem az okokat, tényezőket ismertetve, megállva a téma mellett felhívják a figyelmet rá, hogy a gyermekbántalmazás nem ritka jelenség, szükség van a szociális rendszer megelőző és közbelépő mechanizmusainak javítására.

IRODALOM

Gil, E.: *The Healing Power of Play. Working with Abused Children.* London: Guilford Press, 1991.

Koers, A. J.: *Kindesmisshandlung Probleme bei der Definition und ersten Intervention.* Padiatr. Padol. 28. 1993.

Palaczky M.: *Fizikai bántalmazás* In: Vetró Ágnes (szerk). *Gyermek- és ifjúságpszichiátria.* Budapest: Medicina Kiadó, 2008.

Révész György: *Szülői bánásmód – Gyermekbántalmazás.* Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2004.

KÉPMELLÉKLET

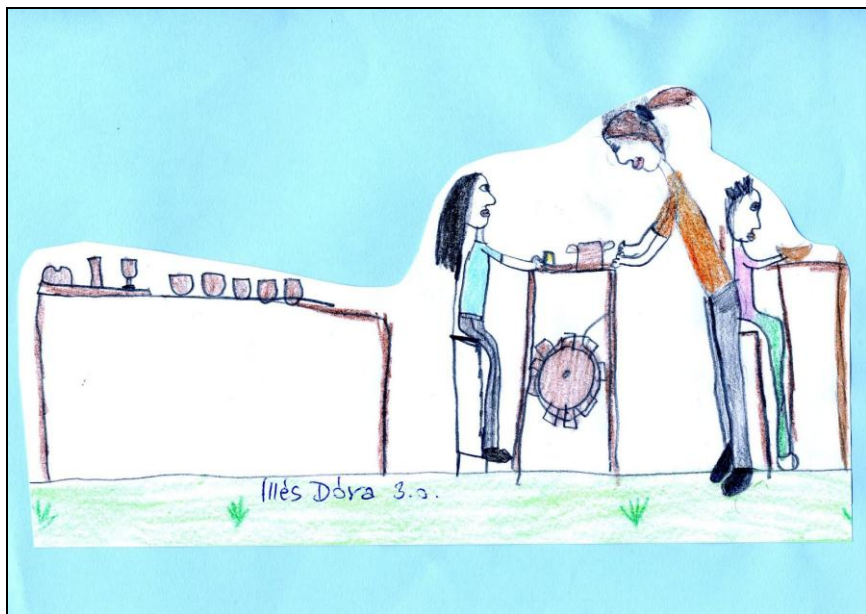
Gyerekrajz (bikali nyári tábor)

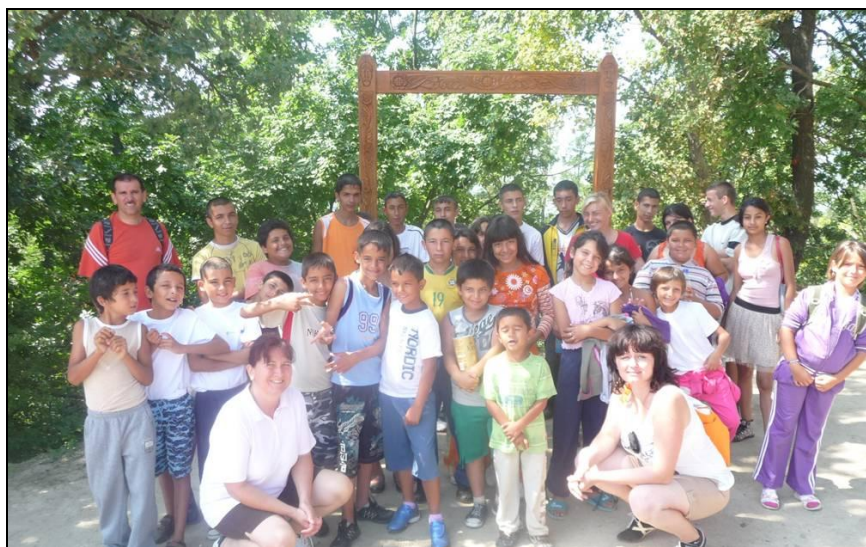
Gyerekrájz

Gyermeknap Ágon

Gyermekrajzok (kézműves foglalkozás)

Kisvaszariak nyári tábora Balatonon

Kézműves foglalkozás a Közösségi Házban

Környezettudatos nap a baranyajenői napköziben

Labdás képességfejlesztés a sásdi iskolában

Logóterv
181

Plébániai program a gödrei óvodában

Plébániai tábor Püspökszentlászlón

Rovarleszen a sikondai erdei táborban

Solymász bemutató a bikali nyári táborban

Sportnap Vásárosdombón

Szülői klub a kisvaszari óvodában

Szülői klub a mindszentgodisai óvodában

Tanulást segítő foglalkozás a Közösségi Házban

Táncklub Kisvaszaron

Életkép a sásdi Manóházban

Óvodai gyógyteszevelés Tormáson

Óvodai szülői klub, Gödre

Óvodások a lengyel-annafürdői táborban

Védőnői szakmai műhely

Fürdőzés a vásárosdombói sporttábor keretében

*Balatoni táborozáson a mekényesi Kölyökkuckó Napközi gyerekei
2011 nyarán*

Gyerekesély Bizottság alakuló ülése 2011. február 28.

Kézműves foglalkozás a mekényesi Kölyökkuckó Napköziben

Zenés foglalkozás a baranyajenői játszószobában

Nyaralnak a kisvaszari gyerekek